

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

**Овај број часописа Безбедносни форум представља
зборник радова са научне конференције
„СТРАТЕШКИ БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ СРБИЈЕ
И КОСМЕТСКА КРИЗА“**

**Одржавање Конференције и издавање часописа је
суфинансирало**

**Министарство науке, технолошког развоја и
иновација Владе Републике Србије**

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

НАУЧНО-ТЕОРИЈСКИ ЧАСОПИС

ЕВРОАЗИЈСКИ БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Проф. др Митар Ковач

УРЕДНИК

Петко Рашевић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Председник - проф. др Радомир Милашиновић, проф. др Радован Радиновић, проф. др Митар Ковач, проф. др Спасоје Мучибабић, проф. др Слободан Мишовић, проф. др Зоран Килибарда, проф. др Јан Марчек, проф. др Мила Алечковић, проф. др Станко Нишић, проф. др Јелена Гускова, проф. др Александар Дугин, проф. др Предраг Ђеранић, проф. др Синиша Атлагић, проф. др Милоје Пршић, проф. др Бојана Остојић, проф. др Станислав Стојановић, доц. др Снежана Лакићевић, доц. др Јасминка Симић, доц. др Јелена Вукоичић, др Владимир Пејак, др Данко Јовановић, др Ања Филимонова, др Миле Драгић, др Јасмина Играчки, мр Љубица Гојковић.

Адреса: Евроазијски безбедносни форум,
Бул. Зорана Ђинђића 45г/3, 11070 Нови Београд;
forum@eabezbednost.org;
тел: +381-64-877-92-73, +381-64-177-41-84.

Рукописи се не враћају.

Часопис излази два пута годишње

Штампа: DIS PUBLIC DOO, Браће Јерковић 111, 11010 Београд

e-mail: dispub.05@gmail.com

САДРЖАЈ

Божидар ФОРЦА НАТО и Европска унија као чиниоци косметске кризе ..	9 - 40
Драган ПЕТРОВИЋ Деловање Сједињених америчких држава и Велике Британије на стање безбедности у Европи (посебно према српским просторима).....	41 - 55
Станислав СТОЈАНОВИЋ Миле ДРАГАНОВИЋ Стратегијски изазови у процесу решавања проблема Косова и Метохије	57 - 72
Владан СТАНКОВИЋ Присуство Србије на КиМ и „косовска независност“	73 - 84
Митар КОВАЧ Безбедносни аспекти и значај Косова и Метохије за будућност Србије	85 - 100
Драган ШКОБАЉ Одрживи развој енергије у Србији	101 - 116
Милоје ПРШИЋ Косово и Метохија препознатљив национални идентитет Српског народа и неутуђива територија државе Србије	117 - 147
Мирјана АНЂЕЛКОВИЋ ЛУКИЋ Отимање Косова и Метохије од Србије - завршни чин НАТО агресије на СР Југославију	147 - 166
Јелена КРТОЛИЦА Песме	167 - 172
Преводи сажетака на енглески језик	173 - 180
Преводи сажетака на руски језик	181 - 188

CONTENTS

Božidar FORCA NATO and the European Union as factors of the kosmet crisis	9 - 40
Dragan PETROVIĆ Actions of the USA and Great Britain on the security state in Europe (especially regarding serbian areas)	41 - 55
Stanislav STOJANOVIĆ Mile DRAGANOVIĆ Strategic challenges in the process of solving the problems of Kosovo and Metohija	57 - 72
Vladan STANKOVIĆ The presence of Serbia in Kosovo and Metohia and „kosovo's independence“	73 - 84
Mitar KOVAČ Security aspects and significance of Kosovo and Metohija for the future of Serbia	85 - 100
Dragan ŠKOBALJ Sustainable energy development in Serbia	101 - 116
Miloje PRŠIĆ Kosovo and Metohija the recognizable national identity of the Serbian people and the inalienable territory of the state of Serbia	117 - 146
Mirjana ANĐELKOVIĆ LUKIĆ Seizure of Kosovo and Metohija from Serbia - final act of NATO aggression on FR Yugoslavia	147 - 166
Jelena KRTOLICA Poetry	167 - 172
Translations of summaries into English	173 - 180
Translations of summaries into Russian	181 - 188

СОДЕРЖАНИЕ

Божидар ФОРЦА НАТО и Евросоюз как факторы косовского кризиса	9 - 40
Драган ПЕТРОВИЧ Действия США и Великобритании по обеспечению безопасности в Европе (особенно в отношении сербских пространств)).....	41 - 55
Станислав СТОЯНОВИЧ Миле ДРАГАНОВИЧ Стратегические вызовы в процессе решения проблемы Косово и Метохии	57 - 72
Владан СТАНКОВИЧ Присутствие Сербии в Косово и Метохии и «независимость косово»	73 - 84
Митар КОВАЧ Аспекты безопасности и значение Косово и Метохии для будущего Сербии	85 - 100
Драган ШКОБАЛЬ Устойчивое развитие энергетики в Сербии	101 - 116
Милое ПРШИЧ Косово и Метохия отличительная национальная идентичность Сербского народа и неотъемлемая территория государства Сербия	117 - 146
Миряна АНДЖЕЛКОВИЧ ЛУКИЧ Захват Косово и Метохии Сербией - последний акт агрессии НАТО против СР Югославии	147 - 166
Јелена КРТОЛИЦА Поэзия	167 - 172
Перевод резюме на английский язык	173 - 180
Перевод резюме на русский язык	181 - 188

НАТО И ЕВРОПСКА УНИЈА КАО ЧИНИОЦИ КОСМЕТСКЕ КРИЗЕ

Сажетак: Теоријски посматрано, криза је процес дисфункционалности организације изазван разним чиниоцима, који може имати амбивалентан исход. Сродни појмови кризи јесу катастрофа, сукоб, ванредна ситуација и други. Криза на и око Косова и Метохије траје неколико векова, а кулминира НАТО агресијом (сукоб) на СР Југославију 1999. године. Организација УН је Резолуцијом Савета безбедности 1244 (1999) увела протекторат над Косовом и Метохијом, а привремени албански органи власти су на тој територији једнострано прокламовали независно Косово 2008. године. Након неуспеле иницијативе Србије да се једнострано прокламовање независног Косова прогласи као противправно, мониторинг над преговорима Београда и Приштине о нормализацији међусобних односа, од СБ УН формално је преузела Европска унија (2010). Европска унија, која *de iure* врши мониторинг над преговорима Београда и Приштине, *de facto*, а уз подршку и под притиском САД, управља косметском кризом ка потпуној независности Косова. Циљ овог рада јесте покушај доказивања да је косметска криза саставни део разбијања СФР Југославије од стране западних земаља које предводе САД, а који није довршен на простору Републике Србије. Основна хипотеза од које се пошло у раду гласи: Косметска криза јесте део сусретне стратегије НАТО и ЕУ у управљању кризама на Западном Балкану. Основна хипотеза је доказивана преко две помоћне хипотезе: 1) НАТО је полуга „тврде моћи” САД у успостављању униполарног светског поретка и 2) У управљању кризама, ЕУ је под снажним утицајем САД и примењује „меку моћ”. Као општи закључак истраживања може се констатовати: НАТО „тврдом”, а ЕУ „меком моћи” управљају кризама на Западном Балкану и истрајаће у намери да Косово постане независна држава.

Кључне речи: *Косметска криза, САД, НАТО, ЕУ, Република Србија.*

¹ Проф. др Божидар Форца, генерал-мајор у пензији, начелник Катедре безбедности на Факултету за пословне студије и право Универзитета УНИОН-Никола Тесла у Београду.

УВОД

На одређеном степену свог развоја међународни односи се успостављају као релативно трајан светски поредак, који примарно детерминише однос међу светским силама. Биполарни светски поредак Хладног рата срушен је у последњој деценији прошлог века. САД, као једина светска суперсила и предводник победника у Хладном рату, очувала је НАТО као полугу сопствене моћи и покушала да успостави униполарни светски поредак.

Европска унија (ЕУ) је формирана на крају Хладног рата као наднационална творевина европских држава. С обзиром на то да је после Хладног рата опстао НАТО, ЕУ не успева да једнозначно утврди систем сопствене одбране. Наиме, по питању одбране ЕУ сукобљавају се две „струје”. Прва, коју предводе Немачка и Француска, заговара заједничку одбрану Уније, у складу с чланом 51 Повеље УН. Другу струју предводи Велика Британија, која је на становишту да је НАТО довољан гарант одбране ЕУ. Под снажним утицајем САД, превагу по питању одбране Уније добија друга „струја”.

Распуштање Варшавског уговора и дезинтеграција СССР-а на крају Хладног рата били су увод у процес разби-распада СФР Југославије. Тај процес свесрдно су подржале водеће земље будуће ЕУ, као и САД, а тиме и НАТО. САД (НАТО) и касније формирана ЕУ, подржале су принцип разбијања СФРЈ по републичким границама, кроз право на самоопредељење народа, које једино није дозвољено (признато) Србима. Тај процес, у највећем, довршен је до 1995. године. Само делом тај процес је успорен опстанком СР Југославије, касније Државне заједнице Србија и Црна Гора, што ће се окончати 2006. године. Међутим, тиме процес разби-распада СФРЈ није довршен, односно настављен је на територији Републике Србије.

Косово и Метохија, као део Републике Србије и конститутивни елемент бивше СФРЈ, СРЈ и ДЗ СЦГ креће путем бивших република у намери за остваривањем сопствене државе – Косово. Као што није успео процес очувања СФРЈ, тако је и настојање да се спречи албански сепаратизам на Косову и Метохији пропао. Ово посебно када се у тај процес умешала светска сила – САД и њена полуга моћи – НАТО. НАТО агресија на СР Југославију 1999. године изведена је мимо мандата СБ УН и противно члану 5 Вашингтонског уговора о формирању Алијансе. Организација УН, практично, легализовала је НАТО агресију на СРЈ, када је Резолуцијом СБ УН 1244 увела протекторат над Косовом и Метохијом и успоставила мисију УНМИК. Истовремено, на Косову и Метохији су распоређене међународне

оружане снаге – КФОР, највећим делом састављене од делова оружаних снага земаља чланица НАТО.

Протекторат УН на Косову и Метохији, као и међународне снаге КФОР, практично, биле су параван да се процес разбијања Републике Србије настави, опет по границама (административна линија). Привремени органи власти на Косову и Метохији су 2008. године прокламовали независно Косово, што су, готово по аутоматизму, признале кључне земље запада – САД, Велика Британија, Француска, Немачка, као и већи део земаља света.

Република Србија је безуспешно покушала да пред Међународним судом правде учини противправним једнострано прокламовану независност Косова. Након тога, резолуцијом Генералне скупштине УН питање нормализације односа Београда и Приштине измештено је под мониторинг ЕУ што је, показаће се, био други пораз српске политике. Пут ка независном Косову је „поплочан”.

Европска унија која, *de iure*, води преговоре Београда и Приштине о нормализацији међусобних односа, *de facto*, а под притиском САД, наставља процес прекрајања граница у настојању да Косово постане самостална и независна држава. Гротескност настојања САД (НАТО) и ЕУ да Косово постане независна и самостална држава садржана је у чињеници да се на све начине покушавају да убеду власти у Србији да на ту „реалност” пристану. Тај „пристанак” Србије, САД (НАТО) ће издејствовати „тврдом моћи” – притиском на Приштину да формира Заједницу српских општина, а ЕУ ће „меким моћи” обећати Србији бржи пут ка чланству у Унији и веће финансијске бенефите. Тако, решавање косметске кризе јесте део сусретне стратегије НАТО (САД) и ЕУ.

СУСРЕТНА СТРАТЕГИЈА НАТО И ЕВРОПЕКЕ УНИЈЕ: „ТВРДА И МЕКА МОЋ”

Од стварања модерних држава на простору Европе, 16. и 17. века, стари континент је постао центар света, са кога су се изнедриле хегемонистичке и колонијалне силе, као што су Велика Британија, Француска, Шпанија, Португалија и Холандија. Ипак, у жижу светске јавности Европу је довела Немачка, као сила која је била незадовољна расподелом моћи у међународним односима и зачетник два светска рата.

Три историјска догађаја довели су до тога да је моћ европских сила слабила у 20. веку, а на простору Европе примат преузимала

прекоокеанска држава – САД. Били су то Први и Други светски рат и крај Хладног рата.

Први светски рат је крај изолационизма САД у међународним односима и почетак освајања света. Други светски рат је учврстио позицију САД у Европи, посебно стварањем најснажнијег војног савеза – НАТО, а што ће довести до краха источног блока и распада највеће државе света – СССР-а. Опстанак НАТО-а након краја Хладног рата у последњој деценији прошлог века, суштински, јесте полуга моћи САД у успостављању униполарног светског поретка. Наведена три светска догађаја Смиља Аврамов је именовала као „три америчке победе”, од Вудра Вилсона, преко Рузвелта² и Трумана, до Џорџа Буша (старији)³.

Опстанак НАТО-а после Хладног рата, уз чињеницу да је распуштен Варшавски уговор као контрасавез, има и своју правну димензију. Наиме, користећи своју моћ и позицију након Хладног рата, САД су „убедиле” међународну заједницу да је потребан опстанак НАТО-а као међународне организације која се може ставити на располагање Савету безбедности УН за одржавање мира и безбедности у свету. Ово, из разлога што УН немају сопствене снаге, те у складу с члановима 52 и 53 Главе VIII Повеље УН, СБ УН може позвати међународне организације да пруже помоћ у успостављању и одржавању мира. Тако, та улога НАТО-а потврђена је Резолуцијом СБ УН 787, којом је, практично, Алијанса престала да буде одбрамбени савез, формиран у складу с чланом 51 Повеље УН⁴.

Када су у питању безбедност и одбрана Европе, настала је врло конфузна ситуација, која се огледа у ниже наведеним чињеницама.

Прво, још пре формирања ЕУ (1992) на простору Европе задејствована је Конференција о европској безбедности и сарадњи – КЕБС (1975), која је 1994. године променила назив у Организација о европској безбедности и сарадњи – ОЕБС. Тако је, након формирања ЕУ, дошло до „сударања” надлежности ЕУ и ОЕБС на простору држава које су приступиле Унији. Како је нарастао број држава чланица ЕУ, тако је и слабила позиција ОЕБС-а. Данас, ОЕБС спроводи мисије на терену, али не на простору ЕУ.

² Амерички председник Френклин Д. Рузвелт преминуо је 12. априла 1945. године, дакле пре формалног краја Другог светског рата, а наследио га је Хари Труман.

³ Видети: С. Аврамов, *Постхеројски рат запада против Југославије*, ИДИ, Ветерник, 1997.

⁴ Б. Форца, *Системи безбедности*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2021.

Друго, од свог формирања, ЕУ настоји да успостави систем (политика) заједничке безбедности и одбране, као део заједничке спољне и безбедносне политике. Иако је то утврђено у Лисабонском уговору⁵ (чланови 42-47), ипак, ситуација на терену је сасвим другачија.

По питању безбедности, а да би стекла глобални утицај, ЕУ настоји да се више ангажује у мировним мисијама и операцијама широм света. Та иницијатива почиње усвајањем прве *Безбедносне стратегије*, 2003. године⁶ и првим мисијама и операцијама на Западном Балкану⁷. Међутим, ЕУ нема капацитете којима располаже НАТО, те је поред споразума *Берлин плус*⁸, између Уније и Алијансе, практично, НАТО реализовао тзв. операције „тврде моћи”, а Унија примењује „меку моћ”. То се потврдило у преко 20 мировних мисија и операција ЕУ (Слика 1), у којима се Унија само два пута позвала на аранжман Берлин плус⁹.

На Сlici 1 приказане су мировне мисије (цивилне) и операције (војне) ЕУ у 2020. години, где се види да преовлађују цивилне мисије. Наведене мисије и операције, углавном, представљају примену „меке моћи” ЕУ. За разлику од операција и мисија ЕУ, мировне операције НАТО јесу израз „тврде моћи”, са значајно већим бројем ангажованог особља. Тако, на пример, само КФОР на Косову и Метохији у свом почетном распореду (1999), имао је десет пута више ангажованих снага

⁵ Лисабонски уговор, [http://www.mvep.hr/hr/hrvatska-i-europska-unija/ugovori/ugovor-iz-lisabona-\(prociscena-inacica\)/](http://www.mvep.hr/hr/hrvatska-i-europska-unija/ugovori/ugovor-iz-lisabona-(prociscena-inacica)/) (05.04.2023).

⁶ European Security Strategy – A Secure Europe in a Better World, 2003, <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/> (07.04.2023).

⁷ Прва мировна мисија ЕУ (ЕУПМ) отпочела је у БиХ (2003), а прва мировна операција (Конкордија) у тадашњој Македонији, такође 2003. Видети: Б. Форца, *Системи безбедности*, оп. цит.

⁸ Берлин плус аранжман закључен је 17. марта 2003. године, и пружа основ за сарадњу НАТО и ЕУ у области управљања кризама. Наиме, иако је постизање споразума озваничено 13. децембра 2002. године, закључивањем Споразума о размени поверљивих информација, Берлин плус је био комплетан у марту 2003. године. Овај аранжман омогућава Алијанси да подржи и помогне операције под командом ЕУ у којима НАТО не учествује. (Видети: Б. Форца, С. Крстић, В. Станковић, *Заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ и Република Србија*, Монографија, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2023, стр. 254).

⁹ Исто, стр. 258.

него све мисије и операције ЕУ у 2020. години¹⁰. Оно што је индикативно, кад су у питању НАТО операције, јесте чињеница да су извођене и мимо мандата Савета безбедности УН. Значајније мировне војне операције НАТО јесу: Пустињска олуја у Ираку (1991); ИФОР у Босни и Херцеговини (1995/1996); СФОР у Босни и Херцеговини (1996/2004); ИСАФ у Авганистану (од 2001); Ирачка слобода у Ираку (од 2003); Савезничка снага у СРЈ (1999); КФОР на Косову и Метохији (од 1999); Забрана лета у Либији (2011) и друге. У тим операцијама, укупно посматрано, учествовало је на стотине хиљада припадника НАТО снага, а последице су огромни људски губици и материјална разарања.

Слика 1. Мировне мисије и операције ЕУ у 2020. години

Извор: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en, (04.04.2023)

¹⁰ Према Стратегији одрживог опстанка и повратка на Косову и Метохији, КФОР је 1999. године бројао преко 45.000 припадника. Доступно на: https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/O-migracijama/Strategija_odrzivog_opstanka_i_povratka_na_KiM.pdf, (07.04.2023).

По питању одбране ЕУ, ситуација је још замршенија. Деценијско настојање Немачке и Француске да се успостави заједничка одбрана Уније, у Лисабонском уговору је утврђено тројако: 1) заједничка одбрана Уније, када такву одлуку донесе Европски савет, 2) доминантна улога НАТО и 3) право неутралних држава на самосталну одбрану¹¹. Тиме је Унија „помирила” три струје унутар Европе, а није јединствено решила питање заједничке одбране. Покушала је ЕУ да у Лисабонском уговору унесе неки аспект заједничке одбране *клаузулом о солидарности*¹², према којој – ако нека земља чланица Уније буде нападнута, друге земље имају обавезу да јој пруже помоћ. Иако та клаузула личи на члан 5 Вашингтонског уговора о формирању НАТО-а, ипак то није ни близу, суштински посматрано¹³. Тако, на пример, у серији терористичких напада у Француској 2015. године, Француска се позвала на клаузулу о солидарности из Лисабонског уговора, а не на члан 5. Вашингтонског споразума о формирању НАТО-а.

Треће, опстанак НАТО-а након Хладног рата, практично, значио је опстанак САД у Европи. У том смислу, после пријема Аустрије, Шведске и Финске у Унију (1995), САД су успеле да наметну ЕУ принцип – прво у НАТО, па у ЕУ! Последње проширење ЕУ било је 2013. године, када је примљена Хрватска, која је претходно (2009) постала НАТО чланица. С друге стране, НАТО је наставио ширење, а последња, за сада, примљена је Финска, 2023. године, а очекује се скори улазак Шведске. Индикативан је улазак Финске и Шведске у НАТО, јер су то биле (војно) неутралне државе. Тако, у 2023. години, НАТО броји 31 државу чланицу (са Шведском – 32), а ЕУ 27. Улога САД и НАТО постаје наглашена изласком Велике Британије из ЕУ (2016-2020). Генерални секретар Алијансе Јенс Столтенберг упозоравао је челнике ЕУ: „Изласком Уједињеног Краљевства из ЕУ, ван Европе је 85% ефектива НАТО. Ко ће да вас брани од Русије?”¹⁴ Недуго након тога, тадашњи амерички председник Доналд Трамп, на свом путовању по Европи, оштро је критиковао неке чланице ЕУ, посебно Немачку, по питању висине финансијских издатака за одбрану, претећи чак да ће САД да иступе из НАТО-а. Столтенбергово питање – ко ће да вас брани од Русије, ипак долази до изражаја 2022. године, када Русија оружаном нападом Украјину.

¹¹ Лисабонски уговор, [http://www.mvep.hr/hr/hrvatska-i-europska-unija/ugovori/ugovor-iz-lisabona-\(prociscena-inacica\)/](http://www.mvep.hr/hr/hrvatska-i-europska-unija/ugovori/ugovor-iz-lisabona-(prociscena-inacica)/) (05.04.2023).

¹² Исто, чл. 42.

¹³ Б. Форца, *Системи безбедности*, оп. цит.

¹⁴ Б. Форца, „Однос НАТО према војној неутралности Републике Србије”, *Безбедносни форум*, Београд, Година, IV, број 1/2019, стр. 73-103.

Слика 2. Клешта око Русије

Извор: <https://www.koreni.rs/ratovi-u-sfrj-pocetak-pohoda-na-rusiju/>, 20.04.2023

У стратегијама националне безбедности САД из 2017. године, а посебно из 2022. године, Русија и Кина су означене као ревизионистичке државе и кључни противници Америке, те претња безбедности на глобалном нивоу¹⁵. Ставови о Русији и Кини, из стратегија националне безбедности САД, готово истоветним речима пресликани су у *Стратешки концепт за безбедност и одбрану ЕУ* (2022), као и *Стратешки концепт НАТО* (2022)¹⁶. Мото председника САД Бајдена, из Стратегије националне безбедности САД (2022) гласи: „Превазићи Кину и обуздати Русију”. У том смислу, САД предузимају снажне кораке за стварањем нових и ојачавањем постојећих савеза, којима практично опкољавају Евроазију (Русију и Кину), покушавајући да сузбију ширење утицаја тих земаља у друге делове света. Западни део „клешта око Русије” (Слика 2) јесте НАТО у Европи.

¹⁵ Упореди: 1) National Security Strategy of the United States of America, (December 2017), <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSSFinal-12-18-2017-0905.pdf> (09.04.2023) и 2) National Security Strategy of the United States of America, (October 2022), <https://news.usni.org/2022/10/12/2022-u-s-national-security-strategy>, (04.03.2023).

¹⁶ Упоредити: 1) A Strategic Compass for Security and Defence, (2022), https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en (04.03.2023) и 2) NATO 2022 Strategic Concept, (2022), <https://natolibguides.info/nato2030/2022strategicconcept>, (04.04.2023).

Након што је Русија напала Украјину (2022), Америка се снажно ставила на страну Украјине, а за собом је повукла све НАТО чланице. Тиме је ЕУ, практично, стављена под америчку доминацију, а њени потези зависе од ставова САД и активности НАТО-а.

Кључно и контроверзно питање – дилема, јесте: Шта значи кад у неким операцијама учествују земље чланице ЕУ, на пример Велика Британија (до изласка из Уније), Француска, Италија, Немачка... Каква је разлика у смислу последица на оне против којих је вођена операција? Оним државама које су нападнуте, свеједно је да ли их је напала Француска (Немачка, Велика Британија, Италија...) као чланица ЕУ, или као чланица НАТО.

КОСМЕТСКА КРИЗА У СУСРЕТНОЈ СТРАТЕГИЈИ НАТО И ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Синтагму „косметска криза” тешко је једнозначно одредити у појмовном, временском и геополитичком смислу. У појмовном смислу посматрано, криза као дисфункционалност организације, има амбивалентан (позитиван, или негативан) исход, у смислу њеног завршетка. С друге стране, сродни појмови кризи јесу сукоб, катастрофа, ванредна ситуација и други. Простор који данас заузима територија Косова и Метохије вековима је неуралгично подручје и тачка спора са властима државних ентитета у коме је битисало. Стога, синтагма „косметска криза”, више одговара термину „сукоб”.

Временски посматрано, уобичајено се проблем Косова смешта у период од тзв. Призренске лиге. Наиме, идеја о стварању „велике Албаније”, према бројним изворима, датира од *Призренске лиге* 1878. године,¹⁷ као идеје о стварању тзв. албанског вилајета у оквиру Отоманског царства. Та идеја није никада заживела, осим делом за време Другог светског рата, када је шири регион Албаније био под окупацијом Мусолинијеве Италије. Међутим, та идеја, с времена на време поново оживљава у притајеним, али и јавним наступима албанских политичких елита вођених из Тиране. Идеја о „великој

¹⁷ Призренска лига (још Албанска лига, Албански национални покрет) (алб. Lidhja Shqiptare e Prizrenit) скраћени назив војно-политичког удружења под називом Лига (савез) за одбрану права Албанског народа. Ово удружење је у Призрену формирала група Албанаца, 10. јуна 1878. године, након завршетка рата између Русије, Србије и Црне Горе против Османског царства 1878. године. Доступно на: <https://www.kcns.org.rs/agora/treca-prizrenska-liga-albanska-emigracija-u-ratu-protiv-jugoslavije/>, (20.04.2023).

Албанији” посебно је постала актуелна након НАТО агресије на СР Југославију (1999) и стварања протектората УН на Косову и Метохији. Страни фактор, пре свега САД, учинили су и чине максималне напоре да се формира независно Косово, односно да се садашњи простор Косова и Метохије отцепи од Србије и постане независна држава¹⁸.

С геополитичког аспекта посматрано, простор који заузима Косово и Метохија део је геостратешких пројекција великих сила – Аустроугарске и Немачке, а у новије време и посебно – НАТО и ЕУ.

У складу с наведеним, синтагму „косметска криза”, апроксимативно, посматраћемо као део процеса разбијања СФР Југославије и његовог наставка – дробљење територије Србије, дакле од последње деценије прошлог века.

1. Улога НАТО и ЕУ у разбијању СФР Југославије

Чињеница је да је СФР Југославија, као несврстана земља, за време Хладног рата „одговарала” и НАТО-у и Варшавском уговору, по моделу – кад није наша, нека није ни њихова. У том смислу, крај Хладног рата, а посебно распуштање Варшавског уговора и распад СССР-а, а опстанак НАТО-а и формирање Европске уније, неминовно су довели у питање позицију СФР Југославије у стварању новог светског поретка. Иако је, с историјског аспекта посматрано, мало времена прошло од почетка распада СФР Југославије деведесетих година прошлог века, ипак, написани су бројни чланци, студије, докторске дисертације који бацају светло на тај процес у Европи с краја Хладног рата. Дилему да ли се СФРЈ распала или је разбијена, бројни аутори експлицитно описују као насилно растурање¹⁹ или разбијање²⁰. При томе, може се рећи да у нестанку СФРЈ већина аутора види комбинацију унутрашњих деструкција појединих република, потпомогнутих страним фактором. Када се каже „страни фактор”, примарно се мисли на улогу Немачке, САД и Ватикана у „распаду”, „разбијању”, или „разби-распаду” СФРЈ²¹.

¹⁸ Б. Форца, *Системи безбедности*, оп. цит.

¹⁹ Видети: *Насилно растурање Југославије, узроци, динамика, последице*, Зборник, ЦЦВО, Београд, 2004.

²⁰ М. Атлагић, А. Мартиновић, „Југославија се није распала – она је намерно разбијена”, *Напредак*, Vol. II / No. 3, 2021.

²¹ Термин „разби-распад СФРЈ” први је употребио Милош Кнежевић 2006. године. Видети: М. Кнежевић, *Отмица Косова*, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 168.

О насилном разбијању СФР Југославије навешћемо два става којје износе Атлагић и Мартиновић у свом чланку:

„САД, Немачка и Ватикан су деведесетих година XX века у нацистичком маниру започели разбијање СФРЈ. Амерички амбасадор Ворен Цимерман дошао је у Београд са устоличења да преда нову поруку – СФРЈ више нема ту геополитичку важност којју су јој САД придавале током хладног рата. Дакле, САД су 1990. године заузеле став да је Југославија одиграла своју улогу као брана совјетској инвазији на Запад. Будући да је та опасност у међувремену прошла, Југославија више није била потребна, те је требало разорити је.”²²

„Затекао сам се у Вашингтону 1990. године на једном заседању Института за мир, где се расправљало о земљама Источне Европе, и тада сам први пут чуо да је Југославија одиграла своју улогу, да је Југославија била потребна да буде брана евентуалној совјетској инвазији на Запад. Али, пошто је у међувремену та опасност прошла, да Југославија као држава више није потребна, да је Америка већ тада стала на становиште да је прошло време у коме је имало смисла да постоји таква држава и да сада треба просто дозволити да се она разбије. То је уосталом била једна од основних мисли светског глобализма.”²³

Када се покушава сагледати улога страног фактора у разби-распаду СФРЈ, неопходно је имати у виду следеће: 1) САД су након Хладног рата постале светски лидер, који је отпочео успостављање униполарног светског система, дакле контролисале су све процесе у ери глобализације, 2) Европска унија је, *de iure* посматрано, формирана 1992. године, дакле након што је разби-распад СФРЈ већ почео. Тако, када се говори о улози ЕУ у разби-распаду СФРЈ, пре свега, мисли се на Немачку, али и на неке друге земље, посебно Велику Британију.

Постоје ставови да су САД у почетку распада СФРЈ биле неутралне, па чак се и противиле том чину, односно да су сукобе између бивших република препустиле њима, али и Европској заједници. О томе, Мркић пише:

„САД су тада биле преокупиране потврђивањем своје позиције неприкосновене силе, пре свега у Заливу. Тачно је да су током 1991. САД упућивале шефа Стејт департмента Џејмса Бејкера у Београд и да је он све до марта 1992. изјављивао да неће признати отцепљене

²² Džonston, 2005, у: М. Атлагић, А. Мартиновић, оп. цит.

²³ Академик Михајло Марковић у: S. Stojanović (2012), *Mihailo Marković said*, Belgrade: Beogradski forum za svet ravnopravnih.

републике. А онда је у Бриселу, на конференцији за новинаре, саопштио да Сједињене Државе намеравају да признају Словенију, Хрватску, Босну и Херцеговину и Македонију. Разуме се, ово је само распламсало страсти и појачало сукобе унутар Југославије, а сецесионисти су кренули да ликују.”²⁴.

О посети државног секретара САД Бејкера Београду, 21. јуна 1991. године, пишу и Атлагић и Мартиновић, са тврдим ставом – „САД су играле двоструку игру – тајно су чиниле све да се СФРЈ разбије, а јавно су се залагале за њену целовитост све до априла 1992. године”²⁵. У прилог тој својој тврдњи, Атлагић и Мартиновић наводе следеће чињенице: 1) САД су се почетком 1990. године активно укључиле у разбијање Југославије. Међутим, већ 5. новембра исте године Амерички конгрес је изгласао закон (Appropriation Law, 101–113) који је потписао председник Буш и који је означио економску и политичку смрт Југославије. Тим законом су САД, а то значи и Међународни монетарни фонд и Светска банка, укинули све пословне односе са Југославијом, 2) САД су у јануару 1991. године упозориле да неће допустити да ЈНА употреби силу у случају одвајања Словеније и Хрватске од Југославије. То је био још један упозоравајући разбијачки чин САД и 3) у јуну 1991. године, Амерички конгрес изгласао је амандман који је значио сепарацију Словеније и Хрватске од Југославије. САД су Југославији наметнуле санкције због наводног кршења људских права Албанаца на Косову и Метохији. Санкције се нису примењивале на Словенију и Хрватску²⁶.

Недвосмислено укључивање САД и НАТО у распад СФРЈ значајније почиње 1992. године, односно преливањем рата на простор Босне и Херцеговине. Од тада, па до НАТО агресије на СР Југославију (1999), као и после тог чина, САД су недвосмислено управљале процесом распада СФРЈ, као и Србије, о чему ће касније бити више речи. Конкретније посматрано, сукобе у БиХ, по моделу „сви против свих”, усмерио је амерички председник Бил Клинтон, који је 1994. године у Вашингтону организовао скуп са Алијом Изетбеговићем и Фрањом Туђманом. На том скупу, практично, формирана је Муслиманско-хрватска коалиција, која ће касније (Дејтонски мировни споразум) постати Федерација БиХ, а која се до краја рата (1995) супротстављала српској страни у Босни и Херцеговини. Осим САД, против Срба у БиХ сврстава се и НАТО, непосредним бомбардовањем

²⁴ И. Мркић, „О разбијању Југославије”, *Нанредак*, Vol. II / No. 3, 2021.

²⁵ М. Атлагић, А. Мартиновић, оп. цит.

²⁶ Исто.

Војске Републике Српске 1993. и 1995. године²⁷. Коначно, САД су одиграле највећу улогу у заустављању рата у БиХ и формирању Босне и Херцеговине као државе два ентитета и три етничке заједнице. То су суштински закључци мировног споразума у Дејтону (Охајо, САД), 1995. године, који се и назива Дејтонски мировни споразум²⁸. Поред учешћа у заустављању рата у Босни и Херцеговини, САД су узеле учешћа и у завршним операцијама против српске стране у Хрватској, 1995. године, у чијем су планирању учествовали пензионисани амерички генерали (операција „Бљесак” и „Олуја”)²⁹, иако су неки амерички званичници то негирали³⁰.

Несумњива је улога Немачке у разбијању СФР Југославије, како појединачно, тако и у оквиру Европске заједнице, касније ЕУ. Ставови аналитичара о улози Немачке у разбијању СФРЈ, углавном, сагласни су да се ради о „кажњавању” Србије и отвореној подршци сецесионистичким намерама Словеније и Хрватске. О томе Атлагић и Мартиновић пишу:

„Немачки мотиви за разбијање Југославије били су геополитички, ирационални и реваншистички. Због отпора Југославије током Другог светског рата, Немачка је месец дана закаснила с нападом на СССР, што је Немце скупо коштало. И Немачка и Аустрија имале су приликом разбијања Југославије реваншистичке мотиве и водила их је идеолошка заслепљеност, повезана с њиховом нацистичком прошлостју. Немачка је прва интервенисала у разбијању Југославије још пре почетка рата деведесетих година. Она је подстицала Словенију и Хрватску на отцепљење, а Европска унија је следила немачко руководство. Немачка тајна обавештајна служба започела је интервенцију још 1990, док је Југославија била целовита држава.”³¹

²⁷ Б. Форца, *Критеријумски приступ опредељењу за и против уласка Босне и Херцеговине у НАТО*, Центар за лобирање, Бања Лука, 2021.

²⁸ Исто.

²⁹ Шире у: Мишина В. Ђурић, *Војно учешће САД у нападу на Републику Српску Крајину 1995*, доступно на: <http://www.nspm.rs/srbija-i-nato/vojno-ucesce-sad-u-napadu-na-republiku-srpsku-krajinu-1995.-godine.html> (08.04.2023).

³⁰ Портпарол Стејт департмента Ричард Баучер изјавио је 2002. године да су САД имале одређена сазнања да су припреме за акцију „Олуја” у току, али да нису биле „умешане у планирање или извођење те операције”. То је поновио и бивши амерички амбасадор у Загребу Питер Галбрајт на суђењу Слободану Милошевићу у Хагу. Доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/301110/Devetnaest-godina-od-Oluje-i-proterivanja-Srba-iz-Hrvatske> (07.04.2023).

³¹ М. Атлагић, А. Мартиновић, оп. цит.

Значајну улогу у разбијању СФРЈ имао је немачки министар спољних послова Дитрих Геншер (у Влади канцелара Карла Шмита), о чему Давид Дашић пише:

„Заступајући став да је право сваког народа на самоопредељење једини критеријум који Европа треба да следи у решавању југословенског случаја, немачки министар иностраних послова Геншер, обзнанио је 19. децембра 1991, по свом повратку из Ватикана, да ће Немачка унилатерално признати сецесионистичке републике Словенију и Хрватску, без обзира на став влада других држава чланица ЕЗ, што је и учинила четири дана касније. Том немачком одлуком је доливано још више уља на већ распаљене ратне сукобе, а њом су, такође, поткопани и мировни напори међународне заједнице који су били у току.”³²

Право на самоопредељење у процесу разбијања СФРЈ, за које се свесрдно „залагао” Геншер (Немачка), на крају, једино није признато српском народу. То историја мора да памти!

Ноам Чомски о улози Немачке у распаду СФРЈ каже: „Проглашена независност Хрватске сместа је добила подршку Немачке, што је такође подстакло сећања на рат – нацисти и хрватски фашисти били су тесно повезани. А Немачка је очигледно само настојала да прошири свој утицај у крајевима у којима је некада традиционално доминирала. Немци у својој подршци хрватској независности нису обраћали ни најмање пажње на права српске мањине у Хрватској, што је веома значајно.”³³

С обзиром на то да се на примеру Словеније и Хрватске „демпер почео да пара” (разбијање СФРЈ), касније су само следили „очекивани потези” до коначног нестанка друге Југославије. САД и НАТО, као и новоформирана ЕУ подржавали су све републике намерне да се одвоје од СФРЈ, а за распад Југославије највећу кривицу сваљивали су на Србију. У водећим круговима међународне заједнице, ЕУ и САД, преовладавало је уверење да југословенски народи, посебно Срби, Хрвати и Бошњаци (Муслимани, до друге половине 20. века), не могу више живети заједно у једној држави, каква је СФР Југославија, и уследило је њено коначно распарчавање. ЕУ је 6. априла 1992. године признала независност БиХ. Дан касније, 7. априла 1992. године, признале су је и САД. Истог дана су САД признале Словенију и

³² Д. Дашић, „Неки унутрашњи и међународни аспекти кризе и распада Југославије”, *20 година од разбијања СФРЈ* (приредили Бранислав Кнежић и Јован Ћирић), Институт за упоредно право, Београд, 2011, стр. 172.

³³ N. Čomski, *Yugoslavia – peace, war and dissolution*, Belgrade: SAMIZDAT B92, 2018.

Хрватску. Генерална скупштина ОУН, 22. маја 1992. године, акламацијом је примила Словенију, Хрватску и БиХ у своје редове³⁴. У том смислу, све тзв. мировне комисије и конференције за бившу Југославију³⁵ биле су усмераване ка истом циљу – да Југославија као држава нестане.

Уместо пријема у УН, западне земље су издејствовале да СБ УН уведе изузетно тешке санкције према СР Југославији. Повод за увођење санкција УН према СРЈ, 1992. године, био је, како се показало, „измонтиран“, а односио се на масакр цивила у реду за хлеб у улици Васе Мискина у Сарајеву, 27. маја 1992. године, за шта је оптужена српска страна³⁶. Резолуције СБ УН о санкцијама према СРЈ су се смењивале, почев од врло оштре Резолуције 757, а у контроли њихове примене и притисака на СРЈ посебно су се издвајале чланице НАТО и ЕУ. У том смислу, таксативно наводимо карактер неких резолуција СБ УН о санкцијама према СРЈ:

- Резолуцијом 757 СБ УН одређено је да су све државе чланице УН обавезне да онемогуће увоз на своју територију свих производа и сировина пореклом из СРЈ, коју су чиниле Србија и Црна Гора. Забрањен је не само извоз него и транзит роба из СРЈ, као и трансфер финансијских средстава у СРЈ.

- Девет чланица НАТО и ЕУ, Немачка, Француска, Британија, Италија, Шпанија, Португалија, Холандија, Белгија и Луксембург, 10. јула 1992. године, на састанку у Хелсинкију одлучују да у Јадран упуте поморске снаге, које ће надгледати спровођење санкција.

- Резолуцијом 777 СБ УН, од 19. септембра 1992. године, СРЈ је суспендована из УН. У њој стоји да држава, позната као СФРЈ, више не постоји, и подсећа се на Резолуцију 757 којом је констатовано да континуитет СРЈ са СФРЈ није прихваћен.

³⁴ Исто, стр. 174.

³⁵ Мисли се на маратонске комисије и планове, као што су: Карингтонов план 1991; Кутиљеров план почев од 14.02.1992; Лондонска конференција, 26-27. август 1992; Венс-Овен план, 1992/1993. Шире у: Ј. Гускова, „Став Срба према мировним плановима 90-тих година 20.века“, *20 година од разбијања СФРЈ* (приредили Бранислав Кнежић и Јован Ћирић), Институт за упоредно право, Београд, 2011.

³⁶ Лондонски Индипендент је, међутим, већ 22. августа 1992. обелоданио тајни извештај УН из кога се видело да је масакр починила муслиманска влада у Сарајеву, с циљем да се изазове реакција Запада против Срба. Доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/508423/Tri-decenije-od-uvodenja-sankcija-Saveznoj-Republici-Jugoslaviji> (09.04.2023).

- Резолуцијом 787 СБ УН, од 16. новембра 1992. године, санкције су пооштрене и проширене због наводног кршења ембарга УН на испоруке оружја. Уведена је тотална изолација СРЈ. Забрањен је транспорт сирове нафте, петролејских производа, угља, опреме везане за енергетику, гвожђа, челика и других метала, хемикалија, гума, пнеуматика, возила, авиона, мотора свих типова, преко територије СРЈ.

- Резолуцијом 820 СБ УН, од 18. априла 1993. године, одлучено је да се пооштре санкције према СРЈ уколико Срби у БиХ до 26. априла не прихвате Венс-Овенов план. Пооштравање санкција је обухватало замрзавање финансијских средства СРЈ у иностранству, забрану транспорта свих врста роба и производа преко копнених граница у СРЈ. Амбасадори 16 земаља НАТО на састанку у Бриселу 28. априла 1993. године одлучују да њихови бродови уплове у територијалне воде СРЈ и да могу отворати ватру, инертном муницијом, на пловила која крше ембарго према СР Југославији. Поморска блокада Јадрана, названа „оштра ограда“, почела је 22. новембра 1993. године. Званичан циљ је и даље био обустава рата у БиХ.

- Резолуцијом 1074 СБ УН, 1. октобра 1996. године, санкције СРЈ су и формално укинуте.³⁷

Када је 21. новембра 1995. године, у Дејтону, парафиран мировни споразум за БиХ, исте вечери Савет безбедности УН постигао је сагласност о суспензији санкција против СР Југославије, које су до тада трајале укупно 1.253 дана. Према речима тадашњег потпредседника Владе СРЈ Јована Зебића, штета која је нанета Југославији, углавном због санкција, износила је око 147 милијарди долара.³⁸

2. Сусретна стратегија НАТО и ЕУ на примеру Косова и Метохије

До маја 1992. године бивша СФРЈ је разбијена на пет држава, иако грађански рат у Хрватској и БиХ није био завршен. Три државе (Словенија, Хрватска, БиХ) дана 22. маја 1992. године примљене су у УН. Македонија (под именом Бивша Југословенска Република Македонија – БЈРМ) је примљена у УН 8. априла 1993. године, док је СР Југославији, коју су чиниле Србија и Црна Гора ускраћено чланство у међународној заједници до 2000. године³⁹. Међутим, разби-распад

³⁷ Исто.

³⁸ Исто.

³⁹ „Формални поднесак тадашњег председника СРЈ, затражен је пријем у УН, како је било регулисано Резолуцијом 47/1. У складу с тим да је захтев поднет 1. новембра 2000. године једногласно усвојен, може се сматрати да је СР

СФРЈ тиме није завршен. Тек се припремала фаза – разбијање СРЈ, односно Србије. Разбијање СРЈ је прво учињено на простору Србије, НАТО агресијом 1999. године, да би се коначно наставило мирним раздруживањем Србије и Црне Горе, 2006. године. У овом раду фокус је на НАТО агресији на СРЈ и даљем поступању Алијансе и ЕУ према косметској кризи.

О догађајима у СРЈ који ће бити финализовани НАТО агресијом на СРЈ 1999. године постоји мноштво виђења и ставова, који имају општи, посебан и појединачан аспект. За предмет нашег рата интересантни су ставови који дају општи осврт на агресију НАТО, а који се, у суштини, састоје у следећем:

1) Џејмс Курт, стручњак за геостратегију, у својој књизи пише „први рат у ери модернизације” нема директне везе са српском покрајином, а хуманитарни изговор подржан је само у неким интелектуалним и медијским срединама. Курт сматра да „на Косову, као и на другим странама, Сједињене Државе повезују економске и безбедносне циљеве, инструментализујући међународне организације”. Србија, на раскршћу геостратешких праваца, морала је бити потчињена. „Требало је, дакле, осигурати контролу Србије, чак и по цену трајне економске дестабилизације и пада Милошевићевог режима.”⁴⁰

2) Струуб Талбот, помоћник државног секретара Мадлен Олбрајт ће 2005. године, одговарајући „многим коментаторима и политичким лидерима који се питају да ли НАТО треба да оде у часну пензију, завршавајући своју изворну сврху”, написати - НЕ. У свом ширем одговору управо разоткрива скривену позадину кампање 1999. и њен дугорочни значај, тачније смишљену намеру да се по истом моделу настави даље. „НАТО ЈЕ ПРВИ ПУТ кренуо у рат нападајући режим који је брутализовао националну мањину ... али ... Милошевић јесте у затвору Хашког суда, али његова сорта предаторских тирана није истребљена. Рат ће се наставити ако је то потребно, с времена на време као део ширег напора да се зауставе агресије и крволочност диктатора, успостави ред насупрот хаосу, уопште, да се одбране интереси и наметну опште норме на остварењу - међународне заједнице.”⁴¹

Југославија тиме колективно призната као нова држава УН.” (О. Раčić, *Уједињене нације: између моћи и права*, Службени гласник, Београд, 2010, 44-46).

⁴⁰ Доступно на: <https://www.novosti.rs/drustvo/vesti/1143359/specijalni-dodatak-bombardovanje-zbog-kontrole-nad-srbijom-doneli-odluku-otcepljenju-kosova-jos-vreme-kada-bosna-odvojila>, 09.04.2023

⁴¹ Исто.

3) Генерал Фабио Мини, некадашњи командант КФОР-а, тврди: „хуманитарни рат“ на Косову био је резултат низа рационалних и логичких мишљења која су покренуле емотивне манипулације. „Он је скоро савршен резултат кампање психолошког рата коју су водили наши креатори политике... Од почетка је било јасно да Милошевић не представља претњу по међународну безбедност, већ да користи методе свог претходника Тита у покушају да сачува мозаик који се распадао... Било је јасно да су Америка и Велика Британија донеле одлуку о отцепљењу Косова још у време када се Босна одвојила...”⁴²

У теоријско-практичном смислу посматрано, криза као процес има три фазе: 1) предкризно стање (латентна криза), 2) стање акутне кризе и 3) излазак из кризе. Стога, из методолошких разлога, косметска криза ће се анализирати у три дела: 1) предконфликтно стање, до марта 1999. године, 2) НАТО агресија 1999. године и 3) процес после агресије до данас.

1. Предконфликтно стање до марта 1999. године

Предконфликтно стање на Косову и Метохији, у суштини, осликава намере албанских сепаратиста да одлучније крену ка осамостаљењу, као што су то учиниле Словенија и Хрватска. У свему томе свесрдно су им помагали САД и ЕУ, а под њиховим утицајем и званична ОУН. Кључни процеси овог периода тзв. латентне кризе (пре акутне кризе) јесу: оружана побуна на КиМ; Вокерова (ОЕБС) мисија и случај села Рачак; неуспели преговори у Рамбујеу, фебруар-март 1999. године.

Албански екстремисти су своју више година дугу насилну кампању на Косову и Метохији, с краја прошлог века, претежно усмерили против цивила, недужних или у сукоб неумешаних грађана, који су били најчешће мете и жртве њихових оружаних и других насилних напада. Такав закључак јасно произилази из статистичких података Министарства унутрашњих послова Републике Србије, према којима су, од укупно 7.883 насилна напада на људе, албански екстремисти током 1998. и 1999. године, напали војнике у 573 (7,27%), полицајце у 1.967 (24,95%), а цивиле у 5.343 (67,78%) случаја⁴³.

Када је маја 1998. године у Вашингтону примљена делегација косметских Албанаца (Ругова, Букоши, Агани), тадашња државна

⁴² Исто.

⁴³ О. Стевановић, „Неморалност агресије Северноатлантског савеза на Савезну Републику Југославију”, *Политика националне безбедности*, Година X, vol. 16 број 1/2019. стр. 89-111.

секретарка САД Медлин Олбрајт је нагласила: „Природно је, на жалост, да се губе животи у оваквим ситуацијама. Реализација ваших циљева, биће тешка без великог крвопролића”. Већ сутра, у кругу мојих најближих сарадника, урадићу све могуће да вам се помогне и обећавам вам да ћете убрзо видети и резултате”. Та порука значила је, суштински, опредељење САД да власт у Србији и СРЈ руши бомбардовањем и подршком Ослободилачкој војсци Косова (ОВК), упркос њеном терористичком карактеру, о којем се знало све. Такво опредељење САД постало је очигледно већ 24. јуна, када Ричард Холбрук, седећи на поду у једној приватној кући, у селу Јуник код Дечана, разговара са командантима ОВК⁴⁴.

Нескривена подршка снагама ОВК касније је потврђена и у раду Мисије ОЕБС за верификацију на Косову и Метохији (КВМ). Под руководством пензионисаног генерала америчке војске Вилијама Вокера, та мисија је предузела низ активности са циљем да војно поражену, разбијену и дезорганизовану ОВК, спасе од потпуног уништења, да је поново консолидује и ојача, да јој издејствује статус преговарачке стране у решавању косметског проблема и да је припреми за подршку НАТО агресији. Инсценирањем „масакра цивила” у селу Рачак код Урошевца, 15. јануара 1999. године, Вилијам Вокер, „проналази” повод за НАТО агресију на СРЈ, који ће бити додатно ојачан 19. марта исте године, када је делегација албанских екстремиста потписала, а делегација СРЈ и РС одбила да потпише неприхватљив ултимативни „Споразум из Рамбујеа”⁴⁵.

Такозвани преговори у Рамбујеу одржани су у фебруару и марту 1999. године, на којима су учествовале делегације СРЈ, Србије и Косова и Метохије. Делегације се за време „преговора” уопште нису ни среле и, у суштини, били су то ултиматуми које је америчка страна покушала да наметне делегацији СРЈ и Србије. Преговоре је почела Контакт група, али од 21. фебруара 1999. године у Рамбује долази државни секретар САД Медлин Олбрајт и преузима лидерство, без припадника Контакт групе. Ултиматум који је постављен СРЈ био је неприхватљив и преговори су прекинути са назнаком да се настављају 15. марта, по принципу „узми, или остави”. С обзиром на то да делегација СРЈ и Србије није прихватила ултиматум из Рамбујеа, био је

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Исто.

то непосредан повод да НАТО изврши агресију на СРЈ, 24. марта 1999. године⁴⁶.

Безброј је ставова који се срећу у литератури, а који говоре о срамном ултиматуму САД према СРЈ у Рамбујеу. Навешћемо само речи Хенрија Кисинџера, дипломате и некада високог представника америчке администрације: „Текст из Рамбујеа да призна НАТО трупе широм Југославије, била је провокација, изговор за почетак бомбардовања. Документ из Рамбујеа је био такав да га ниједан Србин није могао прихватити. На крају, нисам се осећао тако нелагодно у вези са неком америчком војном интервенцијом још откако сам напустио Стејт департмент.”⁴⁷

2. НАТО агресија на СР Југославију

НАТО агресија на СРЈ почела је 24. марта, а борбена дејства су обустављена 9. јуна 1999. године. У 78 дана био је то оружани сукоб најјачег војног савеза на свету против једне полураспаднуте државе, са до тада у историји незабележеним односом снага у корист нападача.

НАТО агресија на СРЈ у међународном праву остаће забележена по следећим чињеницама: 1) изведена је мимо мандата СБ УН, 2) у агресији је непосредно учествовало 13 држава чланица Алијансе, противно уставима својих држава и 3) НАТО агресија је изведена противно члану 5 Вашингтонског уговора о формирању Алијансе⁴⁸.

НАТО агресија на СРЈ изведена је у години у којој је Алијанса обележавала 50 година свог постојања и чиме је крунисан униполарни светски систем под доминацијом САД. Дакле, НАТО је био полуга моћи САД у намери да владају светом. Док су трајала борбена дејства, у Вашингтону је у априлу усвојен шести стратешки концепт НАТО, који ће одредити улогу Алијансе у наредној деценији. Два су опасна закључка тог стратешког концепта: 1) Алијанса ће се ширити на исток и 2) НАТО ће предузимати акције мимо члана 5 Вашингтонског уговора, са и без мандата СБ УН.

⁴⁶ Шире у: Н. Даниловић, А. Благојевић Даниловић, „Агресија НАТО на СРЈ – 20 година после: политиколошко – правни аспекти”, *Политика националне безбедности* Година X, vol. 16 број 1/2019, стр. 141-173.

⁴⁷ Б. Форца, „Преседан и изузетак у савременим међународним односима”, Зборник са научног скупа „Да се вечно памти“, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2022.

⁴⁸ Б. Форца, *Системи безбедности*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2021.

О току борбених дејстава у агресији доста је записано, те се овога пута износе само неки закључци из пера тадашњег команданта РВ и ПВО генерала Смиљанића:

- Своје снаге у агресији ангажовало је 13 земаља НАТО (Грчка није дозволила ангажовање својих снага, а Луксембург и Исланд немају своју војску). За 78 дана рата, НАТО авијација је извршила укупно 26.095 летова, од чега борбених 18.168. Од укупног броја извршених летова Америка је извршила 71%. Просечан дневни налет је био 334 лета, а било је и дана када је у ваздушни простор СРЈ улазило и преко 500 авиона. Планиране снаге за почетак агресије од 464 авиона и око 450 крстарећих ракета, за 78 дана нарасле су на око 1.040 авиона и на око 1.000 крстарећих ракета. Број дефинисаних објеката за дејство (на почетку рата) од око 300 увећан је на близу 4.000 на крају рата, само у стратегијској групацији РВ и ПВО дејствовано је по 950 објеката.

- По моделу извођења, операција представља пример модела удар са дистанце, тј. удар са раздаљине на којој снаге одбране нису могле значајније противдејствовати по снагама које су изводиле удар, а нису имале ни могућности да узврате удар по аеродромима, пловним објектима и другим местима, са којих су НАТО снаге полазиле на извршење задатака. Био је то модел ваздушно-космичке операције, уместо до тада важећег модела ваздушно-копнене операције.

- Уместо копнених снага земаља чланица НАТО, копнену компоненту су чинили побуњеници на Косову и Метохији и део оружаних снага Албаније.

- Према признању НАТО-а, током бомбардовања је коришћен осиромашени уранијум, на око 100 локација у СРЈ, тежишно на Косову и Метохији. При томе, сматра се да је употребљено око 15 тона по здравље штетног уранијума.

- Од НАТО бомби погинуло је око 500, а тешко рањено више од 1.000 цивила. По 1.026 објеката инфраструктуре и привреде НАТО је извршио 1.862 ватрена дејства, при чему је уништено 119, а оштећено 907. Уништено је 38 мостова, 28 радио и ТВ репетитора и предајника. Оштећено је више десетина верских, здравствених, културних и спортских објеката⁴⁹.

⁴⁹ С. Смиљанић, *Агресија НАТО – Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана у одбрани отаџбине*, треће издање, Вести, Београд, 2012.

Борбена дејства у НАТО агресији обустављена су Војнотехничким споразумом у Куманову⁵⁰, 9. јуна 1999. године, а већ сутрадан 10. јуна, СБ УН је донео Резолуцију 1244, којом је, између осталог, регулисано да се снаге безбедности СРЈ повуку са територије КиМ-а, на КиМ уведе протекторат УН и отпочне мировна мисија – УНМИК, те распореде мултинационалне снаге КФОР-а⁵¹. Последица тога била је да је са КиМ интерно расељено око 230.000 Срба и још око 20.000 припадника других националности.

3. Косметска криза након НАТО агресије

Завршетак НАТО агресије на СРЈ није био и крај косметске кризе. Напротив, криза је ушла у посткризни период са различитим импликацијама на позицију Србије и Косова и Метохије, међусобно и у међународним релацијама посматрано. Након 24 године од агресије може се с великом вероватноћом тврдити да САД и НАТО, као и ЕУ, чине све да Косово постане независна држава, а да Србија „прихвати” ту реалност зарад некаквих бенефита, који се примарно исказују пријемом у ЕУ и финансијским припадностима. Приказаћемо то таксативним изношењем само неких чињеница о догађајима након агресије.

СРЈ и Србија су поднеле тужбу пред Међународним судом правде против десет држава чланица НАТО. Суд се у случају САД и Шпаније огласио као ненадлежан, јер те две државе нису признале *Римски статут* суда. С друге стране, с обзиром на то да СРЈ у моменту подношења тужбе није била чланица УН, то се тужба одбија, јер се пред Међународним судом правде појављују само државе признате од УН⁵².

У Србији је 2000. године дошло до општих промена, односно смене режима Слободана Милошевића. Та ситуација, као и последице НАТО агресије на СРЈ, у многоме је утицала на опредељење црногорског руководства да крену ка осамостаљењу. То је учињено у два корака. Прво је СРЈ преименована у Државна заједница Србија и Црна Гора (2003), да би 2006. године у Црној Гори био одржан референдум, након кога се та република одвојила од Србије.

На КиМ су распоређене снаге КФОР-а, које су, претежно, чинили контингенти држава чланица НАТО, али и не-НАТО држава. У

⁵⁰ Доступно на: <https://www.kurir.rs/vesti/politika/2861781/dan-kada-je-završen-rat-sa-nato-otkrivamo-kompletan-kumanovski-sporazum> (01.04.2023).

⁵¹ Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19944>, (09.04.2023).

⁵² Б. Форца, *Системи безбедности*, оп. цит.

почетку, у контингенту КФОР-а, који је бројао око 45.000 војника, налазио се и контингент оружаних снага Русије. Снаге КФОР-а које су надлежне за безбедност свих на Косову и Метохији нису успеле да спрече погром Срба 2004. године, који су изазвали албански сепаратисти.

Поред осталих земаља региона, Србија, БиХ и Црна Гора су 2006. године приступиле НАТО програму Партнерство за мир. Црна Гора и БиХ су исказале намеру да постану чланице НАТО, док је Србија 2007. године Резолуцијом Народне скупштине прокламовала војну неутралност⁵³. Касније ће и Република Српска, вођена примером Србије, донети докуманта о војној неутралности⁵⁴, што је блокирало Мапу пута БиХ ка Алијанси. Црна Гора ће постати чланица НАТО 2017. године.

НАТО и ЕУ су наставили своје проширење. Тако, 2004. године у НАТО и ЕУ је примљена Словенија, као прва од бивших република СФРЈ. Касније ће у НАТО бити примљене Хрватска (2009), Црна Гора (2017) и Северна Македонија (2020). Изван НАТО остаће само БиХ и Србија. Хрватска је 2013. године примљена у ЕУ, док су остале државе настале на простору бивше СФРЈ у различитом статусу према Унији.

УН су одредиле Мартија Ахтисарија да покуша пронаћи решење за Косово и Метохију, а његова мисија је пропала 2007. године, јер сачињени план нису прихватили ни Србија ни Косово.

Године 2008, свесрдно потпомогнути од западних земаља, привремени органи власти на Косову и Метохији једнострано су прокламовали независност Косова. Ту независност експресно су признале западне земље на челу са три чланице СБ УН (САД, Велика Британија и Француска) и још преко 80 земаља света. Независно Косово није признао део земаља света, међу којима ни Русија и Кина, као сталне чланице СБ УН. Чињеница је да независно Косово није признало пет чланица ЕУ (Шпанија, Словачка, Румунија, Грчка и Кипар), од чега су четири чланице НАТО (све без Кипра).

Република Србија није признала једнострано прокламовану независност Косова и преко ГС УН (2008) поднела је питање пред

⁵³ Резолуција Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије, тачка 6, <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>, (01.04.2023).

⁵⁴ Резолуција о заштити уставног поретка и проглашењу војне неутралности Републике Српске, 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/koliko-je-bih-daleko-od-%C4%8Dlanstva-u-nato-u/30958574.html>, (09.04.2023)

Међународним судом правде: *Да ли је одлука привремених институција Косова о једностраном проглашењу независности Косова у складу са међународним правом?*⁵⁵ Међународни суд правде је 2010. године донео одлуку да декларација привремених органа власти на Косову није у супротности с међународним правом. Од 2010. године преговоре Београда и Приштине о нормализацији међусобних односа од УН преузела је ЕУ⁵⁶. Већ 2011. године између Косова и Метохије и Србије је утврђена административна линија и прелази, које албанска страна именује границом и граничним прелизима.

Водеће земље чланице НАТО, као и ЕУ, од прокламовања независности Косова, свесрдно помажу албанску страну да оствари своју пуну независност и самосталност. Поред евидентних елемената државности - Устав, закони, државни органи, привремени органи власти на КиМ су 2018. године почели процес стварања Војске Косова, чему се ни НАТО ни ЕУ нису супротставили. Напротив, бројне земље чланице НАТО наоружавају и оспособљавају припаднике будуће „Војске Косова”⁵⁷.

Након што је Хрватска примљена у ЕУ (2013), њено место у региону Западни Балкан „заузела” је територија Косова и Метохије, коју запад именује као Косово. ЕУ је са Косовом склопила и потписала *Споразум о стабилизацији и придруживању* (2017), чиме је Косово добило статус потенцијалног кандидата за ЕУ. Тако, на Западном Балкану, кад је ЕУ у питању, статус држава је следећи: 1) Црна Гора и Србија су отпочеле преговоре о приступању ЕУ и најдаље одмакле; 2) Албанија и Северна Македонија ускоро почињу преговоре о приступању, 3) Босна и Херцеговина је 2023. године добила статус кандидата за чланство и 4) Косово је 2023. године добило визну либерализацију од ЕУ и у статусу је кандидата за чланство.

Након промене власти у Србији 2012. године, обновљени су преговори Београда и Приштине под мониторингом ЕУ и у Бриселу

⁵⁵ Доступно на: <https://www.istinomer.rs/izjava/bivsa-vlast-cutala-na-misljenje-msp-o-kosovu/>, (10.04.2023).

⁵⁶ Дана 9. септембра 2010. године, Генерална скупштина је акламацијом усвојила Резолуцију о Косову, коју су заједнички поднели Република Србија и ЕУ. Сматра се да је првобитни предлог Резолуције који је предложила Србија одбијен, а да је усвојен ревидирани. Тако је, *de iure* и *de facto*, питање Косова из надлежности УН пребачено у надлежност ЕУ, <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/762580/usvojena-rezolucija-o-kosovu.html>, (10.04.2023).

⁵⁷ Видети: <https://www.politika.rs/sr/clanak/538299/Intenzivna-NATO-obuka-za-borce-vojske-Kosova> (10.04.2023).

2013. године потписан споразум – *Први споразум о принципима који регулишу нормализацију односа*⁵⁸ (Бриселски споразум). Одредбе Бриселског споразума које се односе на обавезе Србије и српског живља на Косову су испуњене, док албанска страна није извршила обавезу формирања Заједнице српских општина. Чињеница је да су одредбе о Заједници српских општина конкретизоване споразумом из 2015. године⁵⁹.

У складу с наведеним, преговори Београда и Приштине су се одвијали без конкретних резултата све до 2022. године, а стање српског живља на КиМ се константно погоршавало. У неколико наврата, ситуација на КиМ претила је да се прелије у сукоб са неслућеним последицама. У таквој ситуацији, Србија је упутила захтев команди КФОР-а да се дозволи распоређивање стотина, не хиљада, припадника снага безбедности Србије на КиМ, што је у складу с Резолуцијом 1244 СБ УН. Очекивано, КФОР је одбио такву могућност. Наиме, познато је да су задаци који су предвиђени Резолуцијом 1244 СБ УН за снаге безбедности Србије⁶⁰ које би се, евентуално, вратиле на КиМ, већ додељени специјалним снагама Косова.

У очевидној немоћи ЕУ да води преговоре Београда и Приштине, умешале су се САД, и то два пута. Прво је администрација председника Доналда Трампа одржала састанак са председником Србије (Вучић) и председником владе привремених органа власти на Косову (Хоти), 2020. године. Тада су потписана тзв. два одвојена уговора, пре свега економске природе, али и са неким политичким фактима, чије је испуњење доведено у питање, јер је Трамп изгубио на изборима у САД те године.

Друго и значајније уплитање САД у преговоре Београда и Приштине чини администрација председника Џоа Бајдена и то посебно након што је Русија извршила агресију на Украјину (2022). Наиме, Немачка и Француска су сачиниле предлог Споразума Београда и Приштине, који је касније постао званичан документ ЕУ (Европски

⁵⁸ Доступно на: <https://www.srbija.gov.rs/cinjenice/283757>, (09.04.2023).

⁵⁹ Доступно на: <https://www.dw.com/bs/%C5%A1ta-su-srbija-i-kosovo-stvarno-potpisali-u-briselu/a-18672979> (09.04.2023).

⁶⁰ Задаци предвиђени Резолуцијом 1244 СБ УН (Анекс II, тачка б) за снаге безбедности СРЈ које се врате на Косово, јесу: а) веза са међународном цивилном мисијом и међународним безбедносним присуством; б) обележававање/чишћење минских поља; с) одржавање присуства на местима српске културне баштине; и д) одржавање присуства на главним граничним прелазима. <https://www.srbija.gov.rs/cinjenice/283757>, (09.04.2023).

папир). Тај документ је био под велом тајности, док у фебруару 2023. године није обелодањен, са ставом званичника ЕУ (високи представник Жозеп Борел) да су са њим сагласни и председник Србије (Александар Вучић) и премијер привремених власти на КиМ (Албин Курти). Тим споразумом, између осталог, предвиђа се да све даље активности могу да теку кад се формира Заједница српских општина (ЗСО) на Косову. Америчка страна је извршила притисак на Приштину да приступи формирању ЗСО, што је показала привременим блокирањем пријема Косова у Савет Европе, а што је одблокирано након што су почели преговори о ЗСО.

Карактер ЗСО, очевидно, јесте камен спотицања за њено формирање. Српска страна је на становишту да је то утврђено споразумима у Бриселу 2013. и, посебно, 2015. године. С друге стране, привремени органи власти на КиМ су подељени у ставу о карактеру ЗСО, тврдећи да нема говора о аутономији по моделу Републике Српске у БиХ, као и да та заједница мора бити у складу с Уставом Косова, у коме не постоје одредбе о таквом организовању локалне самоуправе. При томе, у европском споразуму (папиру), за који Борел тврди да су га прихватили и Вучић и Курти, нигде се не помиње да ЗСО мора бити формирана у складу са законима Косова. Чини се да почиње период нових заоштравања односа Београда и Приштине, у коме, само привидно, српска страна има иницијативу.

Чини се, пак, да је ЗСО својеврсни „Тројански коњ” запада, којим ће Србија бити стављена пред свршен чин – *добили сте ЗСО, прихватите реалност стања на КиМ*⁶¹. Наиме, од Србије се и не тражи да формално призна независно Косово, већ да „прихвати реалност”, којом неће спречавати Косово на њеном путу ка чланству у међународним организацијама, ма колико српске власти изјављивале да неће дати пристанак за пријем Косова у УН. С друге стране, одредбе неких чланова „европског папира”, који су прихватили Вучић и Курти, јасно указују да се ради о двома странама (државама), ма како и неко то другачије тумачио.

Очевидно је да се и западу (САД и ЕУ) жури у решавању питања Косова. Ово посебно након што је Русија извршила агресију на Украјину (2022). Република Србија је гласала за Резолуцију ГС УН по којој је војни напад Русије на Украјину окарактерисан као агресија⁶². С

⁶¹ Б. Форца, *Тројански коњ*, <https://odbranaibebezbednost.rs/2023/03/20/trojanski-konj/> (10.04.2023).

⁶² У условима блокаде рада СБ УН, ГС УН је 02. марта 2022. године, усвојила Резолуцију којом је војни напад Русије на Украјину окарактерисан као

друге стране, Србија се није прикључила ниједном пакету санкција (до сада десет „пакета“), које је ЕУ увела Русији. Притисак на Србију се наставља, што је очевидно у застоју преговарачког процеса на путу Србије ка Унији. Да процес воде САД очевидно је из „притисака“ на Приштину да формира ЗСО, док се Србији, у разним формама, упућују апели да се усклади са спољном политиком ЕУ.

Након „решавања“ питања Косова, или паралелно с тим, на ред потеза САД (НАТО) и ЕУ доћи ће Босна и Херцеговина, односно Република Српска. Наиме, НАТО је чврст у опредељењу да БиХ настави Мапу пута ка Алијанси, која је започета 2005. године, а привремено прекинута ставом Републике Српске о војној неутралности. То је недвосмислено утврђено у најновијем *Стратешком концепту НАТО*, из 2022. године⁶³. Притисци које на Републику Српску врши такозвани високи представник Шмит, само су део сусретне стратегије САД (НАТО) и ЕУ за Западни Балкан, у овом случају за БиХ. И опет – прво у НАТО, па у ЕУ!

ЗАКЉУЧАК

Међународне односе, историјски посматрано, одређивале су велике силе, а односи међу њима опредељивали су карактер успостављеног међународног поретка. Преломни тренуци у успостављању новог светског поретка увек су се догађали у процесима с крупним ломовима у међународним односима, па и ратовима.

Распад бивше СФРЈ је колатерална штета рушења биполарног светског поретка и успостављања униполарности, под доминацијом САД. САД су искористиле моћ и позицију у међународним односима и убедиле УН да опстане НАТО. Тако, НАТО је, *de iure*, добио статус међународне организације која може да се ангажује за потребе СБ УН у успостављању мира у свету, а *de facto*, постао полуга моћи САД за доминацију у међународним односима.

Почетну улогу у разбијању СФРЈ, ипак, имала је Немачка, из примарно историјских разлога, што је касније прихватила новоформирана ЕУ. Међутим, у каснијем периоду, процесе на Западном Балкану, како су именоване државе настале на територији

агресија. Република Србија је гласала за Резолуцију, <https://www.glasamerike.net/a/generalna-skupstina-glasanje-rezolucija-ukrajina-invazija/6467057.html>, (10.04.2023).

⁶³ Видети шире у: NATO 2022 Strategic Concept, (2022), <https://natolibguides.info/nato2030/2022strategicconcept>, (04.04.2023).

бивше СФРЈ, без Словеније, плус Албанија, водиле су САД и НАТО. Односно, успостављена је сусретна стратегија НАТО (САД) – ЕУ, по принципу: прво НАТО па ЕУ.

Процес разбијања СФРЈ, евидентно, показао је да су и САД и НАТО, као и ЕУ на страни отцепљених република, а против Срба и Србије. То је и непосредно показано подршком Словенији и Хрватској у сецесији, а нарочито муслиманско-хрватској страни у борби против Срба у БиХ.

Косметска криза, односно њен део након 1995. године, само су наставак активности САД, НАТО и ЕУ у разбијању СФРЈ. Побуњеничка дејства албанских сепаратиста до 1999. године била су свесрдно подржна од стране САД и водећих земаља ЕУ. Коначно, 1999. године САД и НАТО, а тиме и ЕУ, измислили су повод и сами себи дали прилику да казне Србију. НАТО агресија на Србију, као акутни део кризе, незабележени је пример односа снага у историји ратовања.

Косметска криза након НАТО агресије на СРЈ, теоријски посматрано, налази се у посткризном периоду. Процеси које формално води ЕУ, а суштински диктирају САД, усмерени су на стварање независне и самосталне државе Косово, са Заједницом српских општина на тој територији. Србија се присиљава од стране САД и ЕУ да прихвати ту „реалност”, иако нико од ње (за сада) не тражи формално признавање Косова као државе.

Да Србија прихвати „реалност”, практично, подразумева да призна да је с правом бомбардована од стране НАТО-а, 1999. године. На тај начин: 1) аболира се Алијанса од ничим изазване агресије на СРЈ и 2) избија се „адут” Русије, која анектирање делова Украјине, као и признавање независних држава на простору Грузије (Абхазија и Јужна Осетија), „правда” понашањем САД и НАТО у СРЈ, односно на Косову и Метохији 1999. године.

САД и НАТО подижу нову „гвоздену завесу” у Европи (НАТО Европа), под којом остају Србија и Република Српска (БиХ). Сусретна стратегија НАТО (САД) и ЕУ улази у завршну фазу. Амбивалентан исход косметске кризе, као теоријска законитост, за некога ће бити позитиван, а за некога негативан, о чему се, у крајњем, неће питати ни Србија ни тзв. Косово, већ САД (НАТО), што, само по себи, подразумева и ЕУ.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамов, С., *Постхеројски рат запада против Југославије*, ИДИ, Ветерник, 1997.
2. Атлагић, М., Мартиновић, А., „Југославија се није распала – она је намерно разбијена”, *Напредак*, Vol. II / No. 3, 2021.
3. *A Strategic Compass for Security and Defence*, (2022), https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en (04.03.2023).
4. Гускова, Ј., „Став Срба према мировним плановима 90-тих година 20. века”, *20 година од разбијања СФРЈ* (приредили Бранислав Кнежић и Јован Ћирић), Институт за упоредно право, Београд, 2011.
5. Даниловић, Н., Благојевић Даниловић, А., „Агресија НАТО на СРЈ – 20 година после: политиколошко-правни аспекти”; *Политика националне безбедности*, Година X, vol. 16, број 1/2019, стр. 141-173.
6. Дашић, Д., „Неки унутрашњи и међународни аспекти кризе и распада Југославије”, *20 година од разбијања СФРЈ* (приредили Бранислав Кнежић и Јован Ћирић), Институт за упоредно право, Београд, 2011.
7. Ћурић Мишина, В., *Војно учешће САД у нападу на Републику Српску Крајину 1995.*, доступно на: <http://www.nspm.rs/srbija-i-nato/vojno-ucesse-sad-u-napadu-na-republiku-srpsku-krajinu-1995.-godine.html> (08.04.2023).
8. *European Security Strategy – A Secure Europe in a Better World*, 2003, <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/> (07.04.2023).
9. Кнежевић, М., *Отмица Косова*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
10. *Лисабонски уговор*, [http://www.mvep.hr/hr/hrvatska-i-europska-unija/ugovori/ugovor-iz-lisabona-\(prociscena-inacica\)/](http://www.mvep.hr/hr/hrvatska-i-europska-unija/ugovori/ugovor-iz-lisabona-(prociscena-inacica)/) (05.04.2023).
11. Мркић, И., „О разбијању Југославије”, *Напредак*, Vol. II / No. 3, 2021.

12. *National Security Strategy of the United States of America, (December 2017)*, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSSFinal-12-18-2017-0905.pdf> (09.04.2023).
13. *National Security Strategy of the United States of America, (October 2022)*, <https://news.usni.org/2022/10/12/2022-u-s-national-security-strategy>, (04.03.2023).
14. *NATO 2022 Strategic Concept, (2022)*, <https://natolibguides.info/nato2030/2022strategicconcept>, (04.04.2023).
15. *Насилно растурање Југославије, узроци, динамика, последице*, Зборник, ЦЦВО, Београд, 2004.
16. Račić, O., *Ujedinjene nacije: između moći i prava*, Službeni glasnik, Београд, 2010, 44-46.
17. *Резолуција Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије*, тачка 6, <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>, (01.04.2023).
18. *Резолуција о заштити уставног поретка и проглашењу војне неутралности Републике Српске*, 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/koliko-je-bih-daleko-od-%C4%8Dlanstva-u-nato-u/30958574.html>, (09.04.2023)
19. Смиљанић С., *Агресија НАТО – Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана у одбрани отаџбине*, треће издање, Вести, Београд, 2012.
20. Стевановић, О., „Неморалност агресије Северноатлантског савеза на Савезну Републику Југославију”, *Политика националне безбедности* Година X, vol. 16 број 1/2019. стр. 89-111.
21. Stojanović, S., *Mihailo Marković said*, Belgrade: Beogradski forum za svet ravnopravnih, 2012.
22. Форца, Б., „Однос НАТО према војној неутралности Републике Србије”, *Безбедносни форум*, Београд, Година, IV, бр. 1/2019, стр. 73-103.
23. Форца, Б., *Системи безбедности*, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2021.
24. Форца, Б., *Тројански коњ*, Доступно на: <https://odbranaibebezbednost.rs/2023/03/20/trojanski-konj/> (10.04.2023).

25. Форца, Б., *Критеријумски приступ опредељењу за и против уласка Босне и Херцеговине у НАТО*, Центар за лобирање, Бања Лука, 2021.
26. Форца, Б., *Преседан и изузетак у савременим међународним односима*, Зборник са научног скупа „Да се вечно памти”, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2022.
27. Форца, Б., Крстић, С., Станковић, В., *Заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ и Република Србија*, Монографија, Факултет за пословне студије и право, Београд, 2023.
28. Čomski, N., *Yugoslavia – peace, war and dissolution*, Belgrade: SAMIZDAT B92, 2018.
29. <https://www.kurir.rs/vesti/politika/2861781/dan-kada-je-završen-rat-sa-nato-otkrivamo-kompletan-kumanovski-sporazum> (01.04.2023).
30. <https://www.kcns.org.rs/agora/treca-prizrenska-liga-albanska-emigracija-u-ratu-protiv-jugoslavije/>, (20.04.2023).
31. <https://www.politika.rs/scc/clanak/508423/Tri-decenije-od-uvodenja-sankcija-Saveznoj-Republici-Jugoslaviji> (09.04.2023).
32. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19944>, (09.04.2023).
33. <https://www.istinomer.rs/izjava/bivsa-vlast-cutala-na-misljenje-msp-o-kosovu/>, (10.04.2023).
34. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/762580/usvojena-rezolucija-o-kosovu.html>, (10.04.2023).
35. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/O-migracijama/Strategija_odrzivog_opstanka_i_povratka_na_KiM.pdf, (07.04.2023).
36. <https://www.novosti.rs/drustvo/vesti/1143359/specijalni-dodatak-bombardovanje-zbog-kontrole-nad-srbijom-doneli-odluku-otcepljenju-kosova-jos-vreme-kada-bosna-odvojila>, 09.04.2023
37. <https://www.politika.rs/scc/clanak/301110/Devetnaest-godina-od-Oluje-i-proterivanja-Srba-iz-Hrvatske> (07.04.2023).
38. <https://www.srbija.gov.rs/cinjenice/283757>, (09.04.2023).
39. <https://www.dw.com/bs/%C5%A1ta-su-srbija-i-kosovo-stvarno-potpisali-u-briselu/a-18672979>, (09.04.2023).
40. <https://www.glasamerike.net/a/generalna-skupstina-glasanje-rezolucija-ukrajina-invazija/6467057.html>, (10.04.2023).

41. <https://www.politika.rs/sr/clanak/538299/Intenzivna-NATO-obuka-za-borce-vojske-Kosova>, (10.04.2023).

Драган Петровић¹

ДЕЛОВАЊЕ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА И ВЕЛИКЕ БРИТАНИЈЕ НА СТАЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ У ЕВРОПИ (ПОСЕБНО ПРЕМА СРПСКИМ ПРОСТОРИМА)

Сажетак: Након Другог светског рата, САД су преко НАТО-а учврстиле свој утицај у Европи, где им је најважнији савезник Велика Британија. Након нестанка Варшавског уговора и распада СССР-а почетком деведесетих година прошлог века, САД су постале једина суперсила, а НАТО водећи безбедносни савез на европском тлу. На Балкану, САД, Велика Британија и НАТО делују заједно имајући апсолутну доминацију, па су, са једне стране, промотери тзв. Косова као државе у покушају, односно његове сепарације од Србије. Међутим, постепени зачетак процеса мултиполаризма у свету има свој одјек и на Балкану где се, између осталог, повећава утицај Русије и Кине. То ће, паралелно са развојем украјинске кризе, имати свој одјек и у даљем решавању косовског питања. Србија би, после Бриселског споразума који јој није ишао у прилог, требало опрезније да се односи према даљем решавању косовског питања. У том правцу, развој мултиполарног светског поретка и повећан утицај Русије, Кине и других сила носилаца мултиполаризма може се позитивно дугорочно одразити на српске националне интересе.

Кључне речи: *Сједињене Америчке Државе, Велика Британија, српско питање, Балкан, Косово и Метохија, Велика Албанија.*

Сједињене Америчке Државе и Велика Британија у светском систему носиоци су доминације НАТО и монополарног поретка насталог почетком деведесетих година прошлог века, који се сада постепено мења у мултиполарни и чији су носиоци водеће силе ШОС и БРИКС. САД представљају водећу силу у савременом свету. Настале су крајем XVIII века, да би током XIX успеле да заокруже своју националну територију и остваре стални демографски, привредни и свеукупни раст. Монроовом доктрином прогласиле су доминацију на америчком континенту, а крајем XIX века су победом у рату са

¹ Др Драган Петровић, научни саветник, Институт за међународну политику и привреду, Београд

Шпанијом у потпуности оствариле и навестиле ширење утицаја и на Пацифик. Прокопавање Панамског канала (које је под контролом САД) остварује се постепено Маханова доктрина постепеног овладавања океанима. Међутим, управо су два светска рата изразито помогла САД да прошире своју експанзију и утицај и на Европу (западну) и започну је и на остале континенте Старог света (Азију и Африку). Током процеса деколонизације, америчка политика „отворених врата” заправо означава њен продор у неоколонијалном моделу на подручја Трећег света. Након распада СССР-а и нестанка Источног блока, САД постају једина суперсила у савременом свету и читав светски поредак постаје монополарни са изразитом доминацијом Америке и НАТО.

На простору Евроазије САД развијају геополитику потискивања утицаја Русије и након распада СССР-а, истина сада са далеко мањим ангажовањем. У исто време противник је и Кина.

Велика Британија долази до изражаја након почетка нововековног доба, када су након великих географских открића, реформације, земље које су имале излаз на Атлантски океан постепено постајале поморске силе. Постепено се Британија издвојила и потискивала утицај других поморских сила. Током XVIII века Британија се издвојила, што је посебно дошло до изражаја након Бечког конгреса и победе европског концерна (са важном улогом Британије) над Наполеоном. Врхунац британске моћи (тзв. „Викторијанска епоха”) је био у следећем столећу. Међутим, током овог периода британска политика према српском питању у оквиру Источног питања, није била благонаклона. Напротив, Лондон је чинио напоре да успори опадање и нестанак Отоманске империје у Европи (сада сведено на Балканско полуострво), што се косило са цивилизацијским и либералним начелним постулатима британске политике и вредности њеног друштва.

Парадокс је да чак и када је Британија формално постала члан Антанте (то је био процес закључно са 1904, а заокружено са 1907. годином), настављена је негативна политика према Србима, укључујући по појединим питањима и сам Први светски рат (када су и формално били на истој зараћеној страни). Ако тражимо одговор на ова питања, делом би га могли наћи у антирусској геополитичкој оси Британије, која је делом постојала чак и када се формално нашла у Антанти са Русијом (од 1907, а претеча од 1904. године). Како су Срби, елементима дугог трајања као православни и Словени, те историјски савезници са Русима, сматрани геостратешким пријатељима Русије, то се добар део политике Лондона према српском питању црпео и из ове геополитичке одреднице. Друго, Британија није чак одржавала званичне односе, након преврата 1903. године, са новим властима, наводно незадовољна

убиством краља и краљице из династије Обреновић. Током Другог светског рата, ти односи су остали полускривени и неискрени. Српски народ је изузетно задужио Британију својом побуном против Тројног пакта 27. марта 1941. године, што ни изблиза није вредновано у Лондону током следећих година када се одлучивало послератно уређење у Југославији. Изузетно је протежирана хрватска страна (жртвовање покрета Драже Михаиловића, потом притисак на југословенску избегличку владу у Лондону да уважи Тита као представника герилаца у земљи, да као представника за преговоре са њим одреди такође Хрвата Ивана Шубашића, прихватање да председник АВНОЈ-а буде такође Хрват Иван Рибар, прихватање мањевише судбине Михаиловића и четничког покрета, притисак на краља Петра да прихвати Тита и др.).

Без обзира на одређене разлике, Сједињене Америчке Државе и Велика Британија сарађују током XX века веома тесно. Од свог настанка, САД су прошле различите фазе својих односа са Британијом, да би од почетка XX века, па све до данашњих дана та сарадња представљала савезништво. Током XIX века док још нису заокружили свој територијални опсег, па све до краја грађанског рата 1865. године, постојало је ривалство и одређено неповерење према империјалној политици Лондона на америчком континенту. Како су крајем XIX века САД све више расле, а Британија достигала зенит Викторијанске епохе, две силе су се уважавале и нису имале сукоб интереса, већ, све више на основу историјске, културне и етничке блискости, појачану сарадњу. Обе силе су прилично неискрено улазиле у Први светски рат, одредивши се за Антанту. Британија је ушла у Антанту у периоду 1904-1907. године, али је и даље задржала свој ривалитет и неискрен однос према Русији, док је однос према Француској био нешто ближи. Ипак, у јулској кризи 1914. године Британија је до последњег тренутка калкулисала и са извесним уздржавањем ушла у рат тек када је повређена неутралност Белгије и Немачка одбила њен ултиматум. Америка је ушла у рат тек када је победа Антанте доведена у питање, а америчке банке су уложиле велика средства као кредите Британији и Француској. Између два светска рата Америка је водила изолационистичку политику, а Британија се држала углавном по страни од заплета на европском континенту. Британска гарнитура на власти (Чемберлен, лорд Халифакс и др.) је повлађивала Хитлеру, жртвујући низ одбрамбених механизма у Европи заснованих на Версају, закључно са спремношћу да се жртвује и Чехословачка. Заправо, Лондон је радио контра француско-руског пакта, и на тај начин макар индиректно помагао Немачкој и ревизионистичким силама. Циљ владајућих структура у Лондону био је да се Немачка гурне на

Совјетску Русију. Пакт Рибентроп-Молотов ма како неморалан био, заправо је омогућио СССР-у да избегне тај директан сукоб и да поврати део територија изгубљених током револуције, грађанског рата и стране интервенције. Дакле, не улазећи даље у дубину анализа везаних за ток Другог светског рата, СССР са једне стране и Британија и САД са друге, су више стицајем околности били савезници, што се могло видети и након 1945. године. Поред идеолошких, постојале су и геополитичке разлике. Наиме, у бројним противречностима британске и руске геополитике током XIX века позната је тзв. Велика игра, односно њихов сукоб интереса на широком простору Евроазије, чије су неуралгичне тачке Балкан (и српски простори), Блиски исток, потом Централна Азија, Тибет и Хималаји, север индијског потконтинента, Далеки исток.

Управо је Кенанова доктрина супротстављања Совјетској Русији (СССР) на сваком кутку Планете, а посебно на простору Евроазије, спојила Велику игру супротстављања између Велике Британије и царске Русије. Отуда, након Другог светског рата, САД и Британија наступају заједно против СССР-а (што је настављено потом и против Русије), користећи у том правцу и НАТО.

На простору Евроазије, САД развијају геополитику потискивања утицаја Русије и након распада СССР-а, истина сада са далеко мањим ангажовањем. У исто време противник је и Кина.

САД, БРИТАНИЈА И ЈУГОСЛОВЕНСКА КРИЗА

Јосип Броз Тито је начелно имао подршку и Британије и САД за своју политику која је била далеко од демократске, а начелно мало наклоњена Србима (који су изнели победу у Другом светском рату). Након Титове смрти, политика ове две западне силе није била посебно наклоњена српској страни, укључујући и процесе крајем осамдесетих година прошлог века (криза функционисања федерације, политика Милошевића и др.), мада се мора констатовати да је начелно била више уздржана. Тако и почетак југословенске кризе деведесетих година прошлог века, током сукоба у Хрватској није била посебно видљива и ангажована политика Америке, док је Британска чак била и делом уздржана. Тако је влада Британије и њен посредник у преговорима зарађених страна лорд Дејвид Овен показивала уздржаност и чак непристрасност током сукоба до Дејтона 1995. године. Међутим, са доласком на власт Тонија Блера, британска политика према Србима, посебно у тзв. Косовској кризи, постаје изузетно непријатељска. Такав однос британске политике према Србима је остао све до данашњих

дана, са малом могућношћу битних промена набоље. Британија је рецимо покренула и подржала у ОУН два процеса против Срба, један да их означи као наводно геноцидан народ, а друга иницијатива да тзв. Косово уђе у УНЕСКО. Када је у питању Република Српска, британски високи представник Педи Ешдаун, је 2005. године спровео одузимање (против Дејтонског споразума) војске Републике Српске, те створио зачетак савезне полиције Сипа, као и измену уређења граничних прелаза (која је Дејтонским споразумом предвиђена да буде ентитетска) у правцу ингеренција на нивоу Босне и Херцеговине. Његов заменик је био управо Американац Ралф Грегоријан. Потпуно је јасно да су америчка и британска политика реално непријатељске према Србима, посматрано у целини.

САД су се мешале у југословенску кризу, посебно од почетка 1992. године. Тада је Америка имала главну улогу у томе да Алија Изетбеговић повуче свој потпис на план Кутиљера о кантонизацији Босне и Херцеговине која ће ускоро добити независност. То је практично био кључни моменат да дође до сукоба. Срби су заиста у изнудици и нерадо могли и прихватити независност Босне и Херцеговине, али искључиво са извесном кантонизацијом (аутономијом), јер у супротном би следио сценарио мајоризације у корист Муслимана. Током следећих година трајања југословенске кризе, САД су све више улазиле у конфликте против српске стране. Били су све отвореније на страни босанских Муслимана, нарочито видљиво од 1994. године, када су их у Вашингтону „измирили” са босанским Хрватима, стварајући имагинарну њихову Федерацију, односно савез против Срба. Кључно су утицали на дешавања током 1995. године, односно помогли напад и пад Републике Српске Крајине у корист Хрватске. Такође су у оквиру НАТО-а учествовали у нападу на Републику Српску током лета 1995. године, те утицали на одржавање Дејтона. Врхунац антисрпске политике САД-а је организовање притисака на СР Југославију поводом Косова и Метохије, где су били кључни фактор у стварању и помагању Ослободилачке војске Косова (УЧК). Најзад, у самом нападу на СР Југославију 1999. године од стране НАТО-а имали су највећу војну и политичку улогу.

ПОЛИТИКА САД ПРЕМА СРПСКОМ ПРОСТОРУ НАКОН 2000. ГОДИНЕ

Накнадна политика САД према Србима такође је била изразито ненаклоњена (истина за разлику од деведесетих, без ратних исхода).

Тако је америчка политика била та која је давала максималну подршку као преседан тзв. независности Косова. Она је била слепа за српски и неалбански народ на Косову и Метохији, који се налазио у континуитету прогона и исељавања под притисцима шиптарских терориста (уз мање или више благослов америчке политике). Америчка политика је имала разумевање, заправо подршку, за монтењегријски концепт мењања вековног идентитета Црногораца, који је највише реализовао Мило Ђукановић, напослед отцепљењем на сумњиво спроведеном референдуму 2006. године.

Америчка политика је у потпуности по питању Косова и Метохије посвећена промоцији независности тзв. „државе Косово”. По питању Републике Српске, притисци иду толико далеко да је званична Бањалука у другој половини марта 2023. године натерана да прекине односе са САД. То се такође односи и на релације Владе Републике Српске са Великом Британијом.²

НАТО агресија на СРЈ 1999. године је био преседан који је утицао на остале центре моћи у свету и на читаво светско јавно мњење да постане уздржаније према политици САД и Северноатлантске алијансе. Било је потпуно јасно да се ради о вишеструком кршењу међународног права и да слично може погодити практично било који други регион и суверену земљу у свету.³ По неким подацима, НАТО, чији су најистакнутији експоненти при бомбардовању СРЈ били САД и Британија, убио је пролећа 1999. године приликом напада на СР Југославију 754 припадника Војске СРЈ и МУП-а Србије, и око 4000 цивила, међу којима и знатан број деце.⁴

То је утицало на јачање међусобне сарадње осталих центара моћи у покушају да се изгради мултиполарни свет, или макар заштите од будућих притисака и једностраних тумачења Вашингтона и Брисела (НАТО). Дакле, управо је напад САД, Британије, НАТО и осталих савезника на СР Југославију поводом Косова и Метохије био значајан за треће земље да схвате опасност од монополарног светског поретка и самовоље ових сила. САД су се негативно одредиле према Србима још током деведесетих година прошлог века. То би се могло тумачити дугорочним геополитичким опредељењем да је Русија један од

² <https://www.slobodnaevropa.org/a/vlada-rs-saradnja-amerika-britanija-bih/32331486.html>

³ Владан Јончић, „Повреда правила хуманитарног права и људских права у агресији НАТО-а на Савезну Републику Југославију”, Војно дело, бр. 2, ВИЗ, Београд, 2001, стр. 9-33.

⁴ Политика, *Девет година од бомбардовања*, недеља 23. март 2023.

највећих, ако не и највећи, планетарни противник. Како су Срби, као Словени, православни и историјски посматрано, савезници или макар пријатељи Руса, то и однос према њима од стране америчке геополитике није пријатељски, најблаже речено. Како је и Британија имала у дужем временском периоду свог геополитичког деловања према Балкану, управо (дакле пре него што су у овај регион уопште дошли амерички утицаји) идентичну политику према Србима, то је дошло до преклапања ових одредница дужег трајања. Прецизније, америчка геополитика је као новија по свом утицају према Балкану од британске, временом усвојила сличне координате према српском фактору као и Британци. Тачније, Кенанова доктрина планетарног обуздавања совјетског утицаја на било ком делу Планете, подударала се са британском геополитиком Велике игре у односу према царској Русији (у коригованом виду са новим околностима и потом према СССР-у).⁵

На Косову и Метохији су зоне америчких мировних снага и британских, у протеклих 24 године, били предмет протеривања и дискриминације Срба и других неалбанаца. Са друге стране, евидентно је извесно опадање снага и утицаја САД и Британије у међународном поретку. Врхунац монополарног светског поретка је био током деведесетих година прошлог века, што се управо догодило у време бомбардовања СРЈ 1999. године.

У годинама које су следиле долазило је до постепеног зачетка стварања мултиполаризма у свету. То је видљиво нарочито од 2008. године. Тада је, са једне стране, Русија победила у регионалном сукобу са Грузијом, што је између осталог имало за последицу да су се Абхазија и Јужна Осетија отцепиле и формално од Тбилисија и ушле у потпуну зону безбедности и утицаја Русије. На планетарном нивоу дошло је до велике економске кризе настале у САД, где је крахирао неолиберални економско-социјални модел. То је највише и вишеструко погодило пре свега Америку и англосаксонски свет, а у ширем смислу и у мање интензивној мери и читав Запад. Од те године се заиста може говорити о јављању мултиполаризма у свету, што се у будућем периоду проширивало. Победа Јануковича почетком 2010. године на председничким изборима у Украјини, као и преузимање власти на свим

⁵ О главним правцима деловања стратегије САД на Балкану и српским просторима више у: Петровић Драган, Ђукановић Драган, *Стубови спољне политике Србије: ЕУ, Русија, САД и Кина*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2012, посебно поглављу чији је аутор Драган Петровић о САД, стр. 67-96.

нивоима је велики успех проруске геополитике у овој земљи. Међутим, фебруарски преврат и развој украјинског конфликта током 2014. године развио је украјинску кризу која се до данашњих дана практично није санирала. Русија је узела Крим, а источне области Донбаса су извршиле сецесију, која је примирена Минским споразумом.

САД, Британија и НАТО су током следећих година успоставили у Украјини режим који је следио њихове интересе и ишао на конфронтацију са Русијом. На унутрашњем плану формирао се концепт Украјина – антиРусија, који је ишао на измену идентитета проруског дела популације и одузимање права етничким Русима.

У САД постоје две политичке опције које временом постају све више супротстављене. Трамп се декларисао као лидер алтернативне политике, и делом чак и геополитике, у односу на концепцију демократа, коју тренутно предводи Бајден. Грубо речено, то су разлике које је са једне стране дефинисао Хантингтон у свом чувеном делу „Сукоб цивилизација”, указујући на опасност за САД од постепене тенденције измене структуре становништва на штету белаца. Како белачко становништво чини огромну већину гласача републиканаца, док то није случај у тој мери са демократама, Трамп је фаворит те опције.⁶ Управо резултати избора за председника САД када је Трамп био кандидат у јесен 2016. године, а противкандидат била Хилари Клинтон, као и избори 2020. године када је противкандидат био Бајден, показују идентичне тенденције по регијама. За Трампа (и републиканце) гласало је већинско, углавном белачко становништво у унутрашњости земље, посебно ван великих градова. За Клинтонову и Бајдена је гласала, углавном већински, популација на обалама оба океана (Атлантског и Пацифика) и имали су више успеха у великим градовима. То можемо разумети интересима већим од глобализацијских токова ових делова Америке, и да, са друге стране, традиционално становништво има више поверења у републиканце. Економска политика демократа начелно подржава интересе крупног капитала махом интернационалног, где је протеклих деценија у потрази за профитом дошло до селидбе великог дела индустрије из САД у области света са јефтенијом радном снагом, слабијим еколошким стандардима и могућностима плаћања мањих пореза. Са друге стране, то се коси са америчким националним интересима и интересима највећег дела популације. Велике су разлике и у погледу миграција, пошто највећи

⁶ Те тенденције у бирачком телу су већ раније формиране, видети у вези са тим: Балша Шпадијер, *Председнички избори у САД*, одбрањена докторска дисертација, Факултет политичких наука, Београд, 1970.

део миграната и небелачког становништва традиционално више гласа за демократе. Разлике постоје и по питању односа према Светској здравственој организацији (Трамп је против њеног финансирања), потом тзв. Зелене агенде и фаворизовања алтернативних енергената (Трамп је за нафту и гас из економских разлога, што подржава и нафтни индустријски комплекс Америке). Такође, традиционалисти око републиканаца се оштро противе политици фаворизовања мањина (сексуалних, питање идентитета полова и др.).

Ове разлике на унутрашњем плану имају и своју геополитичку димензију, јер Трамп у интересу САД и њених грађана, иако је националиста, избегава велике конфронтације са другим светским силама, попут Русије и Кине. Бајден улази у сукоб са њима, јер делом заступа и мондијалну геополитику. Тако се може рећи да је Трампова спољна политика начелно мање конфликтна од спољне политике демократа. У односу на српско питање, јасно је да је Трампова концепција повољнија. Такође и у персоналном смислу, део кадрова политичких демократа је био ангажован у југословенској кризи, претежно против Срба, током деведесетих година прошлог века, а и после.

Генерал Митар Ковач указује да „циљ постхладноратовског ширења НАТО-а, у складу са стратешким интересима САД, јесте да заврши што чвршће војно полуокружење Русије, тако да она остане изолована од централне Европе, да изазива локалне ратове дуж те линије поделе, уз сталне санкције, све док Русија не престане да буде јединствена функционална држава и да се дезинтегрише кроз унутрашње социјалне противречности, кризе и сукобе...” Зашто је баш изабрана Русија за стратешког противника САД (уз подршку и сагласност Британије)? Па, управо смо могли видети да је Велика Британија још од Бечког конгреса 1815. године у Русији имала свог кључног планетарног противника. Британска геополитика је у тој интеракцији према Србима, као блиском геополитичком савезнику и сродном народу Русима, изводила негативну конотацију, или у бољој варијанти, није им била наклоњена. Америчка геополитика је након Другог светског рата преко Кенанове доктрине видела СССР као планетарног ривала кога треба сузбијати широм Планете, а посебно на простору Европе и Азије. Временом и САД полако почињу да сагледавају Србе као потенцијалног и сталног историјског савезника Русима, без обзира на идеологије и тренутне односе снага. Генерал Ковач указује да је у савременом свету Русија и даље противник важан за САД и НАТО: „Разлог за то је што је Русија једина држава чији је стратешки војни арсенал способан да се супротстави интересима САД

и што има огроман животни простор и поседује огромне природне ресурсе. НАТО је сувише „растегнут” циљевима и нереалним снагама у односу на те пројектоване циљеве и, на срећу човечанства, нестаће у том процесу ирационалног деловања. Битно је да се то деси са што мањим последицама по мир и безбедност у свету.”⁷

По питању Косова и Метохије наставља се политика ових сила, а која инсистира да је то независна држава. У контексту најновије украјинске кризе, управо ове две силе стоје иза непопустљиве политике званичног Кијева. САД, Британија и НАТО стоје иза Зеленског, што неумитно доводи до радикализације ситуације. САД и НАТО одбијају предлог Русије крајем 2021. године да се нађе споразум о безбедности којим би била обухваћена и Украјина. Русија 21. фебруара 2022. године признаје Луганску Народну Републику и Доњецку Народну Републику у пуним границама. Белорусија даје подршку Русији током последњих неколико година развоја украјинске кризе. Најзад, сукоб који је настао оружаним нападом Русије на Украјину 24. фебруара доводи до заузимања значајних делова Југоистока током следећих више од годину дана од почетка сукоба. Референдумима четири административне области (Доњецке, Луганске, Запорошке и Херсонске) прикључене су Русији.

Посебна димензија сукоба су економске санкције Русији од стране САД, које прихвата за сада и „колективни Запад”. Прихватање санкција према Русији од стране земаља ЕУ је евидентан успех Вашингтона, међутим, до сада су последице тих санкција веома болне за европске државе, а руској привреди нису претерано наудиле. Посебан фактор је што ван западних земаља остатак света није прихватио да уведе Русији санкције. Руска привреда је имала извесне слабе тачке до увођења санкција западних земаља пролећа 2022. године. То су остаци неолиберално-неомонетаристичке концепције, који се у новонасталим околностима делимично коригују, или су у одређеној мери већ били кориговани претходних година. Руско наоружање и привреда су спремнији на суочавање са западним центрима моћи него у претходним кризним ситуацијама, посебно везаним за украјинску кризу (2004, 2014. и др). Отуда се стиче утисак да ће епилог украјинског сукоба бити излазак Русије на простор

⁷ Митар Ковач, „Деловање САД и Велике Британије на стање безбедности у Европи”, *Безбедносни форум*, Београд, 2022, бр. 2, стр. 43. (35-64)

Југоистока, довођење у питање будућности украјинске државе, те убрзавање преласка светског поретка на мултиполаризам.⁸

НАТО, САД, Британија притискају српски фактор на Балкану додатно, везано за украјински сукоб. То је посебно видљиво по питању притиска да и Србија уведе санкције Русији, за шта нема ни економски ни политички мотив. Евидентни су притисци и по питању Косова и Метохије, такође и на Републику Српску. Са друге стране, стиче се утисак да ће у даљем току развоја украјинске кризе, Русија успети да запоседне Југоисток и да га прикључи. То би у перспективи знатно допринело да се повећа руски утицај на Балкану, што би свакако одговарало српском фактору, да се успостави баланс у међународном окружењу.

Када је у питању Косово и Метохија, ту је изузетно важно након 1999. године било доношење Бриселског споразума 2013. године, који је током следећих година довео до постепеног препуштања и севера покрајине Приштини, дакле смањивања на терену утицаја државе Србије. Најзад, када је у питању Шолц-Макронов план, он заправо својом суштином иде на одрицање државе Србије од своје јужне покрајине. Охридски анекс има за сврху такође да представници Србије, учествовањем на преговорима и сесијама уз посредништво ЕУ са представницима Приштине („Косово”), допринесе да треће земље (нарочито чланице ЕУ и НАТО које нису признале Косово), не праве проблем око уласка косовске квазидржаве у међународне организације. Иако САД (као и Британија) нису формално чланице ЕУ, имају утицаја на ове преговоре, стиче се утисак - пресудног. Тако се на тим преговорима, поред представника две стране („Београд” и „Приштина”), посредника из редова ЕУ, појављују и политичари из САД (попут Ескобара, раније Метјуа Палмера, уз наравно америчког амбасадора Хила). Генерал Митар Ковач у вези са политиком САД и Британије по питању Косова и Метохије, наводи следеће: „Под плаштом „нормализације односа” између Београда и Приштине, НАТО настоји да у међународној јавности формализује легализацију окупације Косова и Метохије. На тај начин, НАТО би постао и формално сила која одлучује о свему у лажној држави Косово, а сваки покушај заштите Срба, од стране Србије, на Космету сматрао би се -

⁸ О руско-украјинском сукобу започетом 2022. године видети више у: Петровић Драган, *Украјинска криза и украјинско-руски конфликт 2019-2022*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022.

агресијом на Косово.” Поред тога, Ковач сматра да је крајњи циљ САД, Британије и НАТО-а убацивање Србије у НАТО.⁹

Евидентни су притисци на Србе од стране западних структура, посебно САД, Британије и НАТО. Нарочито по питању Републике Српске, Косова и Метохије, па и Црне Горе. У том правцу можемо посматрати наставак притисака од Шмита, тзв. високог представника за БиХ, на Републику Српску и Милорада Додика. Примање од стране представника САД делегације „Приштинске долине”,¹⁰ покретање иницијативе за пријем тзв. Косова у Савет Европе¹¹, такође су притисци у том правцу. Изблокирана је и посета Сергеја Лаврова Србији.¹² Чак и енергетски ослонац Србије на увоз енергената из Русије се покушава довести у питање.¹³ Међутим, додатни заплет ситуације око Косова и Метохије следио је у вези са тзв. Француско-немачким планом (иза кога реално стоји америчка политика). Тај план је, начелно, председник Србије Александар Вучић одбијао да прихвати или чак и да озбиљно разматра током друге половине 2022. године. Међутим, након састанка са западним политичким изасланицима (међу којима и представник САД Ескобар) 20. јануара 2023. године, Вучић „прећутно прихвата” споразум, односно учествује у даљим преговорима везаним за њега, укључујући и сусрет у Охриду. То појачава кризу у Србији, јер у значајном делу јавности не постоји спремност за прихватање таквог ултиматума који би омогућио тзв. Косову даљи улаз у међународна тела. Да проблем буде већи, нејасно је на шта се обавезала власт у Србији. На гласању за отварања процеса да Косово буде примљено у Савет Европе, оно у априлу пролази на гласању (вероватно и делом као резултат због нејасног става власти у Србији око тзв. Шолц-Макроновог плана (иза кога стоји САД)).¹⁴

⁹ Митар Ковач, „Деловање САД и Велике Британије на стање безбедности у Европи”, *Безбедносни форум*, Београд, 2022, бр. 2, стр. 54. (35-64)

¹⁰ <https://rs.n1info.com/vesti/predstavnicu-albanaca-pitanje-presevske-doline-bice-pokrenuto-u-un/>

¹¹ <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-savet-evrope-aplikacija/31845977.html>

¹² <https://www.danas.rs/bbc-news-serbian/rusija-srbija-i-sergej-lavrov-blokada-vazdusnog-prostora-susednih-zemalja-sprecila-dolazak-ruskog-ministra-u-beograd/>

¹³ У том правцу се чине убедљивији аргументи професора др Митра Ковача да снабдевање енергентима из Русије за Србију нема реалну алтернативу од концепције дипломате Срећка Ђукића да се ослонимо и на увоз америчког течног гаса. <https://www.politika.rs/sr/clanak/508319/Americki-tecni-gas-u-Srbiji-realnost-ili-obecanje>

¹⁴ <https://www.slobodnaevropa.org/a/aplikacija-kosova-za-%C4%8Dlanstvo-u-savet-evrope--savet-ministara-se/32376984.html>

Генерал Митар Ковач, разрађујући елементе америчке и британске политике према Србима, указује на то да у ишчекивању разрешења украјинске кризе они теже низу нових антисрпских потеза: „Западу се жури да се што пре донесе тзв. трајно обавезујући споразум, који ће легализовати лажну државу Косово, суштински померити међународно признату границу Србије са Кошара на Мердаре. На тај начин би се индиректно оправдала НАТО агресија 1999. године на СР Југославију за све последице и разарања која су се десила супротно међународном праву. То је био и почетни стратешки циљ САД, да уз примену насиља створи лажну НАТО државу на југоистоку Европе. Накнадно је спроведена кампања у свету да се призна та творевина 2008. године. Све је спроведено поступно по сценарију САД, уз учешће НАТО, а потом и ЕУ.”¹⁵ У наставку, Ковач наводи да САД, Британија, НАТО имају лоше намере према читавом српском простору: „Алијанса и даље ради на изналажењу начина за продубљивање политичке, економске и одбрамбене сарадње са Србијом, како би изнашла модел признања лажне државе Косово у међународним институцијама, а на крају и у УН и НАТО. Међутим, у народу не постоји позитиван однос према било каквој тешњој сарадњи Србије са САД и НАТО, првенствено због агресије 1999. године и наставка стратегије легализације окупације и проглашења лажне државе Косово. Колико су силе Запада стале на страну албанског фактора на КиМ, толико се здушно боре да угуше сваки атрибут државности Републике Српске и потпомогну унитаризацију БиХ под плаштом европских или евроатлантских интеграција. Управо су државе које воде те интеграције угрозиле виталне националне интересе српског народа у Србији, Црној Гори и Републици Српској.”¹⁶

САД на унутрашњем плану имају велики изазов због политичког надметања између републиканаца (које предводи Трамп) и власти на челу са Бајденом. Ове поделе представљају шансу и за алтернативну политику САД, што се може сагледати у две могуће варијанте. Прва би била да Трамп поново преузме власт и дође до битне промене политике САД по низу питања. Највероватније би дошло до ублажавања односа између САД и, са друге стране, Русије и Кине, што би давало шире могућности за тражења компромиса око украјинске кризе и избегавања других конфликта. То би могло донекле да умекша притиске Вашингтона по питању Срба. Када је у питању Британија, она начелно подржава политику НАТО и САД. Тешко је, са садашње

¹⁵ Митар Ковач, „Деловање САД и Велике Британије на стање безбедности у Европи”, *Безбедносни форум*, Београд, 2022, бр. 2, стр. 53.

¹⁶ Исто, стр. 54.

инстанце, проценити да ли би Британија могла фундаментално променити своју политику, укључујући и ненаклоност, генерално посматрано, према Србима на Балкану. То би било могуће тек у ширем контексту промена, пре свега званичне политике САД и долажења до извесног отопљавања према Русији (и Кини). Мултиполарни поредак који је у повоју у свету значајно би допринео тражењу нових решења и облика односа у свету.¹⁷

За Србе је веома важно да успоставе сопствену друштвену и политичку мобилизацију, јачање економије и духовну и културну вертикалу. У постојећим околностима, значајно је да се Србија, Република Српска и Црна Гора што више повезују културно, као и економски. Постепено прерастање светског поретка у мултиполарни, са јачањем утицаја Русије, Кине и других водећих чланица ШОС и БРИКС, допринеће у перспективи јачању српских позиција и одбрани националног интереса.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Јончић, Владан, „Повреда правила хуманитарног права и људских права у агресији НАТО-а на Савезну Републику Југославију”, Војно дело, бр. 2, ВИЗ, Београд, 2001, стр. 9-33.
2. Ковач, Митар, „Деловање САД и Велике Британије на стање безбедности у Европи”, *Безбедносни форум*, Београд, 2022, бр. 2, стр. 35-64.
3. Петровић, Драган, *Ка мултиполарном светском поретку*, Пешић и синови, Центар за развој међународне сарадње, Београд, 2010.
4. Петровић, Драган, Ђукановић, Драган, *Стубови спољне политике Србије: ЕУ, Русија, САД и Кина*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2012.
5. Петровић, Драган, *Украјинска криза и украјинско-руски конфликт 2019-2022*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022.
6. Шпадијер, Балша, *Председнички избори у САД*, одбрањена докторска дисертација, Факултет политичких наука, Београд, 1970.

¹⁷ О зачетку мултиполарног светског поретка и процесима који до тога доводе видети више у: Петровић, Драган, *Ка мултиполарном светском поретку*, Пешић и синови, Центар за развој међународне сарадње, Београд, 2010.

Коришћени линкови:

1. <https://rs.n1info.com/vesti/predstavnici-albanaca-pitanje-presevske-doline-bice-pokrenuto-u-un/>
2. <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-savet-evrope-aplikacija/31845977.html>
3. <https://www.danas.rs/bbc-news-serbian/rusija-srbija-i-sergej-lavrov-blokada-vazdusnog-prostora-susednih-zemalja-sprecila-dolazak-ruskog-ministra-u-beograd/>
4. <https://www.slobodnaevropa.org/a/aplikacija-kosova-za-%C4%8Dlanstvo-u-savet-evrope--savet-ministara-se/32376984.html>
5. <https://www.slobodnaevropa.org/a/vlada-rs-saradnja-amerika-britanija-bih/32331486.html>
6. <https://www.politika.rs/sr/clanak/508319/Americki-tecni-gas-u-Srbiji-realnost-ili-obecanje>

Станислав Стојановић¹
Миле Драгановић²

СТРАТЕГИЈСКИ ИЗАЗОВИ У ПРОЦЕСУ РЕШАВАЊА ПРОБЛЕМА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Сажетак: Косово и Метохија, као простор који има нарочито место у историјској, идентитетској и геополитичкој реалности српског народа, деценијама суочава Републику Србију са нимало лаким искушењима које носи њен нарушени државни територијални интегритет. Управо зато, као историјско, верско и духовно средиште српског народа и српске државе, Косово и Метохија представља проблем највишег реда за Републику Србију. Континуитет агресивности која прати деловање косовских Албанаца, посебно, угрожавање историјског и духовног наслеђе српског народа, као и сигурности српског живља на Косову и Метохији, представљају најтеже аспекте угрожавања националне безбедности Републике Србије. Актуелна и пројектована глобална и регионална геополитичка превирања, посебно евроатлантска наклоњеност пројекту „независно Косово” и истрајавање на однегованим заблудама и западног света о српско-албанским односима, наставиће да промовише пристрасну перцепцију. Тим пре, што су неспорна настојања значајних међународних актера на редефинисању оквира међународне политике и захтевима за њено утемељење позиционирање у оквиру међународног правног поретка. Руско-украјински рат, његови узроци и последице, као и историјска и културолошка блискост српског и руског народа имаће и даље снажан и често амбивалентан утицај на смер и динамику решавања српско-албанског спора. Тежина и комплексност наведених изазова не смеју умањити снагу настојања Републике Србије да знатно смелије, одважније и офанзивније разоткрива чињенице о нелегалности пројекта „независно Косово” и последицама које тај пројекат носи. У тим настојањима посебно значајно место мора имати академска заједница да својим научним доприносом утиче на сузбијање квазинаучних закључака које промовише албанска страна. То подразумева знатно активније ангажовање академске заједнице да, на основама научно утемељеног истраживачког ангажмана, афирмише историјску, културолошку и правну утемељеност захтева српског народа.

¹ ванр. проф. др Станислав Стојановић, stanislav.stojanovic5@gmail.com

² ванр. проф. др Миле Драгановић, prof.draganovic@gmail.com

Кључне речи: Косово и Метохија, стратегијски изазови, академска заједница.

УВОД

Трагање за најделотворнијим стратешким одговором Републике Србије на проблеме Косова и Метохије је подухват повезан са небројено много неизвесности. Зебњу у погледу исхода настојања Србије да сачува свој територијални интегритет, поред бројних геополитичких, геоекономских и геостратегијских фактора, поспешује и чињеница да се простор Косова и Метохије од момента НАТО агресије 1999. године до данас албанизује невероватном брзином и да нетрагом настају обележја српског вишевековног трајања на том простору.

Дубина албанизовања реалности јужне српске територије, поред низа других момената, често наводи на мисао да је проблем Косова и Метохије нерешив проблем, нерешив на начин да српски народ не остане без простора који је у историјском, државотворном и идентитетском смислу најсрпскији простор. Три су изазова који се посебно издвајају и у најзначајнијој мери утичу на исход процеса решавања проблема Косова и Метохије. Први је острашћеност косовских Албанаца, други је неограничена и неодржива пристрасност евроатлантских геополитичких актера, а трећи се тиче снага српске истрајности да не одустане од Косова и Метохије. Није тешко закључити да је реч о изазовима који имају посебну тежину и својим значајем се издвајају у односу на остале изазове.

АЛБАНСКИ СЕЦЕСИОНИЗАМ - ОСНОВ СРПСКО-АЛБАНСКОГ АНИМОЗИТЕТА

Српско-албански односи у дугом временском периоду су метафора сукоба и анимозитета. Два суседна народа спутана су супротностима нагомиланим последњих неколико векова, које оптерећују њихове односе, свдећи их на неотклоњиво непријатељство. Не спорећи периоде, додуше ретке и кратке, када су Срби практиковали непримерене методе против косовских Албанца и њиховог отпора интегрисања у државне оквира које су стварали Срби сами или са другим јужнословенским народима, неспорно је да су косовски Албанци последња три века испољили такву истрајност у практиковању терора и насиља према Србима да су довели у питање њихов опстанак на простору Косова и Метохије. Отуда, нема дилеме да

су етничка искључивост и сецесионизам Албанаца у основи српско-албанског сукоба.

Историја српско-албанског сукоба је дуга. Од времена запоседања Балкана од стране Отоманске империје, исламизације Косова и Метохије и насилних сеоба Срба на север, па до формирања првих националних држава на Балкану у 19. веку, односе Срба и Албанаца карактеришу неразумевања и сукоби. Опседнутост Албанаца анахроним идејом јединства и уједињења свих Албанаца на Балкану и континуитет њиховог деловања на стварању, на етничким принципима утемељене, Велике Албаније представљају миље природе њиховог односа према Србима. У том вишевековном процесу изграђен је антисрпски дискурс који елиминише било какву могућност суживота два народа. Последице једног таквог агресивног приступа биле су погубне за српски народ на простору Косова и Метохије.

У настојању да се такав дискурс легитимише, Албанци већ деценијама неутемељено потежу аргументацију о историјском, демографском и другим правима првенства над Косовом и Метохијом и извлаче далекосежне закључке. Формирању историјске свести у којој су албанска права освештана далеком, чак и прадавном прошлошћу, имају посебно место. Албанци се више од сто година национално формирају са свешћу да су потомци старих Илира, а то значи староседеоци Балкана, па према томе и области Косова и Метохије³. Другим речима, да су они на тим просторима знатно пре Словена, те да су их Срби, само привремено и за кратко, у тринаестом и четрнаестом веку потиснули. Уверавају да је легитимно постојеће стање на Косову и Метохији, јер је то само успешан повратак на пређашње стање. Илирско порекло служи као основ да се утврди прече право Албанског народа.⁴

Извршени етнички инжењеринг и расрбљивање матичног простора српске државности и угрожавање спиритуалног и сакралног простора српског народа је део такве перцепције. Оружана агресија НАТО-а и пуна подршка независности тзв. Косово Република били су снажан подстицај у неговању албанских заблуда и агресивности и искључивости њиховог концепта. Иако је данас постало очигледно да је одлука да се један територијални, етнички и политички проблем, са изузетно тешким историјским наслеђем, уместо дијалогом решава суровим ратним интервенционизмом, била кратковида и нецивилизацијска, подједнако мерено и правним, етничким и

³ Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*, Народна књига, ВИЗ, Београд, 1999.

⁴ Димитрије Богдановић, *исто*, стр. 302.

политичким критеријумима⁵. Бројни и уверљиви аргументи иду у прилог ставу да тзв. Косово Република представља модел државе који је заснован на насиљу над историјским фактима, неправу, наметању и одсуству било какве идеје компромиса. Истовремено, проблем реалног унутарправног и међународноправног статуса Косова и Метохије још увек је нерешен, у то мало ко сумња, јер је та нерешеност толико очигледна.⁶

Нажалост, све то не умањује националну препотентност и агресивност косовских Албанаца, као и мегаломански, насилни и антидемократски карактер деловања привремених институција косовских Албанаца. Не одустајући од идеје да деструишу историјско право српског народа, Албанци, након завршетка ратних дејстава 1999. године и протеривања Срба са Косова и Метохије и отимања њихових поседа, погрома 2004. године, нелегалне проглашене независности и вишедеценијског уништавања српске културне и верске баштине, настављају да несмањеним интензитетом, применом различитих облика политичког и физичког насиља, уз свесрдну подршку евроатлантских актера, тероришу преостале Србе, чинећи све више реалним етнички утемељен концепт „независног Косова”.

Мржња, освета и одмазда који су снажно обележили етничке сукобе на простору бивше СФРЈ, задобили су запањујући интензитет на Косову и Метохији, пресудно одређујући однос косовских Албанаца према Србима и српском духовном и материјалном наслеђу. Оно што ту мржњу чини посебном јесте интензитет екстремизма на коме је она заснована, како верског екстремизма, тако и још више екстремизма у име етнонационалне посебности, који хомогенизују колективни идентитет косовских Албанаца на начин који наглашава њихову угроженост, а кривца за све невоље албанског етноса на Косову и Метохији налази у Србима.⁷ Тако негована мржња је увод у освету и одмазду, што представља тако честе изразе њиховог односа према Србима. Као врхунац таквог етнонационалистичког става јесте погром косовских Срба 2004. године са јасном поруком да на простору Косова и Метохије има место само за Албанце.

⁵ Зоран Аврамовић, „Предлози политичког и друштвеног оквира за косовски дијалог”, *Национални интерес*, 3/2017.

⁶ Милош Кнежевић, „Размишљати о Косову и Метохији. Смисао унутрашњег и спољашњег дијалога о косовском проблему”, *Национални интерес*, 3/2017.

⁷ Милован Суботић, „Екстремизација косовско-метохијског простора као препрека дијалогу”, *Војно дело*, 3/2022.

Наведени карактер етничке и верске искључивости заоштрава недоумице око неразмршеног косметског „чвора” и могућности да уопште буде решив на досада познатим и расположивим историјским, геополитичким, теоријско-правним и уставноправним основама. Несклад је у односу између оптималног интереса који би задовољио потребу да Република Србија остане територијално целовита и суверена и максималистичких интереса албанске стране да Косово буде коначно признато као независно. Остаје тешка дилема како доћи до модела који ничим не би угрозио национални и државни интерес Србије, а које би уједно задовољио и другу, албанску страну на Косову и Метохији.

Јасно је да тако снажна екстремизација простора јужне српске покрајине представља веома изражену препреку дијалогу, а континуитет политичког и физичког насиља према Србима на Косову и Метохији радикализује приступ са позиција „непремостивих разлика”, како у погледу етничких разлика, тако и још више у погледу различите визије друштвеног и државног организовања.

ЕВРОАТЛАНТСКИ ГЕОПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ СРПСКО-АЛБАНСКОГ СУКОБА

Косово и Метохије је питање дугог историјског трајања чији распон је олучен вековима супротних политичких интереса, идеологија и геополитичких преокупација великих држава. Међународни контекст је, како у прошлости тако и данас, главно извориште тешкоћа, али, сасвим извесно, и основ могућег решавања проблема Косова и Метохије. Њихова интересна геополитичка, посебно геостратегијска и геоекономска мотивисаност су детерминанте њиховог спољнополитичког односа према Косову и Метохији. Ти аспекти су разлог што они савремени проблем односа Срба и Албанаца првенствено посматрају из угла својих интереса, па се њихови односи посматрају са различитим аршинима. Показало се да се, када је реч о државама западног света, интереси Албанаца и Срба самеравају двоструким мерилима која ниуколико нису иста за Србе и Албанце.⁸ Идеја независног Косова коју САД и највећи број држава чланица ЕУ подржавају представља оквир њихових политика према Косову и Метохији.

⁸ Живојин Ђурић, „Политички и национални аспекти државног питања Србије у дијалогу о Косову и Метохији”, *Национални интерес*, 3/2017.

У случају проблема Косова и Метохије велике западне силе предвођене САД виде решење на тај начин да се Албанцима са Косова и Метохије по сваку цену испуне сви захтеви и потребе, јер је процењено да је њихов етнички запоседнути простор у овом тренутку геополитички, демографски, геостратешки значајнији него што је то национални, територијални и државни интерес српског народа.⁹ Истрајавање на процесима одвајања Косова и Метохије од Србије лако је уочљива позиција Албанаца са Косова и Метохије као изабраних евроамеричких штићеника. Отуда се у односу Србије према косовскометохијском проблему непрекидно преплићу димензије српско-албанских и српско-евроамеричких односа.¹⁰

Баш зато Србија је непрекидно на удару, непрестано се тестира постојаност њене спремности и способности да истраје, упорно јој се намећу нови захтеви на начин који је све само не дипломатски и увиђаван. Покренута је велика војна машинерија НАТО, успостављен протекторат, подржан процес проглашења косовске независности све са циљем да се неутралише мотивисаност српског народа на очувању дела своје државне територије. Међутим, примењена сила против СРЈ, посебно Србије, и широк арсенал других акција, нису решили проблем када је у питању дефинисање положаја Косова и Метохије, већ су га вишеструко проблематизовали.

Данас се Републици Србији политички намеће захтев за стабилизовање и нормализовање српско-албанских односа чином признања независности тзв. Републике Косово. Србији се препоручује што брже прилагођавање тзв. новој реалности на терену. Албанци и њихови савезници насилно измењене околности у српско-албанским односима на Косову и Метохији тумаче као неповратне и непроменљиве, па напослетку Србији не преостаје ништа друго него да у „правно обавезујућој форми“ неповратно потврди неприхватљиво национално, државно и геополитичко решење. У тој игри двоструких стандарда отворено се крши међународно право, вредносне норме савремене цивилизације, константно деконструише Република Србија и снажно демонстрира равнодушност и надменост према њеним интересима.¹¹

⁹ Душан Пророковић, „Улога НАТО у осигуравању „државности Косова” и последице по државност Србије”, *Политика националне безбедности*, бр. 2/2017.

¹⁰ Милош Кнежевић, *исто*.

¹¹ Зоран Аврамовић, *исто*.

Евидентно је да се, у контексту турбулентних оквира међународне политике и нових приоритета, актерима нелегалне оружане агресије над СРЈ и спонзорима нелегалне косовске независности данас жури. Раздобље евроамеричког глобалног примата је релативизовано, најупорнији актери нове реалности на Косову и Метохији сада су обузети другим проблемима, због чега настоје да на Балкану окончају „незавршени посао”. Отуда подстицаји да се доврши недовршени процес, усиљена журба да се брже-боље, док се још може, постигне одавно постављени циљ који у међувремену није остварен на начин како је то било замишљено.¹²

Данас је тешко оспорити чињеницу да се у међународним процесима мењају односи и субјекти који детерминишу нове политичке околности. Геополитичка снага западног света како у политичком, још више у вредносном смислу је почела да губи на виталности. Глобалан финансијска криза, амерички неуспеси демократизовања незападног света, идентитетска криза и посрнули интегративни капацитети ЕУ, поништење мултилатерализма током пандемије COVID-19, антагонизовање односа са Истоком, рат у Украјини указују на то да се лидерство западног света суочава са озбиљним искушењима. Вишевековна доминација западног света и управљање светом све оштрије се оспорава.

Суштински аспект идентитетске кризе западног света јесте пре свега питање либералног поретка које представља једно од најактуелнијих питања будућности света.¹³ Све су чешћи ставови у академској јавности да је либерални поредак потрошио свој кредибилитет, јер данас све мање има свега онога што је тај друштвени концепт промовисао. Либерални поредак и на њему засновани политички односи, посебно арогантност и неспремност на дијалог с другима, изгубили су свој политички и социјални капитал и његова одбрана није на дужи рок политички одржива.

Бомбардовање СРЈ, интервенција у Авганистану, девастација Ирака и Либије, Арапско пролеће, били су недвосмислени показатељи хегемонистичке визуре америчког погледа на свет у коме је реторика либерална, а деловање реалполитичко и егоистичко.¹⁴ Таква политика била је снажан аспект дискредитовања идеје глобализације и крај идеје

¹² Милош Кнежевић, *исто*.

¹³ Vladimir Makei, „Liberal International Order: Can It Be saved in today`s Non-Hegemonic World?“, *Russia in Global Affairs*, 10.11.2022.

¹⁴ Џон Миршајмер, *Трагедија политике великих сила*, Удружење за студије САД у Србији, Чигоја штампа, Београд, 2017.

глобалне заједнице. Ти процеси су проблематизовали америчко лидерство и њена улога у мултилатералним форумима је престала да буде пресудна, а нови ривали су постали све изричитии да таква хегемонистичка политика није прихватљива. Вредносна дисквалификација и нарушена морална надмоћ САД и њених западних савезника не може а да не остави последице на глобалне политичке и економске процесе. Истовремено и ЕУ, као заједница вредности и специфичан постмодерни модел политичког организовања који је неколико последњих деценија био инспиративан за друштва широм света, данас се суочава дубоком идентитетском кризом, што потврђује тезу о кризи вредносног основа западног концепта међународних односа.

Појава нових центара моћи означила је да међународни односи постају не само мање западни, већ и више комплексни, а нарасла моћ Кине драматично реконфигурише међународну позицију САД, отварајући просторе за пораст стратегијског надметања и промену односа моћи и глобалних геополитичких образаца.¹⁵ Као мотив за такво обједињавање најчешће се наводи одупирање униполарним трендовима међународне политике са САД као глобалним хегемоном и стварања света који би био мултиполарно структуриран. Таква настојања се заснивају на уверењима да се униполарни модел међународне политике показао као превише конфликтан, да озбиљно угрожава интересе великог броја држава, попут Републике Србија која је била посебно на удару, на рачун једне државе и њених блиских западних партнера. Отпор таквом концепту међународне политике са америчким глобалним хегемонизмом и атлантизмом у целини, неповратно постаје везивна компонента нове геополитичке конструкције.¹⁶

Раст Кине је и њено позиционирање наставиће да све снажније утиче на оквире међународне политике, а њено залагање за редистрибуцију глобалне моћи наговештава наду за мање драматичне и праведније међународне односе. Појам „међународна заједница”, дуго поистовећиван са „западним светом”, Кина и Русија све снажније оспоравају, наглашавајући како се под тим подразумева цео свет у којем је „колективни Запад” ипак само мањина. Украјинска криза и руско-украјински рат је заправо само прелазак у нову етапу процеса трансформације структуре светског политичког система. Истовремено

¹⁵ Станислав Стојановић, Јованка Шарановић, „Азијски Пацифик и америчко-кинеско надметање”, *Српска политичка мисао*, 1/2021.

¹⁶ Миломир Степић, *Геополитика. Идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016, стр. 553.

је јасно да ће се потврђивање статуса великих сила и легитимизација Русије и Кине као самосталних полова у светском политичком систему одигравати кроз конфронтацију.¹⁷

Избијање Руско-украјинског рата заоштрило је већ присутну геополитичку конфронтацију Русије и Сједињених Држава до нивоа када ризик од ескалације ка директном оружаном сукобу има већи потенцијал него икада до сада, креирајући најсложеније геополитичко окружење у последњих неколико деценија. Агресија на Украјину дугорочно ће ограничавати позицију Русије, без обзира на то што је украјинска криза највећим делом настала неспремношћу Запада да уважава интересе Русије као велике силе. Руска Федерација последњих година исказује своју ревитализовану моћ у међународној политици, при чему Балкан са својим посебностима представља важан мотив њеног појачаног интереса, посебно у контексту затегнутих односа са ЕУ. Међутим, извесно је да ће рат у Украјини отворити просторе за снажно оспоравање њене међународне политике, посебно ако се наведени сукоб са свим контраверзама и последице које са собом носи сагледава са становишта међународног права, па је реално очекивати дезавуисање њене подршке у трагању за компромисним решењем проблема Косова и Метохије, што може имати лимитирајући утицај на домете преговарачког процеса. Посебно ако се има у виду да се Србија налази у подручју зоне геополитичке контроле ЕУ и НАТО као главних експонената западне заједнице, која је чврста у ставу да другог избора, осим наставка конфронтације са Русијом, нема.¹⁸

Наравно, мање пристрасна и објективнија перцепција међународних актера о догађајима који су довели до екстремизације српско-албанских односа и стварања тзв. Косово Република јесте један од најзначајних предуслова за праведно решавање косовско-метохијског проблема. Пројектована реконфигурација међународних односа могла би да значи примеренији међународни контекст за решавање проблема Косова и Метохије, мада снажне промене које руско-украјински рат изазива у међународној политици могу успорити брзину таквих очекивања. Амбиција САД за неприкосновеном контролом Балкана и атлантизација преосталих делова постјугословенског простора представљаће окосницу америчког деловања у наредном периоду. Атлантистички геополитички обриси ће се још снажније наметати и као оквир деловања чланица Европске уније, посебно када је реч о Балкану, без обзира на повремена залагања

¹⁷ Душан Пророковић, *Српска политичка мисао*, Београд, 1/2023.

¹⁸ Душан Пророковић, *исто*.

за већу стратешку аутономност у њеном деловању. Међутим, процењује се, ипак, да ће оспорена супериорност САД, као и све јаснији захтеви изазивача, отворати просторе за објективније сагледавање конфликтних позиција српског и албанског народа на Косову и Метохији.

НЕПРИЗНАВАЊЕ КОСОВСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ – НЕПРОЛАЗНИ ИНТЕРЕС

Косовско-метохијско питање је емотивно и идентитетско питање свих питања савремене националне и државне политике Србије. Примарну важност овог питања у националним оквирима српског народа мало ко доводи у сумњу. Косово и Метохија је део просторне и историјске свести српског народа. То је простор који конституише идентитет и историјску свест српског народа. Нација, вера, држава, култура су упамћени са Косовом. Оно је уграђено у духовни живот постојања Срба на начин да је постало неотуђив део њиховог постојања. Зато одустајање од постојања Косова и Метохије призива пристајање на непостојање и нестанак.¹⁹

Огромна већина грађана у Србији и српски народ у целини, питање Косова и Метохије доживљава као дубоко морално и суштинско у државном и националном погледу. То се првенствено односи на територијално, национално и идентитетско питање Косова и Метохије и његовог државноправног статуса у садашњости, али и будућности. Оно се може сматрати за духовну константу у односу на коју се свако време и све генерације одређују у просторно-временској равни постојања.²⁰ Српске политичке елите свих оријентација не би смеле да такво јасно и одлучно уверење и становиште о Косову и Метохији међу грађанима пренебрегну и занемаре.

Решавање питања Косова и Метохије које има и такве одреднице посебно обавезује на нарочиту опрезност, посебно када су актуелни процеси на европском простору, који су засновани на политици доминације и хегемоније, у супротности са националним и државним интересима. Велике силе, заговорници косовске независности, својим геополитичким и геостратешким интересима подређују интересе Србије и српског народа, оспоравајући им и право да дефинишу и заступају своје интересе. Тако се инаугурише пракса

¹⁹ Бошко Сувајџић, *Кључ од Косова*, Албатрос Плус, Београд, 2021, стр. 9.

²⁰ Сања Бошковић, *Косовски културолошки мит*, Службени гласник, Београд, 2014, стр. 461.

недипломатског манира да се од Републике Србије све арогантније и све отвореније захтевају уступци. Потенцира се да Србија не би смела да омета пуно дејство „нове реланости” на Косову и Метохији, а када је реч о српској проевропској оријентацији она се отворено или мање отворено условљава „трајним одустајањем од Косова”. Заборавља се да је положај српског народа на Косову и Метохији превише ствар историјског инжењеринга да би се могао тумачити у равни садашњег тренутка као нове реланости. Даље, Србији се намеће захтев да редифинише свој однос према Руској Федерацији и да има уздржаније односе са Народном Републиком Кином, без обзира на то што су такви захтеви у супротности са њеним националним интересима, посебно када је реч о очувању Косова и Метохије. Тако усмеравани процеси драматично отежавају позицију Републике Србије и суштински снажно радикализују агресивност косовских Албанаца. Непрекидан низ узнемиравајућих догађаја на Косову и Метохији потврђују наведене ставове.

Намеће се нимало лака дилема - како одолети евроамеричким убрзавањима, поготову када они нису у складу са националним и државним интересима Србије и српског народа у целини. Српска политичка елита мора да трага за решењима која неће њену позицију у односу са западним светом додатно радикализовати, а да истовремено одлучно одбаци одустајања од Косова и Метохије. За одлучно одбијање одустајање од јужне покрајине постоје уверљиви разлози. Несумњиво, историјска свест о овом делу Србије има посебну тежину ако се зна да нешто што се вековима уграђивало у свест српског народа и нешто што се толико снажно укоренило у његову колективну егзистенцију није могуће одстранити напрасно донетим одлукама. Косово и Метохија прожима националну свест кроз форму завета, чинећи је просторним сегментом духовне баштине.

Истовремено, важан разлог да се истраје у настојањима да се не одустане од Косова и Метохије јесте карактер актуелног стања на том простору. Садашње прилике на Косову и Метохији су настале као последица хипотеке непостојећих српских кривица, односно агресије на Србију 1999. године, која је изведена противно одредбама међународног права као достигнућа савремене цивилизације. Дакле, употребом војне силе, која је по бројности и количини ангажованог арсенала готово без преседана у новијој историји, произведено је ново стање на Косову Метохији. Ново стање је резултат оружане деструкције и насиља, па зато, оно се не може прихватити као коначно, односно трајно решење које изразито игнорише интересе српског народа. Јасно да би такво решење подстицало гнев неправде и

неотклоњив осећај осујећености и да би оно отварало шансе за нове кризе.²¹

НАТО агресија и подршка независности тзв. Косово Република су у грубој супротности са одредбама међународног права. Кршење одредаба међународног права сматра се опасним огрешењем и атаком на потребу постојања „међународне заједнице”, које делегитимише реалполитичке потезе спољашњих актера косовскометохијске кризе.²² Постаје јасно, нарочито у контексту руско-украјинског рата, да дезавуисање међународног права не може да води ка разрешењу косовскометохијског проблема. Косовски Албанци и већински део ЕУ и Америке наступа са тезом да је Косово „реалност”, занемарује се чињеница да је таква реалност последица једног недопустивог и нелегалног чина НАТО-а, као што се занемарује легалност правног поретка Републике Србије и Уједињених нација.²³ Ове и друге реалне чињенице неизбежно нас суочавају са питањем, веома значајним за политичке односе, питањем легалности или правичности. Зато се, данас, у светлу актуелних догађаја у међународној заједници уочава да је и неопходно и неизбежно поштовати унутрашње уставноправно одређење и уређење државних ингеренција Републике Србије на делу сопствене територије Аутономне покрајине Косово и Метохија.²⁴

Посебно је важно истаћи да је неприхватљиво независно Косово јер би се тиме прихватиле и последице изразито агресивног дискурса косовских Албанаца према косовским Србима, који је практикован врло интензивно више од 150 година. Релевантна историјска истраживања показују да су после Берлинског конгреса њихова нетрпељивост и острашћеност према Србима задобила огромне размере. Срби не могу да пристану на изградњу друге албанске државе на територији која је део њихове историје и са које су силом протерани. Признање Косова од стране Србије био би велики тријумф запада, потврда да је њихова политика силе и злоупотребе међународног права делотворна. Признање Косова амнестирало би НАТО историјске одговорности за бомбардовање СРЈ.²⁵

Српски народ још није постигао национални консензус, односно, сагласно и јединствено мишљење о томе како решити дуготрајно и болно историјско питање које је погађало многе

²¹ Зоран Аврамовић, *исто.*

²² Милош Кнежевић, *исто.*

²³ Зоран Аврамовић, *исто.*

²⁴ Милош Кнежевић, *исто.*

²⁵ Зоран Аврамовић, *исто.*

генерације у српском народу. Последица тога јесу често непримерени одговори српске политичке елите на искушења које носи неразмрсив косовскометохијски чвор. Отуда спорне одлуке у вођењу косовскометохијске политике које, чини се, олакшавају процес препуштања Косова и Метохије албанским претензијама и њиховим главним менторима. Овакав политички смер започет је измештањем питања Косова и Метохије из надлежности УН, отварањем Бриселских преговора под контролом ЕУ, односно њених чланица које су признале независност Косова. Последњи француско-немачки предлог, односно предлог ЕУ, настоји да следи континуитет раније донетих спорних одлука које нарушавају или игноришу интересе Србије. Исказана или наговештена кооперативност политичке елите у преговарачком процесу, без обзира на сву комплексност геополитичког контекста, није ваљана јер игнорише чињеницу да у дијалогу преговарачке стране морају имати једнаки третман и зато што не узима у рачун принцип реципроцитета у испуњавању обавеза. Тешко је разумљив такав приступ ако је више него евидентан континуитет пристрасног понашања ЕУ на штету интереса српског народа, као и континуитет арогантног и неодговорног понашање косовских Албанаца. Таквим приступом Србија је сопствену преговарачку позицију отежала, лишвајући себе многих важних адута у преговарачком процесу. Последњи догађаји на северу Косова и Метохије и ерупција насиља у покушају приштинских власти да и тај простор ставе под своју пуну контролу уверљиво потврђују да је Република Србија недовољно промишљеним одлукама у преговарачком процесу знатно лимитирала сопствене могућности да штити српски народ на Косову и Метохији.

Међутим, тежина и комплексност ситуације у којој се нашао српски народ на Косову и Метохији не би смели да умање снагу настојања Републике Србије да не изгуби Косово и Метохију. Косовски завет и речи кнеза Лазара који каже: „Ја не одлучујем хоћу ли ићи у бој по томе колика ми сила прети, него по томе колика је светиња коју браним” представљају трајни основ да се знатно смелије, одважније и офанзивније разоткрива чињеница о нелегалности и пројекта „независно Косово” и последицама које тај пројекат носи. Тим пре што су неспорна настојања значајних међународних актера на редефинисању оквира међународне политике и захтевима за њено утемељење позиционирање у оквире међународног правног поретка. У том смислу, јачање свести о историјском праву српског народа и његовом истрајавању на разоткривању заблуда о жртвама вековних српско-албанских анимозитета и опасностима етнички утемељеног концепта „независног Косова.” Значајно је нагласити да политика за очување Косова и Метохије мора да подразумева национални програм

који захтева веру, упорност и посвећеност. Реч је о приступу који мора да буде јасан израз да је Србима до Косова и Метохије, као кључу њиховог идентитета, стало много више него што је стало Албанцима. Такав програм мора подразумевати истрајност, стрпљивост и општу друштвену решеност. Аргументи историје, културе, међународног права моћан су разлог такве одлуке.

У актуелним условима изражених анимозитета, чини се да би важан аспект српског стратешког приступа дугорочно морао да подразумева и настојања која би водила редефинисању односа Срба и Албанаца и њиховој примеренијој међусобној рецепцији. Иако таква залагања, у околностима које сугеришу неугасиво непријатељство у српско-албанским односима, изгледају нереална и мало вероватна, редефинисање њихових односа је дугорочни интерес оба народа.²⁶ Чини се да би одустајање од таквог приступа и истрајавање на континуитету непријатељства и неразумевања, који карактерише актуелне односе, поред даљег прогресивног погоршавања безбедносних прилика, чинило све извеснијим трајно губљење Косова и Метохије и истовремено трајно непоправљиво идентитетско сакаћење српског народа, те ерозију духовне идеје која вековима утемељује државотворни карактер српског простора²⁷. Такође, негирање могућности превладавања дистанце и непријатељства према српском народу значајно би урушило и перспективу развоја косовских Албанаца. Те чињенице би могле да послуже као полазни основ једном таквом дугорочном залагању.

ЗАКЉУЧАК

Питање српско-албанских односа јесте од стратешког значаја за српски народ, иако том односу веома дуго није придаван такав значај. Околности настале последњих деценија показале су сву погубност таквог односа. Решавање косовско-метохијског проблема у условима када су косовски Албанци уверени да су на корак од оствареног циља, зашта, иако неправедно, имају неупитну подршку још увек моћних геополитичких актера, ставља Републику Србију на бројна и нимало лака искушења.

Поспешивана и негована агресивност косовских Албанаца наставиће да их чини неспремним за дијалог, а геополитички аспекти и

²⁶ Станислав Стојановић, „Редефинисање односа српског и албанског народа - основ безбедносне консолидације Косова и Метохије, *Војно дело*, 3/2022.

²⁷ Исто.

у будућности ће имати прворазредни утицај на динамику и још више на смер решавања косовско-метохијског проблема. Несмањени утицај важних регионалних геополитичких актера и неизмењени континуитет њиховог деловања на подстицању амбиција етничког и верског екстремизма косовских Албанаца и даље ће бити основ заговарања радикалних решења.

Иако наведене околности значајно ограничавају простор деловања Републике Србије, српски народ мора да истраје у напорима на очувању Косова и Метохије, јер су аргументи историје, културе, међународног права моћан разлог такве одлуке. Све извеснија редистрибуција глобалне моћи даваће за право тим аргументима. За Србију, јужна српска покрајина представља геополитички, геостратегијски, привредни и нарасе духовни центар. На Косову и Метохији се брани национални и државни опстанак, док као духовна вертикала тај простор чува суштински опстанак српског нација у целини. Одустајањем од Косова Метохије Србија би неосновано остала без значајног дела своје територије, изузетно богатог ресурсима, преостало српско становништво препустила вољи албанских екстремиста, а будућност културне и верске баштине била би праћена деструкцијом и фалсификатима. Српска духовна вертикала, заснована на косовском завету, била би трајно урушена.

У настојањима да се очува Косово и Метохија посебно значајно место мора да има академска заједница да својим научним доприносом утиче на сузбијање квазинаучних закључака које промовише албанска страна. Без уважавања стварних историјских околности могло би се десити да буду легализоване неприхватљиве последице по српски народ. То подразумева знатно активније ангажовање академске заједнице да, на основама научно утемељеног истраживачког ангажмана, афирмише историјску, културолошку и правну утемељеност захтева српског народа за очувањем Косова и Метохије. То никако не сме да значи игнорисање интереса албанског народа, нарочито не игнорисање идеје редефинисања српско-албанских односа као основа трајне стабилизације Косова и Метохије, без обзира на агресивно и национално препотентно деловање косовске албанске елите.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамовић, Зоран „Предлози политичког и друштвеног оквира за косовски дијалог”, *Национални интерес*, 3/2017.

2. Богдановић, Димитрије, *Књига о Косову*, Народна књига, ВИЗ, Београд, 1999.
3. Бошковић, Сања, *Косовски културолошки мит*, Службени гласник, Београд, 2014.
4. Ђурић, Живојин, „Политички и национални аспекти државног питања Србије у дијалогу о Косову и Метохији”, *Национални интерес*, 3/2017.
5. Кнежевић, Милош, „Размишљати о Косову и Метохији*. Смисао унутрашњег и спољашњег дијалога о косметском проблему”, *Национални интерес*, 3/2017.
6. Makei, Vladimir, „Liberal International Order: Can It Be saved in today`s Non-Hegemonic World?“, *Russia in Global Affairs*, 10.11.2022.
7. Миршајмер, Џон, *Трагедија политике великих сила*, Удружење за студије САД у Србији, Чигоја штампа, Београд, 2017.
8. Пророковић, Душан, „Улога НАТО у осигуравању „државности Косова” и последице по државност Србије”, *Политика националне безбедности*, бр. 2/2017.
9. Пророковић, Душан, *Српска политичка мисао*, XXX, свеска 79 1/2023.
10. Степић, Миломир, *Геополитика. Идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016.
11. Стојановић, Станислав, „Редефинисање односа српског и албанског народа - основ безбедносне консолидације Косова и Метохије”, *Војно дело*, 3/2022.
12. Стојановић, Станислав, Шарановић, Јованка, „Азијски Пацифик и америчко-кинеско надметање”, *Српска политичка мисао*, 1/2021.
13. Суботић, Милован, „Екстремизација косовско-метохијског простора као препрека дијалогу”, *Војно дело*, 3/2022.
14. Сувајџић, Бошко, *Кључ од Косова*, Албатрос Плус, Београд, 2021.

ПРИСУСТВО СРБИЈЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ И „КОСОВСКА НЕЗАВИСНОСТ”

Сажетак: Рад за тему има хронологију тзв. „надгледане независности” Косова и Метохије. Предмет истраживања су, дакле, политички и правни процеси тзв. „изградње косовске независности” из два супротстављајућа мотивациона угла. Један угао сагледава сецесионистичке тенденције албанске националне мањине у Србији и Југославији, док се други бави ишчитавањем значења у процесу „заокруживања независности” тзв. „државе Косово”. Стога смо за просторни оквир разматрања одабрали Републику Србију, односно Аутономну покрајину Косово и Метохију, у временском опсегу од 1945. године до данашњих дана. Рад има за циљ да објасни генезу јачања државних ингеренција Косова на простору Србије и: ФНРЈ, СФРЈ, СРЈ, СЦГ. Научни допринос истраживања указује на: тенденције јачања ингеренција Косова и Метохије, откривање фактичког и правног статуса покрајине, хронологију изградње тзв. „косовске државности”, међународноправне перспективе тзв. „Републике Косово”. Друштвени значај истраживања своди се на пропитивање два међусобна супротстављена политичка и уставноправна модела коначног решења статуса посматраног политичког субјекта. Методски приступи: анализа садржаја, упоредни приступ, метод посматрања, догматско и циљно тумачење правних одредаба.

Кључне речи: *Косово и Метохија, „Република Косово”, аутономија, надзирана независност, државност, суверенитет.*

УВОД

Рад пред нама настојаће да хронолошки дефинише кључне тачке тзв. „изградње косовске независности”, односне преломне моменте узмицања политичких елита Србије пред суверенитетом Републике Србије у јужној покрајини, којим је доведена у питање и њена територијална целовитост.

¹ dr sci Владан Станковић, виши научни сарадник Института за политичке студије у Београду

КОСОВСКЕ АУТОНОМИЈЕ

Територијална јединица коју данас познајемо под именом Косово и Метохија основана је 10. јула 1945. године као „Аутономна Косовско-Метохијска Област” (скраћено АКМО). Претпоставља се да је идеја о њеном настанку створена још на Другом пленарном заседању у Јајцу 1943. године, када је група делегата инсистирала да се будућој Народној Републици Србији формирају аутономне територијалне јединице у којима живе значајне националне мањине.² У Уставу ФНРЈ из 1953. године ова област имала је овлашћења која су још увек била на нивоу пренетих надлежности у унитарној држави. Аутономна област још увек није поседовала две од три гране власти. Изузев пренетих надлежности са републичког нивоа власти, АКМО није имао ни законодавну ни судску власт.³ Па ипак, већ тада се ова област појављује у федерацији, као њен конституент.⁴

Статус аутономне покрајине Косово и Метохија стекла је 9. априла 1963. године, доношењем новог Устава Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Социјалистичке Републике Србије, под званичним називом: Аутономна Покрајина Косово и Метохија (скраћено АП Косово и Метохија), а усвајањем Уставног закона 24. фебруара 1969. године преименована је у Социјалистичку Аутономну Покрајину Косово. Претходно је 1966. године одржан Брионски пленум на коме је смењен са свих функција Александар Лека Ранковић, потпредседник и „кључар” Југославије и шеф свих безбедносних структура. Он је дуги низ година пре Брионског пленума оптуживан од словеначког и хрватског руководства за „унитаристичке

² Павле Николић, *Уставно право*, Службени лист СР Југославије, Београд, 1993, стр. 430.

³ Тако на пример у: Игор Вукадиновић, *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945-1969)*, Докторска дисертација, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Одсек за историју, Београд, 2020, стр. 135: „Извршни одбор АКМО и његова повереништва били су директно потчињени министарствима Владе Србије и Владе Југославије. Ова законска одредба у пракси је кршена од самог почетка, пошто је Извршни одбор АКМО одбијао да спроводи савезне законе и наредбе министра...”

⁴ Станоје Аксић, „Положај Аутономне Покрајине Косова и Метохије у уставном систему Југославије”, *Анали*, № 3-4: 362-376, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1963, стр. 363: „(...) доношењем првог Устава ФНРЈ од 31. јануара 1946. и првог Устава Србије од 17. јануара 1947. положај аутономних јединица је правно фиксиран и одређен, а посебно и положај АКМО. [...] У уставном третману аутономних јединица више се постигло доношењем Савезног уставног закона од 13. јануара 1953. и Уставног закона НР Србије од 5. фебруара 1953.”

тенденције”. Након смене Ранковића отворен је пут за „федерирање федерације”, односно за њену конфедерализацију.⁵

Републичким органима су 1968. године пренета шира овлашћења са федералног нивоа путем амандмана на устав СФРЈ из 1963. године. Изменама и допунама устава СР Србије покрајинама су поприлично проширена овлашћења у области: судства, привреде, школства и социјалне политике. Иако је тиме био остварен виши степен аутономије, албански део покрајинског руководства није био задовољан новим уставним решењима. Након 1968. године међу албанском иредентом крећу све гласнији захтеви за „Републиком Косово”. Албанци су, пре свега, незадовољни што су и даље у уставноправном оквиру СР Србије и што им није призната равноправност са другим републикама у, тада већ, конфедерализованој Југославији.

Након уставних амандмана из 1968. године и посебно са доношењем новог Устава из 1974. године покрајина је стекла пуну уставну и законодавну аутономију, чиме је фактички добила статус федералне јединице у оквиру СФРЈ. Ипак, САП Косово и даље је било у саставу СР Србије, иако је САП Косово још 1969. године добило свој Уставни закон, као највиши правни акт. Нови амандмани на Уставни закон САП Косова усвојени су 1972. године. Новим Уставом СФР Југославије из 1974. године, САП Косово је добило право на сопствени Устав, који је усвојен исте године. Покрајини се у делокругу неуобичајено широких надлежности поверавају изворна или оригинерна овлашћења које јој нико не може оспоравати. САП Косово Уставом из 1974. године постаје пуноправан члан федерације са правом представљања и правом одлучивања. На републичком нивоу, у оквиру СР Србије, САП Косово је заједно са САП Војводином одлучивало о свим питањима везаним за СР Србију као целину, али Србија није имала право нити начина да одлучује у своје две покрајине, које су имале својство *corpus separatum*. Србији је наметнут веома тежак положај: да мора да се „умиљава” покрајинским руководствомима како би

⁵ Dragutin Lalović, „Prijelomno desetljeće (1962-1972) – od krize stabilnosti do stabilizacije krize”, *Politička misao*, № 3: 11-34, Fakultet političkih znanosti Univerziteta u Zagrebu, Zagreb, 2012, str. 27: „SK Hrvatske sve do 1971. godine vodi njegov povijesni politički lider Vladimir Bakarić. Pod njegovim znalačkim vodstvom hrvatsku je politiku 60-ih godina karakteriziralo jasno zalaganje za *federiranje federacije*, za privrednu i društvenu reformu te za bitnu preobrazbu SK Hrvatske suzbijanjem konzervativne unitarističko-antisamoupravne struje u njemu i uključivanjem nove, obrazovanije generacije (Miko Tripalo, Savka Dabčević-Kučar).”

република уопште могла да функционише као субјект сложене државне заједнице у којој су њене покрајине конститутивни припадници са правом самосталног одлучивања.⁶

За све то време трајале су међунационалне тензије на КиМ: велики број Срба је продавао своју имовину Албанцима и исељавао се. На Осмој седници Централног комитета Савеза комуниста Србије победу односи политичка струја која настоји да одмах, и под хитно, врати своје две аутономије под власт Београда. Овлашћења покрајине знатно су смањена доношењем амандмана на Устав Србије, марта 1989. године, услед чега је Скупштина СР Србије 5. јула 1990. године суштински укинула аутономну покрајину, распуштајући њену Скупштину и Извршно веће. Након изгласавања новог Устава Републике Србије 28. септембра 1990. године враћа се претходни назив: Аутономна Покрајина Косово и Метохија. Нови Устав (1990) предвиђа у члану 109. следеће надлежности АП: „привредни, научни, технолошки, социјално-регионални развој, и развој села”. Покрајина има свој буџет и уређује питања из „културе; образовања; службене употребе језика и писма народности; јавног обавештавања; здравствене и социјалне заштите; друштвене бриге о деци; заштите и унапређивања животне средине; урбанизма.” Ове надлежности су прилично широке за једну аутономију, а у упоредном праву овај обим овлашћења неретко поседују федералне јединице. У Уставу из 1990. године за нове републичке власти било је најважније да је Србија стекла право надзора над радом покрајинских органа. Централни органи власти у Београду могли су да повере извесне послове покрајини уколико то републички органи сматрају за неопходно.⁷ Истовремено, Устав из 1990. године је

⁶ Latinka Perović, „Uvodna studija”, *Jugoslavija: poglavlje 1980-1991*: 15-94, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2021, str. 44: „Činjenica da su autonomne pokrajine po Ustavu iz 1974. godine postale konstitutivni elemenat Federacije izazivala je frustraciju u Srbiji. (...) pokrajinski organi uticali su na odluke Republike, dok odluke republičkih organa nisu uticale na odluke pokrajinskih organa. Republika Srbija bila je svedena na Užu Srbiju koja je sa srđžbom nazvana UŽAS.”

⁷ Milica Župljanić, „Pravo na teritorijalnu autonomiju u istoriji srpske ustavnosti”, *Pravo: teorija i praksa*, № 4-6: 1-12, Poslovna akademija, Novi Sad, 2017, str. 7: „(...) centralna republička vlast je ovlašćena od strane ustavotvorca da može pojedine poslove iz svojih prava i dužnosti poveriti autonomnoj pokrajini da ih ona obavlja...”

предвидео изборе за АП КиМ, али због бојкота Албанаца они никада нису одржани.⁸

„Током деведесетих година двадесетог века Србија није успела да интегрише косовске Албанце, који чине око 90 посто становништва ове покрајине. На Милошевићево кршење људских права одговор је био бојкот српске државе од стране Албанаца (избори, образовање).”⁹ Као одговор на то, Албанци у јужној српској покрајини граде паралелне институције свог система. Милошевићев режим је настојао да игнорисањем ових паралелних институција колико-толико одржава замрзнути конфликт у покрајини. Албанци су читаву једну деценију провели у непризнатим паралелним институцијама фиктивне „државе Косово”.

На преговорима у Рамбујеу од Србије се већ тада тражила „надгледана независност” покрајине. Чак је одређен и период од три године, након чега би се косметски Албанци изјаснили око свог будућег државноправног статуса.¹⁰ Како је српска делегација одбацила такав преговарачки оквир, створени су услови за „хуманитарну интервенцију”, потпуно нелегалан акт НАТО-а на СР Југославију.

Након агресије на СР Југославију 1999. године: „Кушнер: 2000. године, успостављена Заједничка привремена административна структура Косова, са преваходно консултативном улогом, коју су чинили Привремено веће Косова, које је представљало фактичку привремену скупштину Косова и Привремено административно веће, које је представљало фактичку привремену владу Косова.”¹¹ Већ 2001. године Ханс Хекеруп, специјални представник генералног секретара

⁸ Ратко Марковић, *Уставно право*, Правни факултет, Београд, 2014, стр. 455: „Требало је по ставу из 1990. године расписати изборе, али албанска већина их је бојкотовала.”

⁹ Slaviša Orlović, „Kosovo i Metohija – između obećane nezavisnosti i fактичке podele”, *Hereticus*, № 3-4: 36-58, Beograd, 2007, str. 37.

¹⁰ Душан Пророковић, „Процес у Рамбујеу – политичка припрема агресије НАТО на СР Југославију”, *Политика националне безбедности*, Vol. 16. № 1: 237-252, Институт за политичке студије, Београд, 2019, стр. 245: „(...) било је предвиђено да се споразум из Рамбујеа преиспита и ревидира после три године на основу воље народа...” (цитат Волфганга Петрича, прим В.С.)

¹¹ Slaviša Orlović, „Kosovo i Metohija – između obećane nezavisnosti i fактичке podele”, *Hereticus*, № 3-4: 36-58, Beograd, 2007, str. 45.

Организације Уједињених нација за Косово, потписао је „Уставни оквир за привремену самоуправу” за тзв. „Косово”.¹²

„НАДЗИРАНА НЕЗАВИСНОСТ”

Након 1999. године „Албанци су имали само једну опцију – независност Косова. Та позиција је охрабривана честим изјавама високих представника америчке администрације – Косово мора да буде независно!¹³ Српска страна је била креативнија, изашавши са предлозима, најпре моделом Хонгконга (и Кине), а затим и моделом Оландских острва (и Финске).”¹⁴

Устав Србије из 2006. године третира Косово и Метохију као „саставни део Републике Србије”.¹⁵ Он је предвидео „суштинску аутономију” за КиМ. Устав дефинише само скупштину АП Косова чији статут одобрава Народна скупштина Србије. Све остале органе у покрајини српске власти су биле спремне да понуде у директном договору Београда и косметских Албанаца. И поред флексибилног односа, Албанци су игнорисали све иницијативе које су долазиле из Београда.

Ситуација на терену указивала је на велику поделу. Косово и Метохија је 13-15% територије Србије, а четири општине на северу 13-15% Косова и Метохије. Север КиМ, географски наслоњен на остатак Србије, по природи ствари је инклинирао ка Србији (локална самоуправа, друштвена самозаштита, медији, школство, образовање здравство...). Он је био чврсто институционално повезан са Београдом.

¹² Ненад Васић, „Статус Косова и Метохије: аутономија или независност?”, *Баштина*, Свеска 19: 171-193, Институт за културну баштину српског народа на КиМ, Приштина, Лепосавић, 2005, стр. 173.

¹³ Миломир Степић, „Косово и Метохија: Геополитички аспекти брзог решења замрзнутог конфликта”, *Национални интерес*, Vol. 38, № 2: 7-30, Институт за политичке студије, Београд, 2020, стр. 8: „Међу косовско-метохијским Арбанасима постоји апсолутно сагласје да је независност неупитна и коначна. Спорадично, њихове вође током дијалога са званичним Београдом, које артикулише Запад, исказују идеје о минималној „корекцији границе” или мањој територијалној трампи, али само како би се Србији обезбедио „смоквин лист” за потпис на „обавезујући споразум”, тј. за признање независности тзв. Republika e Kosovës и њено чланство у УН.”

¹⁴ Slaviša Orlović, „Kosovo i Metohija – između obećane nezavisnosti i faktičke podele”, *Hereticus*, № 3-4: 36-58, Beograd, 2007, str. 51.

¹⁵ Ратко Марковић, *Уставно право*, Правни факултет, Београд, 2014, стр.455.

Отуда се још 2006. године идеја о подели Косова озбиљно узимала у разматрање.

„Косово је независност прогласило 17. фебруара 2008. године, у координацији са већином међународне заједнице, укључујући Сједињене Државе и главне земље Европске уније. Једностраном проглашењу независности претходио је вишегодишњи преговарачки процес који су предводиле Уједињене нације и специјални изасланик генералног секретара УН-а, Марти Ахтисари. Потоњи је у свом свеобухватном предлогу за решавање статуса Косова понудио надзирану независност, предлог који су одбацили Србија, као и њени кључни савезници, Русија и Кина, који су против овог предлога претили ветом у Савету безбедности. Октобра 2008. године, Србија је покренула резолуцију коју је усвојила Генерална скупштина УН-а, тражећи саветодавно мишљење Међународног суда правде (МСП) о компатибилности проглашења независности Косова са међународним правом. Међутим, упркос оспоравању законитости проглашења независности Србије при МСП-у, Косово је од проглашења независности па све до објављивања мишљења Суда 2010. године, успело да обезбеди 69 признања, што је више од половине броја опште спознаје. Међународни суд правде је 22. јула 2010. године издао своје саветодавно мишљење, у коме је утврђено да проглашење независности није прекршило ниједну важећу норму међународног права, укључујући међународно право као такво, Резолуцију 1244 Савета безбедности, као и Уставни оквир Косова. Упркос очекивањима да ће мишљење МСП-а утрти пут новим признањима земаља које су до тада оклевале да донесу такву одлуку, Косово је успело да обезбеди само три признања током те године, и још 12 других током следеће године.”¹⁶

У читавом овом периоду спровођена је „тиха транзиција власти” са привремене управе УМНИК-а на новоформиране органе косметских Албанаца у Приштини. „Од проглашења независности, главни приоритет Републике Косово, остварен путем стратешких циљева спољне политике, био је консолидација државности путем непрестаног унапређивања међународног положаја Косова и јачање међународне подршке за признање суверенитета Косова.”¹⁷

¹⁶ Eugen Cakolli, „Kosovo: između univerzalnog nepriznanja i povlačenja priznanja”, Kosova Democratic Institute (KDI) i Fondacija Konrad Adenauer, 2020, str. 14.

¹⁷ Ibidem, str. 15.

Косовска самоуправа је предано радила на јачању међународног субјективитета покрајине. У томе је имала подршку земаља Квинте. „Ситуација се додатно компликовала након проглашења косовске независности, јер општине са српском већином на северу Косова нису признавале легитимитет централних власти из Приштине. У овом периоду су организовани локални избори у оквиру правног система Србије чије резултате нису признали Влада Косова и међународна заједница. Са потписивањем Бриселског споразума у априлу 2013. године створени су услови за расписивање избора за органе локалних самоуправа на северу Косова, чиме ове општине постају део уставно-правног поретка Косова.”¹⁸

На седници Владе Републике Србије јануара 2013. године одлучено је: „в) Влада Републике Србије се овлашћује да настави са имплементацијом већ постигнутих договора и споразума са представницима ПИС у Приштини.”¹⁹ Тако се влада Србије сагласила да настави процес.

„Након потписивања Бриселског споразума, у септембру 2013. године, Влада Србије доноси одлуку о распуштању локалних Скупштина у четири општине на северу Косова. Овом одлуком уведене су привремене мере и именовани председници и чланови Привремених органа одређени да управљају пословима у делу кругу надлежности локалних самоуправа у овим општинама. По законима Србије, Председник Народне Скупштине био је дужан да у року од два месеца распише изборе у општинама у којима се распушта Скупштина општине, али се то није десило у ове четири општине. Уместо тих избора, Влада Србије је активно заговарала учешће грађана четири општине на северу Косова на локалним изборима које је организовала Влада Косова, у складу са принципима договореним у оквиру Бриселског споразума.”²⁰ Тако је Бриселским споразумом остварена мирна интеграција локалних самоуправа четири општине у којима су локални Срби чинили знатну већину у правнополитички систем тзв. „независног Косова”.

¹⁸ Dragiša Mijačić, Jovana Jakovljević, Vesela Vlašković, „Lokalne samouprave na severu Kosova: igrokaz između dve vatre”, Ambasada SAD, Priština, maj 2016 – jul 2017, str. 1.

¹⁹ „Резолуција Народне скупштине Републике Србије о основним принципима за политичке разговоре са привременим институцијама самоуправе на Косову и Метохији”, 13. јануар 2013.

²⁰ Dragiša Mijačić, Jovana Jakovljević, Vesela Vlašković, „Lokalne samouprave na severu Kosova: igrokaz između dve vatre”, Ambasada SAD, Priština, maj 2016 – jul 2017, str. 6.

И не само то, овим споразумом омогућено је присуство Приштине на читавој територији Косова. „Бриселским споразумом уговорено је формирање Заједнице српских општина, постојање једино Косовских полицијских снага, интеграција судске власти у оквиру Косовског система, расписивање избора на целокупној територији Косова, односно и у северном делу у складу са косовским правилима и законима, као и да ове две стране неће блокирати једна другу на путу ка ЕУ.”²¹ Истини за вољу, Србија је и даље, посебно на северу Косова и Метохије, финансирала образовне, културне, здравствене институције, али је под снажним међународним притисцима морала да покаже конструктивно опредељење према „градитељима надзиране косовске независности”.

МЕЂУНАРОДНИ СУБЈЕКТИВИТЕТ ТЗВ. „КОСОВА”

Јачање међународне позиције тзв. „Републике Косово” спровођено је корак-по-корак. Лоби групе са Косова, из Албаније и дијаспоре успеле су да учлане јужну српску покрајину за дванаест година од како је проглашена противправна независност Косова, у многобројне међународне организације. Тако је тзв „Република Косово” постала члан Светске банке (WB), Међународног монетарног фонда (IMF), Европске банке за обнову и развој (EBRD), СЕФТА-е, Светске царинске организације (WCO), Међународне фудбалске асоцијације (FIFA), Уније европских фудбалских асоцијација (UEFA), Олимпијског комитета.

Уследио је период међународног признавања и отпризнавања лажне државности јужне српске покрајине. У том периоду, са јачањем мултиполарног утицаја један број земаља које су биле под утицајем Квинте, отпризнао је постојање Косова. Ово је посебно узнемирило најмоћније државе Запада. Идеја о „две Немачке” (источне ДДР и западне СРН) дуго се припремала као модел нових односа између Београда и Приштине. Ова је идеја дуго тињала у „немачкој кухињи”, а француска дипломатија ју је, под све већом доминацијом Немачке у Европској унији, прихватила као договор за „Велики ресет” на Западном Балкану. Замисао је да би узајамно признање „релаксирало односе на Западном Балкану” и да би у перспективи „могло представљати залог за неку нову интеграцију” (по моделу две Немачке

²¹ Марија Стојковић, „Противправно проглашење независности Косова и Метохије као претња безбедности Републике Србије”, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2021, стр. 19.

из 1990. године). По својој суштини, овај план две европске силе инсистира на конструктивном односу Србије када је о заокруживању тзв. „косовске државности” реч. Новим тзв. „француско-немачким” Оквирним споразумом Србија се обавезала да неће ометати учлањење тзв. Републике Косова у међународне организације.

До сада је Република Србија спречавала Косово да се учлани у UNESCO (Организација Уједињених нација за просвету, науку и културу) и Интерпол (Међународна организација криминалистичке полиције). Шта ће се након споразума десити са овим активностима остаје да се види.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Оно што се као један општи закључак намеће јесте да је током дугог низа година државност јужне српске покрајине расла. Било је периода у коме је нарастање „суверенитета Косова” обустављано на одређени период, али би потом тај процес даље бујао. Поприлично неспретна владавина по питању јужне покрајине током деведесетих година прошлог века, настављена је и у новом миленијуму. Власти су удовољавале захтевима светских сила да се ово питање решава без поштовања суверенитета Србије над јужном покрајином.

Донекле осмишљена политика након доношења Устава из 2006. године убрзо је напуштена након проглашења тзв. „Косовске независности” 2008. године. Бивши министар за КиМ Слободан Самарџић једном приликом је изјавио: „Суверенитет фактички не постоји, он је предат, наш суверенитет је само правни. Суверенитет *de jure* постоји, зато што документа међународна то Србији признају”, напомиње он и додаје да се „Србија држи на том концу”.²²

ЛИТЕРАТУРА:

1. „Резолуција Народне скупштине Републике Србије о основним принципима за политичке разговоре са привременим институцијама самоуправе на Косову и Метохији”, Београд: 13. јануар 2013.

²² Aleksandar Miladinović, Nataša Anđelković, „Beograd i Priština: Koliko je Srbije na Kosovu 15 godina od proglašenja nezavisnosti”, *BBC news* na srpskom, 15. februar 2023.

2. Cakolli, Eugen (2020), „Kosovo: između univerzalnog nepriznanja i povlačenja priznanja”, Prishtina: Kosova Democratic Institute (KDI) i Fondacija Konrad Adenauer.
3. Lalović, Dragutin (2012), „Prijelomno desetljeće (1962-1972) – od krize stabilnosti do stabilizacije krize”, *Politička misao*, № 3: 11-34, Zagreb: Fakultet političkih znanosti Univerziteta u Zagrebu.
4. Mijačić Dragiša, Jakovljević Jovana, Vlašković Vesela (2017), „Lokalne samouprave na severu Kosova: igrokaz između dve vatre”, Ambasada SAD, Priština, maj 2016 – jul 2017.
5. Miladinović Aleksandar, Anđelković Nataša (2023), „Beograd i Priština: Koliko je Srbije na Kosovu 15 godina od proglašenja nezavisnosti”, *BBC news* na srpskom, 15. februar 2023.
6. Orlović, Slaviša (2007), „Kosovo i Metohija – između obećane nezavisnosti i faktičke podele”, *Hereticus*, № 3-4: 36-58, Beograd: Pravni fakultet Univeziteta u Beogradu.
7. Perović, Latinka (2021), „Uvodna studija”. *Jugoslavija: poglavlje 1980-1991: 15-94*, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.
8. Župljanić, Milica (2017), „Pravo na teritorijalnu autonomiju u istoriji srpske ustavnosti”, *Pravo: teorija i praksa*, № 4-6: 1-12, Novi Sad: Poslovna akademija.
9. Аксић, Станоје (1963), „Положај Аутономне Покрајине Косова и Метохије у уставном систему Југославије”, *Анали*, № 3-4: 362-376, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
10. Васић, Ненад (2005), „Статус Косова и Метохије: аутономија или независност?”, *Баштина*, Свеска 19: 171-193, Приштина, Лепосавић: Институт за културну баштину српског народа на КиМ.
11. Вукадиновић Игор (2020), *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945-1969)*, Докторска дисертација, Одсек за историју, Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду.
12. Гаћиновић, Радослав (2017), „Утицај сецесије Косова и Метохије на националну безбедност Србије”, *Политика националне безбедности*, № 2: 69-86, Београд: Институт за политичке студије.

13. Кнежевић Милош (2006), „Косово и Метохија у Србији ↔ Србија у Европи”, *Национални интерес*, Vol. 2. № 1: 51-94, Београд: Институт за политичке студије.
14. Марковић, Ратко (2014), *Уставно право*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
15. Николић, Павле (1993), *Уставно право*, Београд: Службени лист СР Југославије.
16. Пророковић, Душан (2019), „Процес у Рамбујеу – политичка припрема агресије НАТО на СР Југославију”, *Политика националне безбедности*. Vol. 16. № 1: 237-252, Београд: Институт за политичке студије.
17. Станковић, Владан (2012), „Хронологија надгледане независности КиМ”, (приредио: Радослав Гаћиновић) Зборник радова националног значаја: *Србија – отимање Косова и Метохије*, Београд: Институт за политичке студије.
18. Степић, Миломир (2020), „Косово и Метохија: Геополитички аспекти брзог решења замрзнутог конфликта”, *Национални интерес*, Vol. 38. № 2: 7-30, Београд: Институт за политичке студије.
19. Стојковић, Марија (2021), „Противправно проглашење независности Косова и Метохије као претња безбедности Републике Србије”, Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду.

БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ И ЗНАЧАЈ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ЗА БУДУЋНОСТ СРБИЈЕ

Сажетак: У раду се тежишно анализирају различити безбедносни аспекти значаја Косова и Метохије за будућност Србије и српског народа, са становишта објективних историјских чињеница и актуелних заблуда српске власти и политичке елите од времена проглашења независности лажне НАТО државе Косово 2008. године, па до данас. Тежиште анализе дато је на пресудном утицају САД, НАТО и ЕУ на политичке и безбедносне процесе на Косову и Метохији. Такозвани преговори између „Београда и Приштине” вођени су тенденциозно под окриљем ЕУ, мимо већинске воље народа Србије. И данас народ у Србији не дозвољава отуђење Косова и Метохије из Србије и било какав такав покушај означава највећом издајом српских националних интереса. Народ не признаје насиље Запада које се спроводи више година, како би се уз различита обећања добила било каква сагласност Србије за интеграцију те лажне државе Косово у евроатлантске структуре. Стратешки проблем Републике Србије јесте у томе што је власт пристала да преговара под мандатом ЕУ, уз пресудан утицај САД, и што пристаје на некакве споразуме, који су противуставни, нелегални и супротни вољи народа. Сви споразуми донети на такав начин, као што су Бриселски и Вашингтонски, а посебно тзв. „Споразум о нормализацији односа између Србије и Косова”, као и охридски Анекс о имплементацији тог Споразума, јесу штеточински и донети су мимо устаљене процедуре и без уважавања воље српског народа. Након анализе безбедносних аспеката, тежиште у раду је на кумулативном истицању значаја КиМ за српски род и за Републику Србију. Косово и Метохија било је и остало велики безбедносни изазов, јер од његовог решавања у многоструком зависи очување духовне снаге и свеукупне будућности Србије и српског народа. Србија треба да остане чврста, одлучна и постојана у заштити територијалне целокупности, интегритета и суверенитета државе. Уколико не постоји воља Запада и сепаратистичких власти на Космету да се пронађе адекватно решење, у складу са међународним правом и Уставом Републике Србије, потребно је сачекати нека боља времена, јер су право, правда и промене у међународним односима на страни Србије.

¹ Проф. др Митар Ковач, Факултет за пројектни и иновациони менаџмент, Београд, mitar.kovac21@gmail.com

Кључне речи: Косово и Метохија, безбедносни аспекти, Србија, НАТО, Бриселски споразум, српски народ.

УВОД

Западу се жури да се што пре донесе тзв. Споразум о нормализацији односа између Косова и Србије, чиме би се легализовало постојање лажне државе Косово. Суштински, то више није нормализација односа између Београда и Приштине, него између Косова и Србије, како је наведено у тзв. Споразуму и Анексу из Охрида. Такав назив тзв. Споразума јасно говори о томе које су намере перфидног деловања Америке, Британије, НАТО и ЕУ а то је да се помери међународно призната граница Србије са Кошара и Паштрика на Мердаре, Јариње и Брњак. На тај начин би се индиректно оправдала НАТО агресија 1999. године на СР Југославију, за све последице и разарања која су се десила, супротно међународном праву. То је био и почетни стратешки циљ САД, да уз примену насиља створи лажну НАТО државу, која би заједно са Албанијом служила за јефтино базирање америчке војске на југоистоку Европе и да се кроз корупцију експлоатишу природни ресурси. Кампања је спровођена у свету са намером да што више држава призна ту творевину. Све је спроведено поступно по сценарију САД, уз значајно учешће Велике Британије, НАТО и ЕУ.

Алијанса и ЕУ и даље раде на изналажењу начина за продубљивање политичке, економске и одбрамбене сарадње са Србијом, да би изнашли модел индиректног признања лажне државе Косово у регионалним и међународним организацијама, а на крају и у УН и НАТО. У српском народу не постоји позитиван однос према било каквој тешњој сарадњи са САД и НАТО, првенствено због агресије 1999. године и наставка стратегије легализације окупације и проглашења лажне државе Косово. Колико су силе Запада стале на страну албанског фактора на КиМ, толико се здушно боре да угуше сваки атрибут државности Републике Српске и потпомогну унитаризацију Босне и Херцеговине, под плаштом европских или евроатлантских интеграција. Управо су државе које воде те евроатлантске интеграције угрозиле виталне националне интересе српског народа у Србији, Црној Гори и Републици Српској.

Важеће стратегије у САД спроводи и стара и нова администрација, често по основу процена и инерције, односно на основу „старе матрице” деловања, која не уважава нову геополитичку стварност мултиполарног света. Због тога свет сваким даном постаје

нестабилнији и налази се у зони високог ризика избијања регионалних ратова који могу угрозити светски мир и нанети човечанству несагледиве последице. Логика претњи, притисака, санкција и рата је и даље окосница размишљања америчких политичких и војних стратега у Европи, да би остварили своје националне интересе. Све се то значајно рефлектује кроз модел Украјинске кризе.

Под плаштом „нормализације односа” између Београда и Приштине, НАТО настоји да у међународној јавности формализује легализацију окупације Косова и Метохије, уз пристанак Србије. На тај начин, НАТО би постао и формално сила која одлучује о свему у лажној држави Косово, а сваки покушај заштите Срба, од стране Србије, на Космету сматрао би се „агресијом на Косово”.

Лажна држава Косово постала би амерички „носач авиона” у Европи у даљем походу НАТО-а на Исток. Тако би Србија, мимо народне воље, са својом националном територијом убрзо суштински била на страни НАТО-а. О оваквој стратегији НАТО-а треба да размишља српска власт, данас и у будућности. Најбитније је да се никада, писано нити усмено, не да сагласност на отцепљење Косова и Метохије из састава Србије, у форми „трајно обавезујућег споразума или споразума о нормализацији односа”. Та српска света земља јесте залог прошлости и предака за будућа покољена.

ОДНОС ЗАПАДА ПРЕМА ЛАЖНОЈ ДРЖАВИ КОСОВО

Европска унија и НАТО не желе да Србија остане војно неутрална. НАТО верује да је довољно јак да присили и уцени режиме преосталих држава на западном Балкану да постану његове чланице. Остварење тих циљева настоји се реализовати без оружја. Није искључено у будућности да то учине преко савеза држава које традиционално имају непријатељски однос према Србији и српском народу на Балкану.²

Косово нам не може нико узети ако га сами не предамо, а ако га предамо на њему ће се убрзо почети градити инфраструктура САД, Велике Британије и НАТО-а, која је неопходна за извођење војних операција на југоистоку Европе. На тај начин, Србија би постала држава на линији ватре. То је довољан разлог да Србија никада не прихвати могућност учлањења тзв. Косова у регионалне и међународне организације нити да да сагласност и потпис на некакав „трајно

² <http://www.paradoks.rs/strategija-nato-mini-repriza-ratova-na-balkanu/>

обавезујући споразум”. То је суштина целокупне кампање која се спроводи од стране САД и Велике Британије, под плаштом јачања мира и безбедности на тзв. Западном Балкану. При протежирању тзв. Косова за пријем у Савет Европе, бриселска администрација је пошла од тзв. „Споразума о нормализацији односа између Косова и Србије”. Исто ће тај формални основ искористити НАТО и ЕУ, без питања и било какве сагласности Србије.

Поједине политичке организације, невладине организације и поједини бивши политичари и јавне личности у Србији упорно се труде да убеди народ да „другог излаза нема” и да баш сад и у блиској будућности треба да се заврши Косметска криза, ради „боље перспективе потомства”. Ако је перспектива у предаји националне територије и померању и промени међународно признатих граница Србије, онда нека питају народ коме је већ јасно да се ради о класичној отимачини и окупацији историјске националне територије. Огромна већина народа сматра да се ради о неуставном деловању и промоцији ставова који су у супротности са виталним националним интересима.

Амерички, британски и немачки инструктори и саветници годинама организују, опремају и обучавају тзв. Косовске снаге безбедности (КСБ) и припремају их да преузму функцију будућих Косовских оружаних снага (КОС). По усвојеној динамици реализације Стратегије САД за Западни Балкан, дошло је време да се формализују политичке, безбедносне и међународне претпоставке ојачавања независности лажне НАТО државе Косово. Рокови су чак и јавно саопштени и повремено се медијски промовишу и померају.

Да би се коначно заокружила независност лажне државе Косово и промовисале преостале државне институције, попут Косовских оружаних снага, НАТО ангажује све веће капацитете. За тај чин извршене су материјалне, кадровске, организационе, међународне и медијске припреме, да се то озваничи након тзв. обавезујућег споразума, који би заувек српском народу и потомству оспорио право на Косово и Метохију.

НАТО подржава развој Косовских безбедносних снага, унутар мандата на основу којег су те снаге формиране, а уколико он буде промењен, Северноатлантски савез ће размотрити ниво свог ангажовања на Косову, саопштено је из НАТО-а.³ Ово је став за медије, којим се покрива незаконито деловање КФОР-а, ЕУ и њихових водећих држава.

³ Политика, 04.05.2018.

Формирање тзв. косовске војске могуће је на основу уставних промена, које захтевају двотрећинску, односно исту толику подршку и посланика из редова мањинске заједнице, чему се противе српски посланици.⁴ Већ дуже време и до сада су заједно са патролама КФОР-а извршавале задатке јединице Косовских снага безбедности. Такво стратешко узмицање и слом, Србија је доживела у Другом светском рату, након уништења државе.

На послу уништавања српских националних интереса Британци су се показали као непријатељи српског народа и државе Србије. За све досадашње кораке које је чинио НАТО са властима лажне државе Косово, власт Србије је имала потпуне информације, али нажалост није деловала отворено и није упутила протест или неслагање нити је снажно на томе инсистирала, а све да се не би „замерила” и изазвала бес код водећих НАТО чланица.

Школовање будућих официра и обуку будућих подофицира и војника тзв. Безбедносних снага Косова, Србија није оспоравала кроз сугерисање Србима да не иду у те снаге безбедности и да тиме чине кривично дело. То се могло чинити кроз легално деловање преко српских политичких странака на Космету и преко правних институција и судова Републике Србије. На жалост, то се није чинило, него се прећутно дозвољавало такво противуставно деловање које је и у супротности са Резолуцијом 1244 СБ УН. Чак су српски страначки активисти на Космету често били присутни на свечаностима где се пред Тачијем полагала заклетва лажној држави Косово. Народ то у Србији већином не зна.

Србија може да се нађе у ситуацији да се, после доношења и прихватања такозваног Споразума о нормализацији односа између Косова и Србије, на административној линији према јужној Покрајини нађу тзв. Косовске оружане снаге, као део НАТО структуре. То је изненађење за неукле политичаре и њихове плаћене аналитичаре, који понављају изанђале мантре Запада да ЕУ нема алтернативу.

У НАТО-у знају да се без заокруживања независности лажне државе Косово неће моћи легално промовисати тзв. Војска Косова, а да се не поништи Кумановски споразум, Резолуција 1244 СБ УН и ако Срби у косовском парламенту не подигну руку за формирање те будуће војске. Међутим јасно је свима да НАТО унилатерално бомбардује и

⁴ <http://www.pravda.rs/2018/5/4/nato-podrzava-razvoj-kosovskih-snaga-bezbednosti/>

окупира народе и државе, а камо ли да неће прекршити остале одредбе међународног и националног права, да би остварио своје интересе.

Истовремено, то је намера америчке администрације да укључивањем лажне државе Косова у НАТО, након „Споразума о нормализацији”, обухвати већи део региона западног Балкана, што би био додатни притисак на Србију да се прикључи Алијанси. Уз паралелне политичке, економске и енергетске процесе, намера им је да потпуно истисну било какво присуство Русије на Балкану и реше се „руске претње”, која се све више експлоатише кроз медијску пропаганду западних медија у свету.

Деловањем бројних политичких странака, невладиних организација и многих медија са националном фреквенцијом, припрема се јавност у Србији да је то „цена европско пута” Србије, њеног развоја, заштите српског народа на северу Косова и „светле европске перспективе”, те да не постоји никаква друга прихватљива алтернатива. Сценарио америчке стратегије у основи ће потиснути албанске институције са севера Косова, довести своје снаге које ће бити гарант безбедности. Истовремено ће Србима на северу Косова омогућити остваривање локалне самоуправе. Власт у Србији ће то приказати као велику победу и основу за промену стратешких односа према САД и ЕУ. Дуго траје та пропаганда, тако да се данас у Србији без срама отворено тражи предаја и издаја Косова и Метохије. Нажалост, поједини уцењени политичари све више то прихватају као нужност и једино имају проблем како да „убеде народ”. Дакле, на сцени јесте отворено противуставно деловање многих субјеката и појединаца у Србији, који скоро системски шире дефетизам у могућност очувања Косова и Метохије у границама Србије. Нико још није судски процесуиран за противуставно деловање и за почињено кривично дело урушавања територијалне целокупности, суверенитета и интегритета Републике Србије.

Запад је планирао да уложи још већа финансијска средства у медијску пропаганду, рад невладиних организација, политичких странака и појединаца, који су спремни у Србији да промовишу НАТО и зависност судбине народа и државе од односа према Алијанси, пре свега према САД. Народу се индиректно прети могућим новим насиљем Албанаца на Космету или увођењем санкција Запада, ако се инсистира на очувању суверенитета Србије. Српски народ се неће моћи присилити да се нерационално понаша и у миру прихвати кршење Устава и предају Косова и Метохије.

ИДЕОЛОГИЈА ВЕЛИКЕ АЛБАНИЈЕ КАО ПРОБЛЕМ РЕШАВАЊА КОСМЕТСКЕ КРИЗЕ

Национално буђење Албанаца под Отоманском империјом имало је постепено намеру и да обједини територије на које је доведен албански народ од стране окупационих власти. Због подаништва и верног односа Албанаца према Османском царству, суседни народи су потискивани и прогоњени, зарад повећања животног простора. Тако се и простор Македоније, Јужне Србије, Косова и Метохије и Црне Горе, у више наврата осветничким походима Турака празнио, кроз српске сеобе. Албанци су желели да искористе такво стање и да формализују обједињавање тих територија под своју контролу. Призренска лига основана је 10. јуна 1878. године са циљем уједињења свих Албанаца у један велики албански вилајет. Затражена је аутономија од Османске империје која би територијално објединила четири вилајета у којима су тада у великом броју живели Албанци: битољски, косовски, јањински и скадарски. Друга албанска лига основана је у току немачке окупације 1943. године, а трећа 1946. у Њујорку. Све три лиге десиле су се под окриљем великих империјалних сила од Отоманског царства, нацистичке Немачке, па до НАТО и ЕУ.

Сваки покушај стварања Велике Албаније која би, поред већ постојеће албанске државе, обухватала и српско Косово и Метохију, Прешево и Бујановац, Источне области Црне Горе (Плав и Гусиње, Тузи, Улцињ, све до Бара), западни део садашње Македоније, укључујући и Куманово, и северозападни део Грчке, довео би до хаоса на Балкану и дестабилизације Европе. Као што се распад бивше СФРЈ није могло обавити без погубног етничког и верског рата, тако би и сваки покушај практичног остварења идеје „Велике Албаније” био увод у још крвавији етнички рат у централном делу Балкана.⁵

Губитак националног стожера и историјског језгра државне територије довели би Србе у велика и страшна искушења. Они би Косово и Метохију сматрали само привремено окупираним територијама које би, кад тад и по сваку цену, ваљало повратити. Отуда би између Србије и те нове „Велике Албаније” било успостављено трајно стање потенцијалног оружаног сукоба, који би се сваког тренутка могао преобратити у рат. Актуелно отварање граница под плаштом тзв. Отвореног Балкана не могу залечити ране Косова и Метохије нити успоставити суштински тзв. Велику Албанију.

⁵ *Припрема и извођење противтерористичких дејстава на Косову и Метохији 1998. године*, Институт ратне вештине, ГШ ВСЦГ, Београд, 1998, стр. 10-16.

Остваривањем пројекта „Велике Албаније” и последицама које би он неминовно изазвао, угрозили би се витални интереси ЕУ, а тиме и цео систем европских интеграција. С друге стране, омогућио би се продор исламског фундаментализма на Косово и Метохију, у Црну Гору, Федерацију БиХ и у западну Македонију.⁶

НАТО у Србији стално у медијима пропагира некакве нове вредности, које обичан народ одавно препознаје као лажи лоше и неспособне застареле пропагандне машинерије која троши огроман новац пореских обвезника.

Прозападни лобисти у Србији, политичари и поједине јавне личности упорно понављају једне те исте флоскуле, попут некакве истрошене мантре. Стално се говори о „западним и европским вредностима”, при чему то масовно понављање на моменте звучи као карикирање и јефтина пропаганда, која је постала огољела лаж. НАТО-у би било боље да га не промовишу такви политичари и такве јавне личности, које су одрођене од свог народа. Народ им више не верује, па ни онда када кажу понеку истину.

Истовремено, један део неуспешних политичара представљају се као промотери „руских интереса” у Србији а у суштини бране своје личне интересе кроз обавезно учешће у власти, ради заштите личних привилегија и мале групе људи који их окружују. И они су веома штетни по српске националне интересе јер се истински за њих и не боре нити јачају политичке странке којима руководе, а немају ни ширу народну подршку због своје неспособности и користољубља. То суштински не подржава развој српско-руских односа и унапређење сарадње. Српски народ покушава да очува исконске традиционалне вредности и да се одупре насиљу НАТО-а, пре свега САД и Велике Британије, али без јаче подршке Русије и Кине тешко ће се одупрети том притиску.

Поредећи проблем дуплих стандарда и односа тзв. западне међународне заједнице према Републици Српској и лажној држави Косово, члан Председништва БиХ Милорад Додик је изјавио: „Они отму Косово од Србије, нас усмере у неуспешну БиХ и онда причају како нема промене границе. Наравно, то треба препусти историји и времену, у овом тренутку делује да нема промене. И не тражим да се границе насилно мењају, већ кроз договор између народа. И

⁶ Исто.

констелација односа ће се мењати, свет није исти као пре десет година, видећемо шта ће бити за наредних десет”.⁷

Изјаве званичника у региону о Косову и Метохији јасно говоре често о њиховој пристрасности. По изјави за медије премијер Албаније Еди Рама изјавио је да Албанија и „Косово” намеравају да уклоне границе, Драч ће ускоро постати де факто „косовска” лука, а кроз пројекат „мини Шенген” може се постићи да Србија призна „Косово”. На седници влада из Тиране и Приштине, на којој је потписано 14 споразума и меморандума и на којој је договорено и да се заједнички обележи 150. годишњица Призренске лиге, као и да се доврше сви технички детаљи за успостављање међудржавног фонда за финансијску подршку „Пршевској долини” назире се актуелна идеја пројекта „Велике Албаније”.

Премијер Албаније Еди Рама је навео и да ће пројекат „отвореног Балкана” утицати на бољи живот у региону и да се мора уложити труд „за велико признање Косова од стране Србије”: „Оно се може постићи само дипломатијом и мудрошћу, стрпљењем и способношћу да се добије битка попут оне која је дипломатска, а не војна, када је Косово победило. Слобода и државност не могу бити доведени у питање или се укинути, и припадају „Косову” и нама у Албанији.” Овим речима не треба посебан коментар. Свака слободна држава би уложила протест и међународним чиниоцима дала до знања да се Албанија меша у унутрашње послове Србије. Власт у Србији то као да не види него предузима стратешке мере у изградњи инфраструктуре аутопута и железнице, као и отворености граница, ради брже реализације пројекта „Велике Албаније”.

Пројекат „Велике Албаније” јесте најавна велике несреће, разбијања и разарања држава и нација на Балкану. Србија мора да заустави настајање „Велике Албаније”, кроз очување Косова и Метохије у свом саставу и спречавање промене граница. Оно што Запад дозвољава Албанцима не можете забранити ни Србима. Међународно право и Резолуција 1244 СБ УН су на страни Србије.

Професор др Радослав Гађиновић, научни саветник у Институту за политичке студије, каже за „Новости” да је сарадња власти Албаније и тзв. Косова вид притиска на ЕУ и друге преговараче у дијалогу између Београда и Приштине: Албанија је крајем 20. века уступала своју територију за обучавање терориста који су потом долазили да

⁷ <http://www.pravda.rs/2018/6/3/dodik-otmu-kosovo-pa-pricaju-da-nema-promena-granice/>

делују на територији Србије. Та агресија се наставила мирним, психолошким и пропагандним средствима којима се утиче на људе из Србије и међународне заједнице. То се чинило потајно, а сада су упозорења све отворенија и врло је опасно ћутање међународне заједнице пред чијим се очима ствара тло за „Велику Албанију”.⁸

Микеле Ризи, бивши командант мировне мисије НАТО на Косову и Метохији (КФОР), својом констатацијом да формирање Заједнице српских општина носи ризик од „боснизације” Косова, што би могло да „угрози државни ентитет Косова”, стао је на страну Приштине и прекршио Резолуцију 1244. Ризи је ово изнео на конференцији Фондације НАТО одбрамбеног колеџа у Риму, уз додатну оцену да је „формирање Заједнице српских општина тачка у Бриселском споразуму контроверзно питање.”⁹

Албанци мисле да су стратешки заокружили територију и изградили претпоставке да у повољном тренутку отцепе тај део државе и припоје тзв. Великој Албанији. Наравно, то је њихова процена, али то неће ићи тако лако, јер су угрозили суверенитет суседних држава. У неповољном развоју ситуације, Албанија и албански народ ризикују да изазову суседне државе и да нестану као самостална држава. Албанија нема војне нити привредне моћи да подржи реализацију тог великоалбанског пројекта. Рачунају на отворену, дугорочну и јаку подршку НАТО-а. Постоје државе које прећутно подржавају овај пројекат, првенствено оне које су под утицајем глобалиста и неких старих великодржавних пројеката и интереса на Балкану. Пре свега, то се односи на Немачку, Турску и сада САД, након доласка Бајдена на власт.

Данас српски народ на Космету задржава нада и вера да неће бити остављени и издани од власти своје државе Србије. Истовремено, и албански екстремисти држе се суздржано, јер знају да ће се Космет вратити под суверенитет Србије. Ако би власт у Србији потписала такозвани обавезујући споразум, не би било више повратка расељених и прогнаних 220.000 Срба, наставио би се даљи егзодус прогнаних, а на административној линији према јужној Покрајини нашле би се Косовске оружане снаге, као део НАТО структуре. То би било изненађење за неке неукe политичаре и њихове плаћене аналитичаре,

⁸ <https://www.novosti.rs/vesti/politika/922636/cetiri-temelja-veliku-albaniju-vlade-pristine-tirane-zajednickoj-sednici-potvrdile-opasan-plan>

⁹ <https://rs.sputniknews.com/analize/202010011123495552-nato-se-grubo-umesao-u-status-kosova/>

који понављају изанђале мантре са Запада о помирењу народа и просперитету држава на тзв. Западном Балкану.

Албански премијер Еди Рама изјавио је да Косово и Албанија намеравају да „уклоне границе”, као и да ће албанска лука Драч ускоро постати де факто „косовска”. Он је то рекао на почетку седнице албанске и косовске владе, која је одржана у Конгресној палати у Тирани 2. октобра 2020. године. „Споразум који ћемо ускоро потписати за олакшавање царинских поступака између две земље води нас до одредишта, трансформације луке Драч у де факто луку Косова”, рекао је Рама. Не спомиње Рама ту Србију нити њен интерес, а власт у Србији управо остаје слепа и замајава свој народ о миру, просперитету и „сретнијој будућности”. Шеста заједничка седница двеју влада одржана је под слоганом „Заједно без граница”, а у делегацији која је отишла у Тирану нису били министри из Српске листе. На седници влада Албаније и тзв. Косова, на којој је потписано укупно 14 споразума и меморандума, договорено је и да се заједнички обележи 150. годишњица Призренске лиге, као и да се доврше сви технички детаљи за успостављање међудржавног фонда за финансијску подршку „Прешевској долини”. Након састанка потписана су посебно битна три споразума о царини у Драчу, железничкој прузи и хидроелектрани за Косово, која ће бити изграђена у Албанији. И по томе се види да се ради о јединственој стратегији суштинске интеграције Албаније и лажне државе Косово. Србија и даље ћути и нема званичне реакције, него слепо следи пут тзв. отвореног Балкана.

Албин Курти, као и претходни тзв. председници лажне државе Косово, континуирано исказује мржњу према Србији и намеру да уједине Косово са Албанијом, у процесу стварања тзв. Велике Албаније. Он истиче: „Потписани су штетни споразуми за Косово које ни Уставни суд, какав је био, није могао прогутати. У том смислу, потребно нам је ново поглавље, потребан нам је нови приступ, а за нас то мора бити принципијелно, где су грађани добитници с реципрочним признањем у центру. У последње време дошло је до тектонског померања на боље, јер се у последњој деценији сматрало да Косово чини уступке да на крају добије признање од Србије”, рекао је Курти. Нагласио је да је узајамно признавање срж споразума, а да то кажу сви пријатељи и партнери Косова.¹⁰

Овакви поступци Албаније и лажне државе Косово су отворено непријатељски према Србији. Жалосно је што власт Србије то као да не

¹⁰ <https://rs.sputniknews.com/20211122/kurti-fantazira-srbija-kao-rusija---od-srpske-pravi-belorusiju-a-od-crne-gore---ukrajinu--1131802696.html>

примећује, као да се ништа не дешава. Власт у Србији прича празне фразе о добросуседству, миру и сарадњи, док нам албански екстремисти из Албаније и са Космета отимају испред очију ту свету земљу. Невероватно је та ћутња власти Србије, да не реагују, да не упозоравају ЕУ, НАТО и УН да се пред очима свих, а и уз њихову помоћ, реализује пројекат тзв. Велике Албаније, који има историјски контекст, континуитет и актуелност уз доминантну димензију изградње великодржавног исламског пројекта у духу тзв. Призренске лиге.

Међународно право и Резолуција 1244 СБ УН су на страни Србије. У супротном, ћутањем власт Србије ризикује бујање незадовољства и непредвидиве и масовне протесте народа. Последице таквог деловања народа тешко је предвидети, а још теже спречити или каналисати. Народ у Србији ћути, али сигурно не подржава пројекат тзв. „отвореног Балкана”, као пројекат САД, на рушевинама страдалног и окупираног Косова и Метохије.

ЗАБЛУДЕ ВЛАСТИ СРБИЈЕ О РЕШАВАЊУ КОСМЕТСКЕ КРИЗЕ

Велика срећа српског народа јесте у томе што већински народ не мисли као поједине политичке вође, невладине организације или неке јавне личности које делују противуставно. Косово нам не може нико узети ако га сами не предамо. То је довољан разлог да Србија никада не прихвати могућност учлањења тзв. Косова у регионалне и међународне организације.

Власт у Србији се упорно труди да убеди народ да другог излаза нема и да баш сад и ускоро треба да се заврши Косметска криза, ради „перспективе потомства”. Ако је перспектива у предаји националне територије и померању и промени међународно признатих граница Србије, онда нека питају народ коме је већ јасно да се ради о класичној отимачини историјске националне територије и о неуставном деловању и потписивању споразума који нису у складу са правом и вољом народа.

Развијање русофобије у Србији је део припрема Запада за коначно решавање статуса лажне државе Косово. Рушећи интересе Кине и Русије у Србији и на Балкану, САД, НАТО, па и ЕУ настоје да убију њихову вољу да се боре за опстанак Космета у саставу Србије.

Као у најружнијем сну, Република Србија симболички, а и суштински, постепено губи атрибуте слободне, суверене и независне државе, при решавању Косметске кризе. Паралелно са тим процесом,

Србија се у потпуности, мимо воље народа, увлачи у евроатлантске структуре, сагласно интересима Запада. Такво неразумно понашање ничим се не може правдати.

Преговарањем под окриљем САД и ЕУ, власт Србије се, на штету српског народа, сврстала на страну држава које су створиле и већински признале лажну државу Косово. На тај начин су искључене друге велике силе и друге државе које су биле на страни Србије и чувале њену сувереност и територијални интегритет у међународним институцијама, као што су Русија, Кина, Индија, Бразил, Шпанија, Грчка, Словачка, Румунија и многе друге државе у свету. Велико је питање: Зашто власт у Србији не позове Кину и Русију да се укључе у преговарачки процес и да се решавање кризе настави под окриљем УН?

Добро је да политичари одустану од уцена Запада и „материјалних аргумената” бољег живота, јер их народ не разуме и неће им поверовати. У тим речима ће препознати њихово полтронство, понизност и издају националних интереса. Нико нема право да одузме и узурпира право народа на његове стратешке одлуке. Да се српски народ кроз историју руководио само логиком „бољег живота” и заборављао веру и духовне вредности, данас вероватно не би ни постојао нити би било Србије. Тај слугерански и поданички карактер појединих јавних личности и организација није у души српског народа.

Знатан део парламентарних политичких партија из опозиције и из власти својим деловањем настоје да афирмишу НАТО и да шире информације о његовој „позитивној улози” у међународним односима. Неки политичари то раде отворено, а неки помало прикривено, да не би изгубили гласачко тело. Један део национално и суверенистички опредељених странака стоје иза изворних националних интереса и не желе у ЕУ зарад предаје и издаје Косова и Метохије.

Легитимно право Русије, као велике силе и европске државе, јесте да опстане и остане на Балкану, поготово што то многи народи желе. По чему то право више припада Немачкој, која је унесрећила већину народа на западном Балкану, посебно српски народ, да под плаштом европских вредности угрожава виталне интересе српског народа. Европска унија није избор српског народа, нити се он о томе изјаснио, поготову не за „цену” коју та ЕУ тражи од српског народа. Мирјана Бобић-Мојсиловић веома убедљиво истиче све политичке флоскуле и лажи политичара о стварности у Србији, на коју утичу на погубан начин. Прошли и актуелни политичари веома су се увежбали да губитак националних интереса приказују као „националне победе и велике успехе”. Народ је несрећан због политичких странака и

политичара који нису достојни историјске улоге и одговорности. Очигледно је да су многи догађаји које је навела Мирјана Бобић-Мојсиловић део смишљене стратегије Запада која се спроводи као кампања на више нивоа, на културном, економском, политичком и међународном плану, против националних интереса Србије.

Односи у региону Балкана настоје се решити кроз континуиране притиске и преговарачки „Берлински процес”, посебно „Агенду повезивања” и јачање сарадње у области инфраструктуре и енергетике, да би се поспешила интеграција и уклониле постојеће баријере. Веома је површно сваки проблем у региону сводити на економију и инвестиције. Управо су Немачка и ЕУ учинили много погрешних потеза у прошлости и афирмисали проблеме које је сада немогуће превазићи само пругама, аутопутевима и другим инвестицијама, које у суштини плаћају народи балканских држава.

Наједном су ЕУ и НАТО постали заинтересовани за тзв. Западни Балкан, јер су, по честим изјавама њихових званичника, „...запоставили Западни Балкан, а постоји све већа руска претња”. Берлински процес јесте у суштини део стратегије НАТО-а којим се настоји убрзано успоставити „кохезија” на Западном Балкану, те оправдати накарадна политика јачања војних ефектива и припрема насиља у Европи дуж успостављене линије поделе ка истоку. Такође, тим процесом настоји се контролисати, па и потиснути руски и кинески утицај у сфери економије, инвестиција, политике и безбедности.¹¹

ЗАКЉУЧАК

Признање независности Косова је био и остао „главни услов за улазак Србије у ЕУ”, а власти у Србији након 2008. године слепо и упорно говоре да не виде други пут за Србију, осим пута у ЕУ, те да „ЕУ нема алтернативу”. То је тај самоубилачки нагон дела наопаке и лакомислене глобалистичке тзв. политичке елите у Србији. Те партије глобалистичке оријентације не уважавају вољу народа, јер су под огромним утицајем водећих држава Запада. Обавештајне структуре Запада развијају различите форме уцењености и зависности појединих политичких странака, невладиних организација и појединаца у Србији, који промовишу стране националне интересе, угрожавајући српске националне интересе.

¹¹ www.intermagazin.rs/?lang=cir

Америци и водећим државама НАТО-а, након 24 године од окупације тог дела Србије треба сада „међународна тапија” да га трајно држе под својим контролом. Не боре се Американци и Британци за срећу и демократију „косовара”, него за дугорочне своје интересе јефтиног базирања снага и изградњу војне инфраструктуре на југоистоку Европе, на централној позицији, раскршћу цивилизација, религија и нарко-трафикинга. Из тих разлога не дозвољавају да границе Србије остану непромењене, а да се проблем Косметске кризе реши демократским путем остваривања аутономије по највишим међународним стандардима.

Срби не треба да се чуде свему томе што нам се данас дешава на Косову и Метохији, јер убирају плодове деловања власти у оквиру промашених Бриселских преговора који су вођени мимо УН, супротно Уставу Републике Србије. Крајње је време да се прекине са погубном политиком неуставног деловања и постепеног признавања сецесије и окупације Косова и Метохије.

Док се у Србији воде расправе и политичке борбе око теме да ли је власт прихватањем тзв. Споразума о нормализацији односа између Косова и Србије и Охридским Анексом о имплементацији индиректно признала лажну државу Косово и омогућила јој чланство у Савету Европе, Управо Савет Европе се позвао на тзв. Споразум о нормализацији односа. На сличан начин, САД сматрају да је могуће примити лажну државу Косово у НАТО. Вероватно је то и основни смисао тзв. Споразума о нормализацији односа Косова и Србије, који је иницирала Америка, а спровела ЕУ.

Албанци треба да знају да лажна држава Косово неће дуго трајати и питање је околности и времена када ће све то бити поништено, а српска застава ће се поново завијорити на Шари, Паштрику и Проклетијама. Косово и Метохија су, према Уставу Србије, део српске државе, што је потврђено Резолуцијом 1244 Савета безбедности УН. Србија треба да учини све да се процес преговора врати под окриље УН, у складу са Резолуцијом 1244 СБ УН. У складу са тим, потребно је да се у састав снага КФОР-а укључе и оружане снаге других држава које нису НАТО чланице. Недопустиво је даље пузајуће испуњавање налога и захтева НАТО и урушавање виталних српских националних интереса. Лажна је дилема: „Да ли треба да живети за своје дедове или унуке?”, као и „Небеска Србија или будућност”. Србији треба и једно и друго, поштовање предака за будућност и достојанство потомства. Без части и поноса на своје претке нема будућности.

Блаженопочивши митрополит Амфилохије Радовић о потреби очувања Косова и Метохије на литијама поводом одбране светиња у Црној Гори, рекао је: „И док буде било последњег потомка овога народа, да кажемо да је Косово наша зеница, да кажемо да је Косово срце нашег срца, да је Косово наш свети град Јерусалим и да се ми њега као своје душе и судбине своје не можемо одрећи, ни у овом земаљском животу нити у оном Божијем непролазном.”

Идеја тзв. Велике Албаније исказана је у документу под називом Призренска лига. Зато та идеја треба и да нестане на Косову и Метохији, а не да се потхрањује формирањем и признавањем лажне државе Косово. Косовски завет предака о очувању Косова и Метохије у саставу Србије јесте обавеза садашњих и будућих поколења.

ЛИТЕРАТУРА:

1. <http://www.paradoks.rs/strategija-nato-mini-repriza-ratova-na-balkanu/>
2. Политика, 04.05.2018.
3. <http://www.pravda.rs/2018/5/4/nato-podrzava-razvoj-kosovskih-snaga-bezbednosti/>
4. *Припрема и извођење противтерористичких дејстава на Косову и Метохији 1998. године*, Институт ратне вештине, ГШ ВСЦГ, Београд, 1998, стр. 10-16.
5. <http://www.pravda.rs/2018/6/3/dodik-otmu-kosovo-pa-pricaju-da-nema-promena-granice/>
6. <https://www.novosti.rs/vesti/politika/922636/cetiri-temelja-veliku-albaniju-vlade-pristine-tirane-zajednickoj-sednici-potvrdile-opasan-plan>
7. <https://rs.sputniknews.com/analize/202010011123495552-nato-se-grubo-umesao-u-status-kosova-/>
8. <https://rs.sputniknews.com/20211122/kurti-fantazira-srbija-kao-rusija---od-srpske-pravi-belorusiju-a-od-crne-gore---ukrajinu--1131802696.html>

ОДРЖИВИ РАЗВОЈ ЕНЕРГИЈЕ У СРБИЈИ

Сажетак: Будући развој привреде у Србији, са становишта потребе и могућности земље у фази (заостале) економске транзиције, изгледа данас сасвим другачије него пре завршетка 20. века. Поред основних економских промена које транзиција по себи значи, бројни изазови структурног карактера, међу којима сасвим другачија поимања и улога енергетике у савременој привреди и друштву, намећу другачију перцепцију развоја и промена начина живота. Тржиште енергије, поред општег економског утицаја на енергетски прилив и развој, захтева дефинисање регионалне и глобалне енергетске међузависности, стандарда и економских критеријума за производњу, трансфер, унутрашњу и међународну размену, па и потрошњу енергије. Ти стандарди све више попримају општи карактер који се заснива на принципима децентрализације и дерегулације, као и еколошких и енергетске ефикасности. Енергетика Србије мора што пре да прође кроз стандарде и критеријуме економске ефикасности, који неће угрозити основну еколошку подобну енергетску стратегију и који ће се уклопити у концепт одрживог развоја привреде и друштва.

Кључне речи: *транзиција енергетике, тржиште енергије, еколошки стандарди, децентрализација, глобалне енергетске промене.*

УВОД

Енергетика је област привреде од виталног и општег значаја за економски развој. Међутим, она по себи није довољна претпоставка развоја. Посматрано из чисто економског угла, може се рећи да су неопходне такве промена које би обезбедиле стабилну тржишну алокацију за неометану и ефикасну производњу, саобраћај, трговину и становништво. Квалитативни напредак је незамислив без подизања енергетске ефикасности, економије уопште, односно смањења економског интензитета производње, рационализације и промене структуре финалне потрошње. То опет захтева значајне инвестиције ради технолошког унапређења постојећих извора, објеката и постројења, улагање у нове, као и реконструкцију и модернизацију и

¹ Проф. др Драган Шкобаљ, Интернационални Универзитет Брчко-Дистрикт, mail: p.skobalj@gmail.com

екологизацију енергетике уопште. Разуме се да је највећи проблем оскудица новца, али и домаћих ресурса, технологије, па можда и знања и воље.

Досадашња истраженост примарних извора енергије у Србији (Централна Србија, Косово и Метохија) сугерише да је њен највећи енергетски потенцијал угљ (83,6%), а затим долазе нафта (3,8%), природни гас (1,5%), уљни шкриљци (6,5%), уран (4,4%), хидроенергија (0,1%) и остали извори (0,1%).

Из приказане структуре произилази да се домаћи енергетски потенцијал базира углавном на угљу, чије геолошке резерве за Србију износе 18,6 милијарди тона (Централна Србија 2,6 милијарди тона и КиМ 16 милијарди тона). Услови експлоатације омогућују релативно економичну производњу угља и електричне енергије из термоелектрана.

Међутим, поред основног еколошког проблема (сагоревање угља код нас има најнеповољније енергетске последице по околину), ту је и веома значајан проблем немогућности супституције нафте угљем у многим областима. Нафта и природни гас произведени у Србији задовољавају мање од 20% укупних стварних потреба земље. Србија троши 4 милиона тона нафте, при чему из сопствених налазишта производи 800.000 тона. Потрошња гаса је између 2,8 и 3 милијарде нормалних метара кубних. Две милијарде купује од Руске Федерације по веома повољној цени од 400 \$ за 1000 нормалних метара кубних, остатак од 0,8 до 1 милијарде нормалних метара кубних се набавља на тржишту, где су цене достизале и 1800 €/1000 m³.

Промене у потрошњи базних енергената показују да се структура мењала упоредо са распадом друге Југославије, кризом и ембаргом, који је имао и енергетске консеквенце. Од максималних 17,4 милиона тона еквивалентне нафте (ten) колико је Србија потрошила 2019. године, потрошња и производња су се мењале.

Србија је енергетски дефицитарна земља, са релативно неповољном структуром домаћих извора и значајном увозном зависношћу, нарочито у погледу течних и гасовитих горива. Ако се томе дода висока енергетска интензивност и еколошко енергетска деградација, енергетски проблем се повећава.

Српска производња нафте и гаса концентрисана је у Војводини. Продукција сирове нафте креће се око 800.000 тона, док је производња гаса око 400 милиона m³. Већина лежишта се већ дуго експлоатисала и налазе се у фази високе исцрпљености.

ЕЛЕКТРОПРИВРЕДА

Производња електричне енергије у Србији је износила 2019. године 35.000 GWh. У термоелектранама је произведено до 72%, а у хидроелектранама 28%. Производња осталих облика енергије је била симболична.

Инсталисана снага у термоелектранама је 4560 MW, док је инсталисана снага у хидроелектранама 3000 MW. Производња електричне енергије у хидроелектранама није поуздана, јер је у функцији временских прилика, нивоа вода у акумулацијама. Инсталисана снага на Косову и Метохији је 1300 MW, тренутно ради између 750 и 800 MW. Хронични је недостатак електричне енергије, због чега су у прошлој години била значајна хаваријска искључења.

У 2001. години било је у погону 350 MW. Јасно је да тзв. међународна заједница жели да стави под контролу производњу електричне енергије на КиМ. Практично, биће уклопљени приватни интереси Весли Кларка и ћерке Медлин Олбрајт. Они планирају изградњу две термоелектране инсталисане снаге (2 x 1000 MW). Отплативост инвестиције је веома брза, јер ће у наредном периоду цена електричне енергије значајно да расте. Да би се то остварило, потребно је језеро Газиводе, без кога нема рада термоелектрана. Оно је предато Бриселским споразумом, чак и један део који је у Србији.²

Губици у преносној и дистрибутивној мрежи су изузетно високи, два пута већи него у развијеним земљама. Када би се смањили 6% онда би уштеда електричне енергије износила 450 MW. Да ли се понашамо рационално? Шта смо урадили у последњих двадесет година? Резултати су веома скромни, јер немамо дефинисан ни минимум концепта одрживог развоја.

Одрживи развој подразумева одрживи развој економије, одрживи развој друштва и одрживи развој животне средине.

Домаћи електроенергетски развој базира се највише на лигниту. То може имати веома неповољне еколошке последице. Неопходно је коришћење нових технолошких решења која повећавају ефикасност и смањују загађење. Веома су атрактивна, али релативно скупа, решења тзв. „чистог сагоревања” угља, ради повећаног коришћења у топланама (сагоревање угља у флуидизованом слоју, гасификација и сл.). Инвестиције у нова налазишта морале би да прате ревитализацију и

² Документација ЈП ЕПС, 2021.

технолошка унапређења постројења за сушење лигнита, али и друге стратешке кораке у екологазацији енергетике угља.

Технички искористиви хидропотенцијал још је велик. Значајан део је на Дрини, као заједнички потенцијал Србије и Босне и Херцеговине. Могућа је и даља изградња акумулационе електране. Хидропотенцијали малих објеката (снаге испод 10 MW) су веома атрактивни, иако економски мање значајни. Будућност хидроенергетике налаже, пре свега, одржавање и подизање технолошког нивоа и квалитет рада дистрибутивне мреже и смањење губитака, који нису занемариви. Савремено управљање требало би да поправи стање вршних оптерећења, а ојачање везе са суседним земљама могло би подићи квалитет домаће хидроенергетике.

Интересовање за допунске и обновљиве изворе енергије у Србији било је релативно слабо. И данас, алтернативни извори су у развоју, али нису још економски конкурентни. Постоје перспективе за аутономно и локално коришћење алтернативних извора, односно тзв. „мале енергетике”, пре свега, за топлотне потребе или за допунско напајање енергијом. Комбиновање система електрана – топлана није довољно искоришћено, а посебно могућности коришћења геотермалне енергије, али и енергије биомасе и градског отпада. Сунчева енергија и ветар пружају значајне шансе, али само у одговарајућем и ограниченом простору, као и индустријска производња еколошки повољних биогорива. У свим случајевима, алтернативни извори подразумевају значајна технолошка прилагођавања.

ЕЛЕМЕНТИ ОДРЖИВЕ СТРАТЕГИЈЕ

Ревитализација енергетике у Србији постаје проблем чије се решавање не може више одлагати, али на одговарајући смислен начин, а не формирањем акционарског друштва. Потребно је доследно применити ефекат 5Е (енергија, економија, екологија, ефикасност, едукација). У свету се значајно води рачуна о енергетској будућности као фактору социо-еколошког развоја.

Стратегија се заснива на следећим, уобичајеним принципима:³

- економија енергије (економске цене енергије, примена мера енергетске ефикасности у индустрији и домаћинству, штедња као национални принцип);

³ R. Risfinen, J. Kraushaar, *Energy and the Environments*, John Wiley and Sons, 1999.

- реструктурирање енергетике (увођење тржишта енергије, приватизација и организационе промене које повећавају ефикасност);
- промена структуре потрошње (прелазак на обилније и доступније изворе);
- еколошко развојно реструктурирање (прелазак на еколошко чистије и алтернативне изворе);
- усаглашавање националних енергетских политика и праксе (међународна и регионална интеграција и повезивање регионалних електро енергетских система);
- стварање резерви (мера којој прибегавају развијене земље ради спречавања нежељених ефеката евентуалних нових нафтних шокова и других финансијских удара);
- додатна улагања у научна и технолошка истраживања ради подстицања технолошког усавршавања (повећање ефикасности, смањивање ризика, уштеде у преносу);
- еколошко усаглашавање енергетских стандарда на регионалном и глобалном нивоу (елиминација неприхватљивих емисија, подизање квалитета горива);
- едукација младих нараштаја и потрошача уопште о енергетском проблему, систему штедње, еколошким мерама и будућим потребама друштва.

Нема разлога да се не примењују поменуте мере стратегије које произилазе из светских искустава. Позитивне промене и реформе економског система морају бити први корак. Перманентно фаворизовање страних директних инвестиција је веома опасно за опстанак једне државе. Подразумева се економска цена енергије и енергетика као профитабилна грана привреде, која би се економски и технолошки репродуковала.

Остале су мере конкретне:

- смањење удела горива, нарочито течних у укупној енергетској потрошњи;
- повећање удела продукције и коришћења гаса;
- смањење удела чврстих горива и екологизација поступка;
- постепено смањење високог удела електричне енергије у финалној потрошњи енергије, нарочито за грејање;

- укључивање нових еколошки подобних извора.

Да ли ће код нас и у свету превладати еколошки сценарио? Ово је веома тешко питање. Анализе показују да ће у наредних тридесет година гас бити најважнији извор енергије. Економски критеријум је веома важан, али није доминантан. Сведоци смо „дивљања” цена енергената који су поскупили и више пута. Ту се губи сваки смисао енергетског стуба, улазна супстанца у производњи у Европи је скупа, аутоматски производ не може бити конкурентан на тржишту.

КОСОВО БУДУЋНОСТ ЕНЕРГЕТИКЕ⁴

Како су истраживања и прорачуни резерви до сада више пута рађени, а добијени резултати били различити, често и под снажним упливом „политичких” фактора, било је крајње време да се о тим резервама сазна истина. Не само зато да би стручњаци имали одлучујућу реч, већ, пре свега, да би се убудуће доносиле праве одлуке о градњи нових објеката и даљем развоју енергетике.

Косовски и Метохијски басен спадају у групу великих лигнитних басена у Европи, и те се резерве морају масовније производно активирати. По једној анализи, утврђене резерве су велике, док су по другој, потенцијали ових резерви знатно већи.

Све до 1982. године, у оквиру „Биланса резерви чврстих минералних сировина”, према подацима које је достављала Електропривреда Косова, укупне геолошке резерве угља за Косовски басен у целини износиле су око 5 милијарди тона. Слободне процене појединих геолога и рудара, међутим, указивале су на знатно већи ред величина укупних геолошких резерви лигнита у Косовском басену.

Накнадним анализама је констатовано да су геолошке резерве у Косовском басену 13,4, а у Метохијском басену 2,6 милијарди тона. Ова спектакуларна промена до тада прихваћеног реда величине укупних геолошких резерви угља у неким стручним геолошким круговима, па и код тадашњег руководства Електропривреде Косова изазвала је извесно подозрење, па и сумњу у коректност овог прорачуна.

У оквиру реализације „Програма активности за заједничку изградњу енергетских капацитета” 2100 MW ТЕ на бази лигнита на

⁴ Документација ЈП ТЕНТ, 2021.

Косову, извршена су допунска геолошка истраживања у Косовском и Метохијском угљоносном басену.

Студија Рударско-геолошког факултета је прихваћена као релевантни документ за планирање развоја енергетике. Потврђене су резерве угља на Косову које чине 75% укупних резерви СФРЈ. Јасно је зашто ће Косово бити ослонац и окосница будућих планова развоја енергетике у Србији. Одатле толика заинтересованост страног фактора за КиМ.

Процењује се да је доња топлотна моћ ($H_d = 6000 \text{ kJ/kg}$) овог угља који је сличан угљу из басена Колубара. Србија располаже са вредностима резерви око 300 милијарди долара. Србија је имала основа (да није, за сада, изгубила Косово) да гради своју енергетску будућност.

ИНДУСТРИЈА УГЉА У СВЕТУ, ДАНАС И СУТРА

Познато је да су резерве угља широко распрострањене у више од 80 земаља. У угљу се налазе главне резерве примарне енергије у необновљивим изворима, које износе 10.125 милијарди тона. Највећи део ових резерви концентрисан је у неколико великих земаља света (САД, бивши СССР, Кина) које имају и велике резерве нафте и гаса.⁵

Достигнути ниво производње угља у свету

У свету је произведено око 6 милијарди тона угља свих врста (камени, мрки, лигнит) од чега 4 милијарде тона каменог угља. Ова производња је остварена у око 40 земаља које имају руднике.

Главни произвођачи каменог угља у свету (око 85%) су: Кина (34%), САД (24%), Индија (7%), Јужна Африка (5%), Аустралија (5%), Руска Федерација (5%).

У последњих пет година производња каменог угља у свету опала је за 250 милиона тона. У земљама ЕУ (Немачка, Француска, Шпанија и В. Британија) знатно се смањује производња угља. За доношење одговарајућих одлука Француска је понудила планове о престанку производње каменог угља.

⁵ Amory B. Lovins, *Soft Energy Paths*, New York, Harper and Row, 2007.

Преструктурирање рудника захтева велика инвестициона средства, која земље немају, па се оријентишу на развој прилагођен њиховим финансијским способностима и социјалним импликацијама.⁶

Производња мрког угља и лигнита

Производња мрког угља и лигнита у свету је тесно повезана са производњом електричне енергије. Ова производња је у последњим годинама опала због преструктурирања рудника и повећаних захтева за очување околине.

Угаљ, заштита животне средине и одржив развој⁷

Под интензивним притиском поштрених прописа о заштити животне средине многе земље света су (неке већ пре 100 година) почеле да уводе опрему против загађивања, да би се смањиле или уклониле штетне емисије и деловање из откопавања или коришћења угља. Тај напредак је интензивниран. У примени је све више чистих технологија сагоревања угљем, како би се он учинио енергетском сировином прихватљивом за животну средину, како код употребе у енергетици, тако и у индустрији.

С обзиром на то да су техничка решења за контролу штетног утицаја на околину из производње коришћења угља на располагању, врши се јавни притисак кроз међународне договоре који унапређују заштиту климатских услова, нарочито кроз Конвенцију УН о промени климе, те се може очекивати успоравање употребе угља, посебно у земљама које немају материјалних могућности за ове промене.

Питања из области заштите животне средине су глобална и могу се груписати у две области. Једна се односи на питање везано за заштиту животне средине на местима истраживања и експлоатације енергетских сировина и технолошких процеса прераде, односно производње енергената, а друга на сва места везана за транспорт, пренос, дистрибуцију, односно коришћење енергената.

При доношењу стратегија, планова, програма развоја појединих грана привреде, посебно енергетике, заштита животне средине добија све више на значају и постаје често чинилац усмеравања, па и ограничења развоја.

⁶ Р. М. Ђукић, „Energetika Srbije na prekretnici”, *Energija*, 5, 2010.

⁷ Р. Ђукић, М. Pavlovski, „Ekologija i energetika”, IV deo knjige *Ekologija i društvo*, Ekocentar, Beograd, 2003.

Потрошња и производња енергије, нарочито сагоревање горива, у великој мери изазивају деградацију животне средине. Термоелектране и топлане на чврста и течна горива и моторна возила емитују највећи део сумпорних и азотних оксида који изазивају тзв. „киселе кише”. Моторна возила изазивају и знатне локалне утицаје у урбаним срединама. Енергетске активности такође загађују водотокове и подземне воде.

Велика термоенергетска постројења доприносе прекограничном загађивању ваздуха, а такође загађују и међународне и граничне водотокове.

ЕНЕРГЕТИКА И ДРЖАВА⁸

Иако многи проблеми тзв. одрживог развоја „класичне” енергетике која још увек „зауздава” природу и „јаше” на исцрпљивању махом необновљивих извора, посебно минералних горива, са најопаснијим еколошким, па и економским последицама по будуће генерације, ни издалека нису решени, енергетика се у свету још увек појављује као једна од најмоћнијих индустрија, у којој су заступљене најсавременије технологије и у којој је профитабилност изузетно висока.

Истраживања и развој нових технологија, међу којим посебно оних енергоштедних, ресурсно-економичнијих и алтернативних и „еколошко-подобних”, спада у домен рада и развоја нове реструктурисане енергетике широм света.

Дерегулација енергетике у свету је отпочела пре четири деценије, од момента када је након другог нафтног шока (1979-1980) постало јасно да се из стагфлације могу извући само привреде које смањују трошкове, повећавајући економску и енергетску ефикасност производње и потрошње, односно променама на бази тржишта енергије и снажних државних, али и приватних подстицаја њеној екологизацији и обезбеђењу мера тзв. одрживог развоја енергетике⁹.

Да би држава могла да рачуна на самоодрживу енергетику која неће колабирати од повремених тржишних поремећаја или технолошких изазова, требало је да се и сама повуче из енергетике, да

⁸ I. Najdenov, *Upravljanje potrošnjom energije u procesima topljenja i rafinaciji bakra*, магистарски рад, Tehnološko-metalurški fakultet, Beograd, 2004.

⁹ M. S. Čalović, A. T. Sane, *Eksploatacija elektroenergetskog sistema*, Veopres, Beograd, 2010.

уведе виши ниво конкуренције, ослободи од заштите и препусти тржишту највећи део енергетике. Велики глобални проблем око необновљивих фосилних горива није решен, као ни главни еколошки проблем сагоревања, посебно проблем „киселих киша”. Али, међу класичним изворима постоје они чистији или, боље речено, еколошки прихватљивији (природни гас у односу на угаљ и нафту, као и готово цела енергетска алтернатива). Природни гас је најперспективнији енергент у наредних 30 година.

ЕКОНОМИЈА И ЕНЕРГЕТСКА ЕФИКАСНОСТ¹⁰

Поремећаји на светском тржишту нафте, и ланчано, других енергената, условљавали су инфлацију, пораст трошкова производње и рецесију структурне кризе. Али, с друге стране, кризе су увек подстицале научна истраживања, технолошке иновације и структурне промене. Један веома користан концепт као израз прве нафтне кризе током седамдесетих година прошлог века допринео је да се ствари у економији енергетике поставе на нове и другачије основе. То је концепт енергетске ефикасности.¹¹

Принципијелно, економија подразумева вештину повећавања производње, односно тржишне вредности уз алтернативну комбинацију и оптимизацију употребе постојећих ресурса. Међутим, изворно значење појма економије у смислу свакодневне праксе подразумева штедњу. Управо у томе је додирна тачка економије и еколошког концепта. Енергетска ефикасност, као економско-технолошки концепт, продукт је праксе и теорије најнапреднијих индустријских нација и процеса.

То је већа или мања могућност да се произведе тржишна вредност (доларски део друштвеног производа). Уколико једна национална привреда (или компанија) повећава своје производне могућности по вишој стопи у односу на стопу повећања употребе енергије, то се ефектуира као повећање енергетске ефикасности. Реч је о изменама саме привредне структуре (производња мање енергетски интензивних добара и услуга¹², или уштедама (рационализацијом)

¹⁰ Н. М. Ross, Н. R. Williams, *Our Energy Regaining Control*, New York: Mc Graw Hill, 2012.

¹¹ *Standard Guide for Statistical Analysis of Service Life Data*, ASTM (The American Society for Testing and Materials), Standard G 166, 2000.

¹² *Metodologija za određivanje energetske-ekonomske opravdanosti i redosleda izgradnje novih elektrana u okviru ZEP-a*, Studija, Energoprojekt, Beograd.

уtroшка енергије по јединици новчаног производа, што се једино може постићи тржишним мерама (адекватним ценама уз таксе и порезе који антиципирају и будуће трошкове) и технолошком иновацијом (нови материјали, апарати и уређаји, технике које значе уштеде у транспорту, дистрибуцији и потрошњи, као и истраживања и комерцијализација алтернативних извора енергије).¹³ Потребно је доследно применити ефекат ЗЕ.

ПРОДАЈА ИЛИ ПРЕДАЈА ЕПС-а

Електропривреда Србије више није јавно предузеће него акционарско друштво у коме је једини власник Влада Републике Србије. На тај начин створени су услови за приватизацију највеће српске компаније. Под контролом председника, продајом ЕПС-а руководиће министарка Дубравка Ђедовић, у сарадњи са норвешком консалтинг агенцијом Rysted Energy. Потенцијални купац, америчка офшор компанија UGT Renewables LLC тражи од Србије да у ЕПС уложи 17 милијарди евра, пре него што прода све акције.

Председник је план о продаји ЕПС-а почео да реализује 2016. године. Први задатак му је био обарање вредности тог јавног предузећа, које је процењено на 6,7 милијарди евра. Да би се то постигло, тадашње руководство ЕПС-а предузело је низ потеза који су довели до колапса пословног система. Нису правовремено отворани нови копови угља, није вршен ремонт машина, што је довело до серије кварова и пожара који је уништио утоваривач плаћен 26 милиона евра, није улагано у инфраструктурну мрежу.

Таквим радом, предузеће које је некада остваривало годишњу добит од око 400 милиона евра, постало је губиташ, који је само прошле године направио дуг од милијарду евра, а још толико је потрошено за увоз електричне енергије. Када се саберу изгубљена добит и дугови, ЕПС је у последњих шест година направио осам милијарди губитака.

Када се чинило да је план успео, да је вредност ЕПС-а преполовљена, почео је рат у Украјини који је изазвао раст цена енергената. Током 2022. године у европским државама струја је поскупела 12 пута. Раст вредности ЕПС-а смањило је простор за провизију. Решење је нађено у хитној трансформацији јавног предузећа

¹³ International Energy Agency, *Energy Climate and Change*, OECD/IEA, 2013, France.

у акционарско друштво, како би се изабраном купцу омогућило да у неколико потеза преузме контролни пакет.

У наредних пет година из државног буџета биће уложено 10 милијарди евра за опоравак енергетског сектора, а затим у следећих пет година још 7 милијарди евра. Србија ће додатно у ЕПС инвестирати 17 милијарди евра, да би га продали за око 7 милијарди евра. Трошак ће платити грађани Србије.

У августу 2021. године Влада Србије је са UGT Renewables-ом потписала „Споразум о стратешкој сарадњи“. Према том плану, америчка офшор компанија UGT Renewables требало је да до септембра 2023. године купи пакет акција, не већи од 49%, и то вероватно преко још неколико повезаних фирми. Иначе, та америчка фирма са седиштем у Мајамију, основана је пре три године у офшор зони у Делеверу, са почетним капиталом од 200 долара и са два запослена, а сада купују Електропривреду Србије.

У посао је укључена норвешка компанија Rysted Energy, с којом је Влада Србије прошле године склопила тајни договор о консултантским услугама вредан 1,5 милиона евра. У преговорима је посредовала и Rita Avgested Knudsen, која се налази на челу Норвешког института за међународне послове. Норвешки стручњаци из Rysted Energy, који су нашег порекла, направили су план за реструктурирање ЕПС-а, који је Влада Србије већ почела да примењује.

На захтев норвешке консалтинг агенције, Влада је одобрила ЕПС-у куповину теренских возила и резервних делова.

Припрема продаје ЕПС-а поверена је новој министарки енергетике, иако нема никаквог искуства у том сектору. Предлог статуса ЕПС-а објаснила је применом позитивних искустава из Норвешке, а урадила све супротно. Норвешком државном енергетском компанијом не руководе представници Владе, него одбор директора у коме се налазе и три представника запослених.

Треба напоменути да је производња електричне енергије у 2019. години износила 39×10^9 kWh (тридесет девет милијарди). Производња у термоелектранама је износила 75%, а производња у хидроелектранама 28%. У тој години је ископано 35 милиона тона угља. Цена ископаног угља је износила 11 €/t, док је цена произведене електричне енергије у термоелектранама износила 50 €/MWh, а производња у хидроелектранама 38 €/MWh. Крајем 2021. године дошло је до несташице угља, тачније у новембру и децембру. Да би се то прикрило, тзв. угаљ, који је више личио на блато, посипан је мазутом.

Сагоревањем у котлу дошло је до значајног загушења котлова и оптерећења (контаминације) животне средине продукцијом сагоревања. Извршен је интервентни увоз огромне количине електричне енергије, око 25%, капацитета 1700 MW, јер су дотоци воде били веома мали, па и производња у хидроелектранама.

У 2022. години је потрошено преко 4,5 милиона тона угља, увезеног из Индонезије преко Кине, чија је вредност била између 90 и 100 €/тони. Једноставном анализом може се уочити да је направљена огромна штета, али ће се то надоместити средствима из буџета. У том периоду цена електричне енергије достигала је на тржишту 600 €/MWh, што је 12 пута веће од стандардне цене. Република Српска је значајно помогла Србији извозом електричне енергије, али је то у Србији помињао мали број људи. Угаљ се копао тамо где га нема, док се тек сада истражује коп Е Колубарског басена.

Неопходна доња топлотна моћ за котлове ТЕНТ А и ТЕНТ Б је 6500 kJ/kg. На копу Е тврде да је топлотна моћ 9100 kJ/kg. Зашто се ово радило? Шта смера Влада Србије? По новом Статуту ЕПС-а, Влада Републике Србије именује чланове Скупштине Друштва. Скупштина је једночлана, пошто се у њој налазе представници власника, а то је засад само Влада Србије. Очекује се да тај представник власника буде министар енергетике. Он ће изабрати седам чланова Надзорног одбора, а међу њима је један представник запослених.

Надзорни одбор одређује стратегију и пословне циљеве Друштва и именује седам чланова Извршног одбора, односно извршне директоре који руководе процесима рада. Дакле, ЕПС, који је раније био под контролом политичара из власти, сада је и званично постао партијска ћелија. И до сада су јавни конкурси за избор директора били намештани, али сада их је Влада Србије потпуно укинула, како би могла несметано да поставља своје кадрове.

ЕПС је изгубио статус јавног наручиоца, тако да законску обавезу спровођења јавних набавки има само у неким делатностима, док већину роба и услуга може да купује без тендера. Као акционарско друштво ЕПС више није изложен контроли државних институција, па ни Министарства привреде.

Влада Србије је, поред тога, намеравала да у статуту као претежну делатност одреди само производњу, а не и продају електричне енергије. Намеравали су да се на такав начин отвори простор за ширење пословања приватних сарадника.

У предлогу новог Статута било је предвиђено да радници немају свог заступника у Надзорном одбору. Томе се супротставио Синдикат радника ЕПС-а, који је запретио штрајком.

Намера Министарства енергетике да снабдевање грађана и малих купаца више не буде делатност од општег интереса, као и предлог да претежна делатност буде само производња електричне енергије без помињања трговине електричном енергијом, који укључује и снабдевање говори о јасној намери да се ЕПС у будућности ограничи само на производњу електричне енергије и да у потпуности зависи од трговаца електричном енергијом.

Радници ЕПС-а су најавили да су, ако се Влада и ресорно Министарство оглуше о њихове захтеве, спремни на све видове синдикалне борбе, укључујући и генералну обуставу рада.

Влада је попустила и пристала да и продаја струје остане као једна од претежних делатности ЕПС-а. Привремено су одустали од намере да трговину струјом пребаце на своје пословне партнере. Да је то прошло, то би додатно угрозило и привреду и грађане.

Електропривреда Србије је жила куцавица нашег енергетског система и целе привреде. Национални интерес је да буде снажна и независна и да буде покретач економског развоја.

Циљ Владе Републике Србије је јачање нашег енергетског сектора, увођење професионалног менаџмента, побољшање управљања и унапређење пословања, рекао је министар енергетике, који је учинио све како би се трансформисала ЕПС-а, и у пракси довела до сасвим супротних резултата од пројектованих.

Овакав начин промене правне форме ЕПС-а прихватио је само синдикат који је својевремено основао и финансирао тадашњи директор. Независни синдикат ЕПС-а и Синдикат радника ТЕНТ-а супротставио се првом предлогу реструктурирања ЕПС-а. Влада Србије ће ускоро почети да продаје акције те компаније, па ће страни партнери уз политичку подршку извршне власти, ограничити синдикална права и спречити отпор радника који желе да заштите ЕПС. Сва искуства из процеса приватизације показала су да радници не могу да заштите своја права од интереса страних инвеститора. Уколико синдикат ЕПС-а хитно не предузме акције за одбрану своје компаније, неће моћи да уради ништа кад управљање преузму менаџери UGT Renewables.

Важно! Министарство енергетике је као један од основних циљева истакло „јачање нашег енергетског сектора“. Очигледно је да су све будуће инвестиције, 17 милијарди € у следећих 10 година намењене

за подизање вредности ЕПС-а који ће у међувремену по тренутно багателним ценама купити америчка офшор компанија иза које, како се претпоставља, стоје људи из Владе. Ако тај план буде до краја реализован, Србија ће остати без своје највеће компаније. Ко ће узети највећи плен у овом походу на јавне ресурсе и приватну имовину грађана?

ЗАКЉУЧАК

Чињеница је да у области енергетике има много проблема. Такође је чињеница да се ти проблеми са мање или више успеха решавају, зависно од нивоа потребних средстава. Активности које се одвијају у домену неолибералног концепта капитализма су изузетно неповољне за енергетику Србије. Нема одрживог развоја (одрживи развој економије, одрживи развој друштва, одрживи развој животне средине) без уклањања неолибералног концепта капитализма. Он се показао погибелним и код претварања ЈП ЕПС у акционарско друштво. Наставља се питања накарадне приватизације од 2000. године. Чувени економиста Џефри Сакс се „посуо пепелом” и накнадно утврдио да овај модел није требало проводити у СФРЈ.

Нажалост, ово се и даље проводи, очигледан је пример претварање ЈП ЕПС у акционарско друштво. Не да се ради о одрживом развоју, него није заштићен ни минимум опстанка.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Документација ЈП ЕПС, 2021.
2. Risfinen, R., Kraushaar, J., *Energy and the Environments*, John Wiley and Sons, 1999.
3. Документација ЈП ТЕНТ, 2021.
4. Lovins, Amory, B. , *Soft Energy Paths*, New York, Harper and Row, 2007.
5. Đukić, M. P., „Energetika Srbije na prekretnici”, *Energija*, 5, 2010.
6. Đukić, P., Pavlovski, M., „Ekologija i energetika”, IV deo knjige *Ekologija i društvo*, Ekocentar, Beograd, 2003.
7. Najdenov, I., *Upravljanje potrošnjom energije u procesima topljenja i rafinaciji bakra*, magistarski rad, Tehnološko-metalurški fakultet, Beograd, 2004.

8. Čalović, M. S., Sane, A. T., *Eksploatacija elektroenergetskog sistema*, Beopres, Beograd, 2010.
9. Ross, M. H., Williams, R. H., *Our Energy Regainning Control*, New York: Mc Graw Hill, 2012.
10. *Standard Guide for Statistical Analysis of Service Life Data*, ASTM (The American Society for Testing and Materials), Standard G 166, 2000.
11. *Metodologija za određivanje energetske-ekonomske opravdanosti i redosleda izgradnje novih elektrana u okviru ZEP-a*, Studija, Energoprojekt, Beograd.
12. International Energy Agency, *Energy Climate and Change*, OECD/IEA, 2013, France.

Милоје Пршић¹

КОСОВО И МЕТОХИЈА ПРЕПОЗНАТЉИВ НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ СРПСКОГ НАРОДА И НЕОТУЋИВА ТЕРИТОРИЈА ДРЖАВЕ СРБИЈЕ

Сажетак: Српски народ је један од најстаријих државотворних народа Европе. Косово и Метохија су извор-средиште његове средњовековне световне и духовне вертикале. Територија Косова и Метохије је пребогата сакралним објектима српске провенијенције. Његови манастири и грађевине представљају део светске културне баштине. Ово је препознатљив духовни предзнак српског веровања и трајања. Велике европске силе, а данас Сједињене Америчке Државе, због геополитичких, стратешких интереса су атаковале на Србију и српске земље. У два светска рата Срби су, бранећи себе и најплеменитије вредности човечанства, претрпели огромне демографске губитке. Комунисти су се поиграли са историјским тековинама српског народа. Преузели су резултате свих ослободилачких ратова, разбили његову територију увођењем административних граница, посебним односом према српском народу наметнули су за Албанце посебну аутономију и тиме створили предуслове за данашње антисрпско стање у јужној покрајини. Косово и Метохија је неотуђиви део државе Србије и српског народа. Агресијом НАТО земаља на Србију учињен је нови злочин против српског народа, а међународне елите су дозволиле да Албанци масовно затиру српско културно и духовно наслеђе. На Косову и Метохији је завладало стање безвлашћа и анархије и самовоља такозваних институција независне државе. Управо овим текстом је аргументовано приказана историја Срба на Косову и Метохији и његовог континуираног страдања које над српским народом чине Албанци.

Кључне речи: *страдање Срба, НАТО, агресија, Срби, Косово и Метохија, манастири, Албанци, демографија, етничко чишћење Срба, Југославија, ратови.*

¹ Проф. др Милоје Пршић, историчар

УВОД

Догађаји с краја 20. века увели су свет у катаклизмичне промене. Прво се ујединила Немачка, онда се распао Совјетски Савез и Варшавски (војни) уговор, затим је разбијена Социјалистичка Федеративна Република Југославија, а на њеној територији, под директним утицајем западноевропских земаља и САД, створене су нове државе, да би на његовом самом крају, 1999. године државе НАТО-а предвођене САД-ом извршиле, без одобрења Савета безбедности Уједињених нација, агресију на Савезну Републику Југославију, која као да још увек траје и нису престале претње новим оружаним сукобима.

Нескривено, Немачка је била главни актер у разбијању Југославије. Наоружавала је и обучавала Хрвате, Словенце и Албанце на Косову и Метохији, а САД су играле на македонску, муслиманску и албанску карту. Немачка је пожуривала и свесрдно помагала разбијање савезне државе Југославије, инсистирала је на убрзаном признавању новостворених држава (Хрватске и Словеније), исказивала наглашени интерес за Босну и Херцеговину и истовремено радила на слабљењу и разарању Србије, тражећи посебан статус (специјалан статус) за Албанце, Муслимане и Мађаре у Србији. Италија, Аустрија и Мађарска деловале су у савезу са Немачком, препознајући у томе могућност, као и априла 1941. године, да реализују своје територијалне претензије. Готово су се на исти начин понашале Бугарска и Албанија, рачунајући на помоћ Запада у захтевима за територијална проширења, а Албанија и на стварање велике државе Албаније. Велика Британија и Француска у свему су следиле Немачки нацрт прекрајања Балкана. Нису јој противречиле. Но, територијално, немачки експанзионизам, препознатљив још од 1878. године од Берлинског конгреса, затим из времена Европског рата од 1914. до 1918. и Другог светског рата од 1939. до 1945. нису одобравале Грчка и Италија. Прва, због тешког историјског наслеђа, а друга, јер су јој „затворене” старе претензије ка Балкану. Те турбулентне и ратне године на простору Југославије казују да су САД и Немачка имале „исте глобалне интересе”, али да су се значајно разилазиле у плановима прекомпоновања Балкана и прекрајању међународно признатих граница. Истовремено, на збивања у Југославији све агресивније се на кризу у Југославији испољавао утицај Ватикана и Ислама који се ослањао на подршку САД. САД планира бомбардовање Југославије односно Србије и Црне Горе много пре 1999. године када је агресија извршена.

Крајем лета 1995. године социјалистичка Југославија је престала да постоји. Разбијена је уз помоћ Немачке, Ватикана и других

земаља НАТО, као што је и 1941. године била разбијена екстремним национализмима Хрватске и Словеније. Непријатељства су се, наредне 1996. године, пренела на територију новостворене Савезне Републике Југославије. Немачка је инсистирала и до данашњих дана заговара теорију и одлучност у решавању „проблема” националних мањина у Србији. Тачније, упорно инсистира на решавању „питања Косова”, не узимајући при томе у обзир чињеницу да је то од искона српска територија – место где се зачала српска држава – њена световна и духовна вертикала миленијумског трајања! Косово и Метохија је препознатљив и неутуђив део идентитета и трајања српског народа. Још јасније, КиМ је неутуђиви део територије Србије и српског народа. То је територија на којој од старог раног средњег века настањује, живи готово 100% Срба, а Албанаца је тада било на тој територији само у траговима. То је територија на којој се налазе хиљаде српских богомоља, српских манастира као дела светске културне баштине, то је територија са испосницама, богомољама, српским црквама и црквиштима, територија са неколико стотина српских гробаља. Још убедљивије, када би могли да територију КиМ прикажемо графички – правом линијом, онда би се на сваких 2.400 метара нашло по једно црквено здање или нека од посебних грађевина које представљају део српске и светске културне баштине.

Да би се корисницима овога текста, посебно међународним факторима западне, НАТО провенијенције, олакшало, иако стоји претпоставка да они довољно знају као „спонзори истине” о српском народу и Косову и Метохији, навешћемо и хронолошки и нумерички чињенице и податке о српској духовној и културној баштини на тој светој земљи. Српска духовна баштина на КиМ има 1.996 (хиљадудеветстодеведесет и шест) топонима, од чега: 1.181 црква и црквишта; 115 манастира изузетне српске и светске културне вредности, од којих се део налази под заштитом УНЕСКА; 48 испосница, спомен-капела и спомен-костурница; 534 стара гробља; 96 тврђава старих градина и трговишта и 14 двораца српске властеле. На жалост, историјска је чињеница да су окупатори – који су често атаковали на српске земље – њих привремено држали под окупацијом – а од камена од кога су зидани српски храмови, које су окупатори рушили и од тог материјала онда правили разне грађевине, па чак и 55 џамија, од којих чак око 50 и данас постоје. Неумољиве су чињенице које, по овим научно-историјским, археолошким, социолошким, правним, демографским параметрима, по праву и правди, по међународном праву, апсолутно доказују да је КиМ српска земља и да никако и никада не може припадати Албанцима као другој етничкој групи. О свему овоме сведоче српски гробови и дворци на КиМ, који су

датирани још од раног средњег века, а има их чак 78. Научник светског ауторитета, Арчибалд Рајс записује: „Ваша нација је имала веома лепу прошлост после које су због окупације уследили дуги несрећни векови. Пошто сте основали велико царство које је много обећавало и у своје доба било напредно попут западних царевина и краљевина, али пали сте под превласт Турака, који су вам отимали децу и од њих правили јањичаре. Од своје сиротиње сте плаћали добар десетак угњетачима. Ваши родољуби нису могли да трпе неподношљиви јарам, па су потражили склониште у шумама, у које Турчин није смео да крочи.” Били су то, пише Рајс „ваши хајдуци, духовни оци оних који су остварили повлачење преко Албаније”, постигли епске победе над аустромађарским и немачким снагама на Церу, Колубари, Кајмакчалану, Добром пољу, на Солунском фронту.” Рајс додаје, „Велика већина ваших предака је, и поред дуготрајних патњи, остала одана старој вери и није хтела да повије врат пред окрутним туђином”, а „гуслари су опевали вашу минулу величину и тако били ваша савест”. Корисно је додати да се један велики немачки песник, писац, политичар, научник и филозоф – Ј. В. Гете дивио српској епској поезији, протканој етиком, хармонијом и вером. Наведени, светски познати књижевници дивили су се српској култури, писмености и епској поезији. Инсистирали су на проучавању и неговању епских цивилизацијских тековина, нарочито на посебном, специфичном казивању у десетерцу. На жалост, то треба крупним и дебелим словима записати да су Албанци, досељеници на српско Косово и Метохију, постали узурпатори и отимачи српске имовине, пљачком и насиљем. У свему томе имали су благонаклон однос окупационих власти. Прво им је османска (турска) окупациона власт прећутно одобравала, није санкционисала масовне пљачке и злочине над Србима, а онда су их и у светским ратовима помагали и Аустроугари и Немци и Италијани. Све ово исто се српском народу дешавало и после успостављања нове, комунистичке власти од 1945. године до НАТО агресије 1999. године. И тада, одмах после Кумановског споразума и краја рата против СРЈ, односно Србије, на Косову и Метохији је порушено или тешко оштећено 107 српских цркава и манастира, од којих је чак 28 страдало у средњем веку. Осим тога, са КиМ је протерано преко 250.000 житеља српске националности и тиме од искона српска земља очишћена од Срба.

Наведене чињенице су неоспорно познате челницима НАТО земаља, САД, Великој Британији, Немачкој, Француској, Италији, Аустрији и Ватикану. Њима су биле на располагању топографске карте на којима је прецизно унета културна баштина српског народа (манастири, цркве, богомоље, испоснице, црвишта и гробља) и подаци

о демографској структури становништва од 1455. године до краја XX века на Косову и Метохији. Агресију на СР Југославију НАТО је припремао још од 1995. године, о чему пише Јорген Елзнер и да је западном јавном мњењу све време пласирао дезинформације о Србији и прикривао терор Албанаца над Србима на Косову и Метохији, тако да су свакодневно биле пласиране лажи о стању на КиМ. Агресори су извршили масовне злочине у рату 1941-1945. године и такву агресију поновили 1999. године не само против Срба, већ свих грађана Србије, па и Албанаца на КиМ. Након НАТО агресије 1999. године са КиМ је протерано око 250.000 Срба и другог неалбанског становништва са њихових огњишта. Српски народ на КиМ је још од 1455. године до данас изложен страдању од Албанаца уз подршку страних сила НАТО и Ватикана.

СТРАДАЊА СРБА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Српска историографија у изучавању и истраживању страдања Срба у ослободилачким ратовима ослањала се на постојећу историографију или је своја истраживања темељила на „ширим југословенским историјским видицима”, настојећи да делује синхронно и да не проблематизује неке теме на начин који би могао угрозити општу политичку и идеолошку матрицу о страдању Југославије и „одлучујућу и визионарску” улогу стваралаца (Комунистичке партије Југославије) нове социјалистичке заједнице равноправних народа и народности, у којој су сви народи и народности дали „одлучујући” допринос њеном стварању.

Иако је доста тога написано, поред општег концепта изучавања последица нацистичке окупације Југославије истражено је мноштво посебних и појединачних догађаја. Ипак, постоји довољно разлога да се ова тема и даље истражује и расветљава, не само са историјског аспекта, са аспекта голих чињеница, него захтева и дубље понирање у саму срж једне идеологије као што су то биле нацистичка и фашистичка идеологија, са свим њиховим последицама, на цео свет, а и на сама друштва у којима су те идеологије настале. Неопходно је историјске резултате надопунити и истраживачким резултатима других друштвених наука (социологија, психологија, антропологија, политика и геополитика). Наметнуто монархистичко југословенство од 1914. до 1941. године надопуњено новом по Србе још погубнијом идејом „братства и јединства” у Другом светском рату у Југославији довело је Србе до срљања у нове „наднационалне” прекоредне интеграције, без претходног потпуног националног уједињења српског народа.

У овом раду се говори о страдању Срба на Косову и Метохији и то у ширем историјском контексту који обухвата основне аспекте анализе Краљевине Југославије, њену унутрашњу организацију и сложеност друштвене структуре, као и образаца деловања нацистичке Немачке и фашистичке Италије и њихових сателита, као окупационих власти на тлу тадашње Југославије и сарадњу квислиншких власти са окупаторима. Сам наслов овога рада нас усмерава на истраживачко поље које треба да утврди међузависност државе српског народа и његовог опстанка у кризним временима, као што су рат и окупација. У овом раду смо пошли од основне претпоставке да је српски народ био увек изложен посебним ризицима и претњама по опстанак и то посебно онда када је слабила српска државност или када је српски народ губио своју државу, као и у борби за њено поновно успостављање.

Српски народ се кроз своју историју не својом вољом налазио у вртлогу регионалних и светских геополитичких ломова, а посебно је осетио све тешкоће живота у вртлогу балканизације. Срби нису много научили из своје страдалничке историје. Зато анализа страдања Срба на КиМ током Другог светског рата треба да послужи као мала историјска лекција за будућност.

Перспективе и могућност опстанка српског народа и данас су уско повезани са још нерешеним српским националним питањем на Балкану тј. са територијалном неусаглашеношћу српских земаља, српског етничког простора и српске државе од које зависи не само слобода и независност, него и физички опстанак српског народа.

КОСОВО И МЕТОХИЈА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

Територија и становништво Косова и Метохије

Територија Косова и Метохије

Косово и Метохија захвата површину од 10.887 km². Све до 1945. године, односно до успостављања нове социјалистичко-комунистичке власти, ова територија никад није имала засебан, издвојен ни територијално ни политички ни административни статус. Од 1918. године, за време трајања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године Краљевина Југославија), наведена територија била је део више округа или бановина. До 1931. године делови КиМ ушли су у састав косовске, рашке, зетске и скопске области, а новом територијалном поделом Краљевине Југославије на бановине, ушли су у састав зетске бановине (срезови: Дреница, Ђаковица, Исток, Косовска Митровица, Пећ и Подрим), моравске

бановине (срезови: Лаб и Вучитрн) и вардарске бановине (срезови: Ѓњилански, Гора, Грачаница, Каменик, Неродимље, Подгора и Шар планина). После рата 1941-1945. у Југославији², након успостављања авнојевско-комунистичког новог револуционарног система власти, територија КиМ је у административним границама омеђена као територија под називом аутономна област у саставу Републике Србије.³

Становништво Косова и Метохије

У Краљевини Југославији пописи становништва вршени су 1921. и 1931. године. Но, пре него наведемо резултате та два пописа с почетка 20. века, потребно је због наслова и садржаја самог рада да учинимо краћи осврт на научно утемељене чињенице о демографској структури становништва на КиМ, која се због разних околности, а најчешће због масовних злочина Албанаца, пре свега над Србима, континуирано мењала на штету српског народа. У овом наведеном контексту Албанцима је дозвољавано да се, због бољих услова за живот усељавају на српске територије, да се на њима на „свој начин” укључе у организовано и напредно српско друштво, на законима уређено и са дефинисаним облицима својине. Злоупотребом српског гостопримства Албанци прво постепено и веома лукаво, а онда и претњама, а више насиљем, заузимају имања српских породица чиме у континуитету утичу на промену демографије од XVI века до данас.⁴ Крајем 17. века, 1690. године, односно после аустротурских ратова, са КиМ се под Арсенијем Чарнојевићем иселило преко 37.000 многољудних српских фамилија, 185.000 лица, а 40-ак година касније (1737. године, у другој, опет насилној сеоби, односно етничком чишћењу Срба са КиМ под Арсенијем IV Јовановићем), убијено је преко 80.000 људи. Наравно, да су при насилном насељавању Албанаца на српска имања, Срби истеривани са својих поседа, а посебно због напред наведених догађаја из 17. и 18. века који су пресудно утицали, не само на смањење Срба на КиМ него на њих оставили све до нашег времена, у историјској националној свести српскога рода, трајан белег насиља и страдања.⁵

Тако је територија КиМ од готово апсолутно етнички чисто српске, по записима турског порекла из 1455. године када је Срба било готово 98%, а Албанаца и осталих тек по 1%, очишћена од српског

² Милован Радовановић, *Косово и Метохија у Републици Србији*, Београд, 2005, стр. 3-12, карта 20 и 131-132.

³ Исто, стр. 131-137, карта 1, 3-11 и 13.

⁴ На пример 1455. године на КиМ има 97% Срба и 1% Албанаца.

⁵ Димитрије Богдановић, *Косово и Метохија*, четврто издање, Београд, 1999, стр. 85-160.

народа. Период од 1871. па све до 1912. године, односно од када над Европом доминира апсолутна надмоћ уједињене Немачке и јаке многонационалне Аустроугарске, представља период у коме оне непосредно утичу на догађаје и токове историје балканских народа и њихових држава. То је време у које се насилно и интензивно расељава српски народ са КиМ, због масовних албанских злочина. У наведеном периоду протерано је преко 150.000 Срба, а у исто то време на њихова имања, куће и села усељени албански колонисти из Албаније.⁶

Наведене само неке чињенице о аустријској, немачкој и енглеској антисрпској политици према Србији, српском народу, које су подржавале и подстицале отимање и дробљење српских територија – по историјском, државотворном, конфесионалном и националном плану, недвосмислено потврђује њихове праве планове и напоре да се стварањем албанске нације и њихове државе, Србима нанесе трајна историјска неправда и да им се тако на све могуће начине, па и ратовима, ускрати историјско и национално право на сопствене територије. Посебно што су таквом политиком, што милом и што силом, оспоравали и поништавали миленијумско трајање српске државотворности.

Последице такве немачко-аустријске и енглеске политике којом је нескривено подржаван и подстрекиван албански терор над Србима, и од њих насилно чишћење и отимање њихових територије, насељавајући их Албанцима, биле су тешке и трагичне.

Пре свега, што је тиме потпуно промењена демографска структура становништва на КиМ на штету српског народа. На то непобитно указују резултати пописа становништва од 1899. године по којима је број Срба са непуних 98% у 15. веку спао на 44%, а по истом попису број Албанаца са претходних 1% порастао на 48%.⁷

И пописом становништва у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (КСХС) из 1921. године после балканских и Великог рата само је потврђено да је број Срба на КиМ мањи за 15% од оног из 1899. године, односно да их је тек 26%, а Албанаца чак 66%. Десет година касније, по попису из 1931. године увећан је број Срба на 32%. Уочи Другог светског рата, након насељавања српских породица (добровољаца из Великог рата) на ненасељене делове и утрине из Црне

⁶ Исто, стр. 167-193.

⁷ Исто, стр. 193-223.

Горе, Босне и Херцеговине и Србије, забележен је пораст српског становништва на КиМ са 32 на 34%.⁸

Косово и Метохија од 1918. до 1941. године у Краљевини Југославији

Веома брементито историјско наслеђе на КиМ, пуно међунационалне и конфесионалне нетрпељивости која је сезала до отворених сукоба, битно је отежавало пожељну и преко потребну интеграцију албанског становништва у новој држави у привредне, образовне и културне токове српског, односно југословенског становништва. Кључни рецидиви екстремних сукоба од краја XVII па све до почетка XX века били су готово свуда присутни после рата 1914-1918. године. Заговорници великоалбанске идеје или су се „склањали” у Албанију или су својим сталним антисрпским деловањем погоршавали ионако тешке међунационалне односе на КиМ.

Погоршавању таквих односа на КиМ погодвале су и отворене територијалне аспирације према КСХС из готово свих суседних земаља, а према Јужној српској покрајини од Албаније и Италије. Наиме, Италија је само два дана од проглашења државе јужних Словена – КСХС, усвојила Меморандум о разбијању новонастале државе. Осокољени таквим догађајима, Качаци,⁹ који су у рату од 1914. до 1918. године тесно сарађивали и са аустроугарима, упадали су на територију КиМ и при томе убијали, не само Србе него чак и своје сународнике који су сарађивали са органима нове државне власти. Осим тога, нападали су и убијали чак и војнике. Они су се посебно обрачунавали са насељеницима и недужним грађанима. Као по „правилу” таква пракса честих упада качачких и одметничких група Албанаца на КиМ имала је за циљ пре свега заштрашивање и изазивање опште несигурности, а завршавала се пљачкама, паљењем имовине и убиствима припадника српског народа.

⁸ Исто, стр. 224-227, Радован Самарџић, *Успон и пропадање српског народа*, стр. 5-19.

⁹ Качаци су били албански одметници, разбојници или побуњеници који су у 19. и почетком 20. века нападали, ради пљачке, караване и појединце у Албанији, Црној Гори, Македонији и Србији, а касније се борили против успостављања српске власти на територијама Старе Србије претежно насељене Албанцима. У КСХС качачки покрет је бујао у периоду 1918-1924. године, током 1920. године на планинама КиМ било је око 10.000 Качака. (Бранислав Божовић, Милорад Вавић, *Сурова времена на Косову и Метохији*, ИСО, Београд, 1991, стр. 11-14).

Иза аустроугарских, пре свега антисрпских, акција албанских одметника и Качака стајао је (руководио је) Косовски комитет који је осим тога учествовао у политичким збивањима у Албанији, обрачунавајући се са њеном владом.¹⁰ Због тога је на КиМ, све време од стварања КСХС, односно Краљевине Југославије, општа ситуација била политички нестабилна, а безбедносно несигурна. На политичкој сцени појавиле су се и друге странке (српске и муслиманске провенијенције), а и Комунистичка партија. Чланови Обласног Комитета Комунистичке Партије Југославије (КПЈ) се све време „упињу“ да реализују идеју Комунистичке партије зачету још од 1922. године. На Четвртом конгресу КПЈ 1928. године у Дрездену, усвојен је програм као основни документ о сталној борби против великосрпске буржоазије и великосрпства. Била је то обавезујућа платформа за рад комуниста на разбијању територијалног интегритета државе и за јачање националних права „угњетених“ народа. На основу таквог опредељења и програма, комунисти су сарађивали са свим партијама и покретима који су радили на разбијању заједничке државе, о чему постоје писани документи из 1935. године о споразуму комуниста и усташа о заједничком раду на уништењу Краљевине Југославије и елиминацији српског фактора. Формирањем КП Словеније и КП Хрватске 1937. године учињен је неповратан процес у деловању комуниста на деструкцији идеје о интегралном југословенству.¹¹ Превагнула је идеја о стварању националних партија и држава. Уочи саме агресије на Југославију, КПЈ је декларативно одустала од идеје потпуне деструкције Краљевине Југославије и њене територије, изјаснивши се да је за „очување“ њене територијалне целовитости, а све време је радила супротно на реализацији идеје о деструкцији Краљевине Југославије.¹²

Већ на Другом заседању АВНОЈ-а поништени су резултат и успеси Србије и српског народа у Великом рату, ревидирана је историја и наметнут нови југословенски политички систем. Држава је федерализована, са чланицама републикама и покрајинама у њиховим административним границама. „Решавање“ националног питања у новој држави одвијало се на штету српског народа, чиме је осигурано стварање нових инстант нација и држава. Чињеница је да је заседање АВНОЈ-а одржано без присуства српских представника по систему „као да смо сви ту“, акламацијом је усвојена одлука да се у циљу „побољшања положаја Албанаца“, КиМ која је у саставу републике

¹⁰ Исто, стр.12.

¹¹ Исто, стр. 12-13.

¹² Конгреси и земаљске конференције КПЈ, 1979, стр. 160-170. Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*, IV издање, Београд, 1999, стр. 254-260 и 271-276.

Србије преименује у област Косово.¹³ Ово је учесницима Бујанске конференције¹⁴ дало замањ у антисрпском деловању у јужној српској покрајини.¹⁵

Политичко и субверзивно деловање комуниста, међу којима доминирају хрватско-словеначки кадрови, оставило је озбиљне последице на аспекте војних припрема и за одбрану земље 1941. године. Иако пред сам рат коригују свој програм „од разбијања” ка „очувању” територијалне целовитости државе, они се без правног основа представљају као једина ексклузивна снага у оружаног борби против свих непријатеља, а истовремено и као креатори и носиоци свих револуционарних промена. Остаће чињеница да су ексклузивност материјализовали још у току рата, од 1945. године увођењем новог друштвеног система вредности; федералног, односно конфедералног уређења; а онда уставним и привредним реформама до 1974. године, затим успостављањем новог територијалног система у вишенационалној и конфликтној држави „поцепаној” административним линијама, поразили идеју о „великосрпској доминацији и унитарној држави”. Због тога, мишљења смо да реализација програма КПЈ - Савеза комуниста Југославије (СКЈ) од 1922. године, па преко рата и револуције 1941-1945. године и анахроно проведене послератне реформе, представљају веома упечатљив историјски пример како се плански потире државотворност једног – српског народа и обезвређују његови демографски губици у ратовима на стварању, изградњи и очувању заједничке државе.¹⁶

На КиМ комунисти немају озбиљнији утицај на Албанце, осим што су Албанци безрезервно прихватили само онај део програма КПЈ о решавању њиховог националног питања и територијалног разбијања

¹³ Љубодраг Димић, *Србија у раљама покрајина и буђење народа*, Новости, Београд, 2021, стр. 17-24.

¹⁴ Бујанска конференција је одржана јануара 1944. године у Бујану, северна Албанија. На њог је Народноослободилачки одбор Косова денео одлуку о прикључењу Косова Албанији. Иако су одлуке Бујанске конференције биле „заоденуте” немуштим формулацијама о заједничкој борби албанског народа за ослобођење са осталим југословенским народима, против окупатора и његових слугу, главна поента одлука је била уједињење Косова са Албанијом, што је идеја која је присутна и данас. (Милорад Вавић, *Бујанска конференција*, 1991, стр. 404-419.

¹⁵ Бранислав Божовић, исто, стр. 413-418.

¹⁶ Љубодраг Димић, *Србија и Југославија – у будућност се може „завирити” разумевањем прошлости*, Новости, март 2021, стр. 17-24.

Краљевине Југославије.¹⁷ Управо то им је олакшавало придобијање сународника да се масовније укључе у антисрпске организације и субверзивно деловање према Југославији. Фашистичка Италија максимално експлоатише Албанске сепаратисте. Повезује их са усташким и македонским сепаратистичким покретима, подучава их како да се удруживањем „ослободе” српске доминације.¹⁸

Потписивањем Тиранских споразума 1927. године са Албанијом, а нарочито 30-их година XX века, италијанска влада, иако све време убеђује власти у Југославији да према њој нема никакве територијалне аспирације, од шиптара захтева појачано субверзивно антијугословенско деловање, интензивира своју антисрпску пропаганду и ствара тајне војне огранке и формације које обучава за сарадњу и садејство са италијанским трупима.¹⁹

Италијанске власти подстичу албански сепаратизам, формирају посебан биро преко којег организују качачке групе које шаље на КиМ да изводе оружане акције, да би истакнутим појединцима, као награду додељивали официрске чинове и поверавала команде дужности. Тиме су осигурали, не само појачан интензитет антијугословенског, односно антисрпског деловања, него и то да качачке банде промене називе за преко 580 насеља. Међу Албанцима шире великоалбанску пропаганду и припремају их за рат. Посебно су се истицали припадници шпијунске организације „Беса” (формиране и плаћане у Италији) која ради на реализацији идеје одвајања КиМ од Србије и припајања Албанији. Још пре агресије сила осовине на Југославију, чланови Бесе су организовали и наоружали илегалне чете које су у току априлског рата нападале јединице Југословенске војске. По окончању ратних операција чланови свих албанских сепаратистичких организација, то значи и припадници Качака и „Бесе” укључени су у окупаторско-квислиншке органе власти.²⁰

Унутрашњи антагонизми и (не)могућност одбране Краљевине Југославије

Од стварања КСХС, 1. децембра 1918. године (од 1929. године назив Краљевина Југославија) до агресије априла 1941. године нацифашистичких земаља на њу, Краљевина Југославија није успела да

¹⁷ Божидар Божовић, исто, стр. 12.

¹⁸ Исто, стр.13.

¹⁹ Исто, стр.14-15.

²⁰ Група аутора, *Историја Југославије*, Београд, 1972, стр. 407-410.; Божидар Божовић, исто, стр.14-15.

се консолидује и да на општеприхватљив начин уреди унутрашње односе. Односе који су били оптерећени веома комплексним, показало се непомирљивим релацијама, на шта су због својих интереса, утицале све суседне земље, изузев Грчке, и наравно нацистичка Немачка и фашистичка Италија. Југославија није била спремна за одбрану у априлском рату.

Унутрашњи односи у новој држави били су све време лоши, а са протоком времена су се погоршавали. Оптерећивали су је политички, економски и образовни проблеми, културне разлике, конфесионалне искључивости, и нарочито екстремни сепаратистички покрети (тридесетих година ескалирали до оружаних побуна, терористичких и субверзивних деловања). Све је то уочи рата, под утицајем Хрвата, кулминирало територијалним прекрајањем граница бановина, на штету свих њих и стварањем Бановине Хрватске.²¹

Напред наведени проблеми, посебно непопустљиви сепаратизми Албанаца, Хрвата, Македонаца и Словенаца са елементима оружаних терористичких акција, пресудно су утицали на унутрашњу стабилност и спољнополитички углед Југославије. Тај синтетизован, крајње неповољан и спољни и унутрашњи амбијент пресудно су утицали на руинирање и оспоравање свих вредности новонастале државе. На дестабилизацији Југославије делују готово све политичке партије и покрети свих провинијенција. По екстремним захтевима и деловању предњачили су покрети и организације хрватске и албанске припадности. Ни Комунистичка партија Југославије (КПЈ) не заостаје у деструктивном и неразумном деловању на територијалној разградњи Краљевине Југославије. Њена идеолошка основа и циљеви деловања, борба против великосрпске буржоазије и хегемоније, давали су њеним организацијама са националним предзнаком усмерење да сарађују са свим другим партијама и покретима који су деловали на сличним дезинтеграционим програмима. Деструктивно, антијугословенско понашање партија и покрета подржава од 1922. године Ватикан који наметањем преговора у вези са Конкордатом, усвајањем текста и његовим уношењем 1937. године у скупштинску процедуру, угрожава начела државног суверенитета Југославије.²²

Крајем тридесетих година, уочи почетка агресије нацистичке Немачке на Пољску „експлодирао” је свехрватски антијугословенски,

²¹ Љубодраг Димић, *Стварање Бановине Хрватске, почетак разбијања Југославије*, Новости, 2021, стр. 20-21.

²² Владика Николај Велимировић, *Говор Епископа Жичког др Николаја у Ваљево*, 26. септембра 1937. године, Ваљево, 201, стр. 4-22.

односно антисрпски покрет. Веома лукавим и истовременим деловањем: прво, тајном Окружницом својим хрватским сународницима тумаче зашто се њихови представници још увек налазе у највишим органима „заједнице”, и друго, инсистирају преко намесника Павла Карађорђевића да се изврши територијално прекомпоновање - измена граница бановина, да би се од територија више бановина формирала Бановина Хрватска. Пристанак на такве захтеве Хрвата, односно отварањем, али без спровођења скупштинске процедуре и усвајања такве одлуке, створена је реална претпоставка да се интензивира процес унутрашње дестабилизације, што се неповољно одражавало на ангажовање свих потенцијала за одбрану земље, којој је са свих страна претила опасност.²³

Чином стварања Бановине у називу са националним предзнаком о припадности, учињен је корак-међаш ка потпуној дестабилизацији и територијалној разградњи заједничке државе. Још више, учињен је суров атак на суштину српског националног бића, а тиме и негација српске, визионарске државотворне идеје о стварању заједничке државе свих јужних Словена. Уједно, чином територијалног прекрајања државе створене су, уз безрезервну подршку кроатословеначких комуниста, могућности појачаног сепаратног деловања Македонаца, Словенаца, Албанаца и Црногораца и отимања територија српског народа.²⁴ У таквим околностима, проблем одбране земље због апсолутно реалне опасности од агресије остајао је без очекиваних и неопходних мера цивилних и војних власти.²⁵

На негативан утицај наведених проблема на мобилизацију и припрему Војске указивао је и министар одбране Југославије, који је 6. новембра 1940. године, због огромних проблема са мобилизацијом јединица, тражио да се Влада и Намесник одлуче да ли су на страни англоамериканаца или су за савез са Немачком. Ако су за прву опцију, онда да се однос према Војсци радикално промени, а ако су пак за другу, да се дозволи распуштање резервних војних јединица.²⁶

О проблемима одбране Југославије писао је потпуковник др Давид Албала, специјални делегат при Југословенском Краљевском

²³ Љубодраг Димић, исто, стр.18.

²⁴ Лист *Стража*, Марибор, 18 и 19. август, текст „Ставарање КСХС – словеначки угао”.

²⁵ Милоје Пршић, „Априлски рат и могућност одбране Југославије”, у *Престолонаследник Павле Карађорђевић*, Београд, 1988, стр. 50-62.

²⁶ Генерал Недељковић, командант 4. Армије, необјављени мемоари, АВИИ, архив БКЈ.

посланству у Вашингтону. Наиме, намесник Павле га је послао, као личност високог угледа и ауторитета, учесника ослободилачких ратова Србије 1912-1918. године, да од Владе САД уз помоћ Јеврејских организација, обезбеди војну и другу материјалну помоћ Краљевини Југославији. У томе није успео, али је од 1939. године до краја своје мисије 1942. године у извештајима записивао драгоцене информације о: односу САД према Европи и рату; њиховим идејама и уједињавању Европе; малим државама које су без контроле „великих” лако улазиле у ратне сукобе итд. Посебно је забележио да је од домаћина у Вашингтону сазнао за „геноцид који су вршили Немачка и НДХ над Србима, Јеврејима и Ромима; да се учине сви напори да се Русија одвоји од сила осовине, што је пре могуће закључи са њом споразум о чврстом савезу, као против-тежу блоку тоталитарних сила”; а о Југославији да „према њој суседи имају територијалне аспирације; да Немачка не разуме други језик осим језика силе; да је положај Југославије „скоро безнадежан”, јер је „дуж свих својих граница угрожена непријатељима (Италија, Албанија, Мађарска и Бугарска)”.²⁷

Мартовски догађаји 1941. године, убрзали су почетак агресије сила осовине на Југославију, односно, приступање Југославије Тројном пакту. Под инерцијом још увек свежег сећања на српске победе Српске војске у Великом рату, букнуло је незадовољство у српском народу, којим је 27. марта оборена Влада Цветковић-Мачек и успостављена нова на челу са генералом Симовићем. Од тих мартовских збивања, којима свакако треба додати и одлуку нацистичке Немачке (27. март) да предузме све мере да војнички уништи Југославију и сруши је као државу, уследио је очекиван и дуго припреман рат на Балкану, агресија Немачке, Италије, Мађарске и Бугарске на Југославију (и Грчку). Овим је настао и неприродан „савез” унутарњих деструктивних организација и сепаратиста са плановима агресора на разбијању и поништавању Краљевине Југославије и историје и државности српског народа.²⁸

АГРЕСИЈА СИЛА ОСОВИНЕ НА КРАЉЕВИНУ ЈУГОСЛАВИЈУ

Од априла 1939. до половине 1940. године Италија је у Албанији безуспешно војевала против Грчке, док је Немачка у другој половини 1940. године после „блиц крига” на западну Европе пренела

²⁷ Др Давид Албала (Специјални делегат при Југословенском Краљевском посланству у Вашингтону 1939-1942.), Извештаји, Београд, 2010, стр. 32-38

²⁸ Један од ретких, а веома поучан пример у историји народа и држава како је постигнуто јединство циљева и планова спољних и унутрашњих снага на разбијању једне државе.

рат на Балкан. Пронемачки режими у Мађарској, Румунији и Бугарској приступили су Тројном пакту и дозвољавају Немачкој распоређивање преко 20 дивизија на границама према Југославији. Бугарска је истовремено, за сваки случај, потписала уговор са Турском о ненападању и тако осигурала своју источну границу. Овакав развој ситуације потпуно се поклапао са проценама које су амерички и британски саговорници у Вашингтону износили крајем 1940. године Давиду Албали, а он их преносио влади у Београду - да ће „Немачка напасти Краљевину Југославију до децембра 1940. године, или најкасније с пролећа идуће године”.²⁹

Крајем 1940. и почетком 1941. године Немачка је на границама према Југославији распоредила своје 2. и 12. Армију с којима ће, по договору, да садејствују Бугарске и Мађарске снаге. Италија је већ имала своју 9. Армију према албанско-југословенској граници и пре агресије формирала петоколонашке формације које су обучаване да садејствују италијанским јединицама.

Напад сила Осовине и окупација Краљевине Југославије

Напад Немачке на Краљевину Југославију, без објаве рата, почео је 5/6 априла 1941. године преласком Дунава и заузимањем Сипа (код Кладова). Истовремено, немачка авијација је бомбардовала аеродром у Београду и војне аеродроме широм Југославије. У нападима 6. и 7. априла Београд је разорен дејством 484 немачка бомбардера и 252 ловачка авиона. Уништена је Народна библиотека, витални војни објекти, места мобилизације војске и стамбене четврти по граду Београду. У нападима из ваздуха, немачки ваздухоплови су полетали са аеродрома у Мађарској, Румунији и Аустрији, разарајући комуникацијске центре, складишта, аеродроме, електропостројења и фабрике.

Југословенско ратно ваздухопловство је храбро узвратило на нападе немачке авијације. У одбрани Београда оборено је десет, а у борбама изнад Куманова четири немачка авиона. Такође, југословенска авијација је нападала колоне немачких јединица у области Софије, Радомира и Ћустендила и на путној комуникацији Ћустендил-Крива Паланка. У Румунији су дејствовали по војним метама код Арада и Темишвара и по италијанским јединицама у области Скадра, Љеша и Драча.

²⁹ Давид Албала, исто, стр. 34-36.

Немачка је 12. априла уз снажну авијацијску подршку извела главни удар на југословенске снаге са територије Бугарске. Напад на Југославију са севера, у правцу Загреба почео је чак два дана касније. Јединице 2. немачке армије су без отпора и сукоба 10. априла ушле у Загреб, на дан када је проглашена НДХ, а комунисти држе своју седницу о припремама за рат против агресора. Главни напад на Краљевину Југославију ишао је из Бугарске. Друга оклопна група из 12. немачке армије, јачине три дивизије са 600 тенкова и уз снажну авиоподршку нападала је правцем Ћустендил – Скопље. Без обзира на то што су снажан отпор пружале јединице Моравске дивизије код Струмице, немачке снаге сламају њихов отпор и већ 7. априла заузимају Скопље, избијају у долину Вардара. Трупe 3. Армијске области Југословенске војске, а ни јединице 5. и 6. Армије, нису пружале адекватан отпор и нису успеле да задрже продор немачких снага на територију Југославије.

Ток борбених дејстава немачких, мађарских, италијанских и бугарских снага подржан је јаким петоклонашким снагама (Хрвати и Албанци), па је продор немачких јединица у дубину територије Југославије био незаустављив. За четири дана сломљен је отпор југословенских армија. Неке од јединица су наредних седам дана пружале местимичан, неповезан и неорганизован отпор немачким снагама.³⁰

Априлски рат на Косову и Метохији

Одбрану КиМ организовала је Косовска дивизија из састава 3. Армијске области са седиштем у Скопљу, а команда дивизије се налазила у Приштини. Дивизија је у саставу имала четири пешадијска пука (24, 30, 31. и 56.), 28. артиљеријски пук и 12. самостални артиљеријски дивизион.

Уочи агресије на Краљевину Југославију, Косовска дивизија (без 24. пешадијског пука који је претпочињен Ибарској дивизији) била је размештена у рејону Таковица – Призрен, а Ибарска дивизија, ојачана 24. пешадијским пуком из Косовске дивизије пребачена је у рејон Урошевца. У Косовској Митровици налазило се главно складиште артиљеријске муниције и Ваздухопловна база II реда, а базе III реда постојале су у Приштини и у Урошевцу. Поред ових снага на КиМ се налазио и 22. Допунски пук Југословенске војске. До 6. априла Косовска дивизија је заузела, на основу постојећег ратног плана,

³⁰ Љубодраг Димић, исто, стр. 21.

положаје на граници према Албанији, а сутрадан је у три колоне избила на реку Дрим где се, немоћна да форсира реку, зауставила.

Побуна Албанаца у рејону Суве Реке принудила је команду Косовске дивизије да из нападних колона издваја три батаљона са батеријом топова да их упути ка Штимљу и Призрену. Побуна Албанаца се омасовила и проширила, што је врло неповољно утицало на војнике који су напуштали своје јединице, односно дезертиралаи. Команда дивизије од разбијених јединица формира одред и успева до 11. априла затворити правце који су КиМ водили ка Метохији. Јединице Косовске дивизије успевају да поврате Призрен. Међутим, немачка 5. и 9. Дивизија, уз велику помоћ побуњених Албанаца и група убачених из Албаније, поново заузимају Призрен, након тога успостављају борбени контакт са италијанским трупима. Ни борбе косовскомитровачког, пећког, ораховачког и суворечког одреда да ослободе Приштину, због многих саботажа у позадини, нису имале успеха, а за све то време без борбеног контакта и адекватне везе са командом Косовске дивизије. Једна колона Косовске дивизије форсирала је реку Дрим и наставила напредовање до реке Кири и ка Скадру. Без информација да је Војска Краљевине Југославије капитулирала, део јединица Косовске дивизије је до 20. априла избио пред италијанске положаје северно од Скадра, па их још два наредна дана жестоко нападао. Ови делови Косовске дивизије су своја дејства обуставили тек 22. априла када је од Италијана сазнала да је Југословенска војска капитулирала. Део војника ове дивизије се предао и одведен је у заробљеништво, а део се под борбом повлачио према Црној Гори и КиМ.³¹

Окупација Југославије и подела њене територије

Због неповољне ситуације на целом југословенском ратишту, расула у јединицама на свим фронтима, екстремизма петоколониаша и субверзивне делатности антијугословенских односно антисрпских снага и проглашења државе Хрвата (НДХ), начелник генералштаба Југословенске војске, по одобрењу председника Владе, затражио је 15. априла од Немаца и Италијана закључење примирја. Уместо тога, агресори су захтевали безусловну капитулацију Југословенске војске. Такође, треба напоменути да је то време када је Бугарска прекинула дипломатске односе са Југославијом, а њене трупе ушле на територију Југославије и запоселе источну Македонију и делове источне Србије.

³¹ Опширније видети: Бранислав Божовић, исто, стр. 28-31.

Опуномоћеници Врховне команде (ВК) Александар Цинцар Марковић и генерал Радивоје Јанковић потписали су 17. априла у штабу немачке армије у Београду документ о безусловној капитулацији, а сутрадан су обустављена ратна дејства. Већим делом, припадници Југословенске војске, углавном српске националности одведени су у заробљеништво, а њена територија, према упутству од 12. априла 1941. године, издељена између Немачке, Мађарске, Бугарске, Италије и Албаније.

Немачка је окупирала делове Словеније, делове Србије (Банат, централни и део источне Србије и северни део Косова и Метохије); Италија делове Словеније, Далмацију, Црну Гору, делове КиМ и западне делове Македоније; Мађарска је војно окупирала Барању и Бачку; а Бугарска делове источне и јужне Србије, источне делове Македоније, делове КиМ.

У окупираној Србији Немци су оставили три дивизије, а у Банату су од фолксдојчера формирали седам батаљона. Истовремено, на територији Југославије су деловала три екстремна антисрпска режима, од којих један у Хрватској – усташки, на територији НДХ; други - фолксдојчера у Банату и трећи - великоалбански на КиМ. Власти НДХ су, уз извесно „надгледање” деловале аутономно са успостављеним законодавством којим је легализован геноцид над Србима, Јеврејима и Ромима. Друга два, албански и фолксдојчерски били су у функцији немачке, односно италијанске окупационе власти, с тим што су чланови великоалбанских група и борбених формација чинили често неконтролисане, али зато масовне злочине над Србима, Јеврејима на КиМ.³²

Страдање Срба на КиМ у априлском рату

Од првог дана априлског рата, па све до капитулације Војске, на КиМ је деловала албанска пета колона. Осим што су ширили гласине, саботирали мобилизацију, Качаци и наоружане групе су садејствовали са немачким и италијанским јединицама, пљачкали војне магацине, нападали комуникације и транспорте јединица Косовске дивизије. У нападу на композицију воза код села Бивољак убили су и ранили десетине војника 22. допунског пука. Војници који су избегли заробљавање од стране окупатора, често су били жртве албанских банди, побуњеника и качачких група које су уочи рата Италијани убацивали из Албаније на КиМ. Албанци су најчешће у заседама

³² Бранко Петрановић, *Србија у другом светском рату 1939-1945*, Београд, 1992, стр. 105-109, Бранислав Божовић, исто, стр. 28-33.

пуцали на усамљене војнике или људе који су се враћали својим кућама. Тако су, на пример, убијене војнике остављали да леже данима на Шар-планини поред пута код села Бистражина - Марија.³³

Албански дезертери и наоружане групе пресретали су, мучили, убијали и пљачкали Србе, југословенске војнике, нападали групе војника који су се повлачили из Скопља, Качаника, Урошевца, преко Шар-планине, око Приштине итд. Такође су нападали и пљачкали складишта и куће насељеника у близини градова. Албанске банде и петоклонаши су вршили различита зверства и у присуству Немаца у Призрену и у Ђаковици. Диверзије и саботаже изводили су по целом Косову и Метохији. Нападе на насељеничка села у Дреници и Метохији, затим у околини Ораховца и Ђаковице обично су почињали предвече, а изводили ноћу, уз јаку пушчану ватру, како би застрашили становништво, пљачкали и палили куће, а укућане убијали. Село Лозица код Ораховца нападнуто је 7. априла, а у следећа два дана нападнуто је село Ђиновице.³⁴

ОРГАНИЗАЦИЈА ОКУПАЦИОНЕ ВЛАСТИ И СТРАДАЊЕ СРБА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Окупација КиМ и квислиншки режим

Територија Косова и Метохије је подељена у складу са договором из Беча између Италије, Немачке и Бугарске. Највећи део КиМ окупирао је Италија, на којем је успоставила посебан окупационо-квислиншки систем власти, организован прво у три, а од 22. септембра 1941. године у четири префектуре којима су руководили албански колаборационистички кадрови, заговорници великоалбанске идеје. Бугари су на окупираном делу територије КиМ распоредили у гњиланском срезу два ојачана батаљона (граничари).

Због сукоба интереса између окупатора на територији КиМ расле су тензије и захтеви за новим разграничењима окупационих зона.

³³ Убиства су вршена у Вучитрну, Косовској Митровици и њеној околини и на комуникацији која води ка Рашкој и Краљеву. У Преполцу су стотине Албанаца, на чијем челу је био Шабан Полужа, напали војничко обезбеђење, и при томе убили капетана Стевана Николића, а његов леш бацили у бунар, и још шест жандарма и четири војника. У селу Кориши (Призрен) Албанци су убили два официра и пет војника, а у Прилужју (Вучитрн) официра и дванаест војника. (Опширније: Бранислав Божић, исто, стр. 28-30).

³⁴ Бранислав Божић, исто, стр. 29.

Немци су инсистирали на контроли рудних копова и комуникација Приштина-Урошевац (линија разграничења од априла 1941.), с тим да линија разграничења не може да буде ближа од 10 km од пруге. Немачка окупациона зона, на којој ће се спроводити масовно истребљење Срба и геноцид над Јеврејима, обухватала је косовско-метохијски срез, али без највећег дела територије Ибарског Колашина који је потпао под италијанску окупациону власт. Тиме су Немци обезбедили експлоатацију азбеста у Чабри и Рујишту, а територију Лапског среза дали у надлежност комесарској влади.

Италијанској војсци препуштени су Пећ, Ђаковица и Призрен, а од 1. јуна, променом демаркационе линије, и Приштина. Италијани су запосели највећи део територије КиМ, који се практично цео наслања на југословенско-албанску границу, онда према Црној Гори, а северна граница протезала се од Истока, Србице и Приштине ка коти 1270, 10 km западно од Врања, где је излазила на линију бугарског окупационог подручја, које је захватало део качаничког и неродимског (Урошевац) среза. Бугари иначе нису били задовољни величином окупационе територије, па су покушавали да им се под власт, поред осталих, дају Приштина, Ђаковица и Призрен, па чак и Нови Пазар.

Сваки од окупатора на „својој” територији, у својој окупационој зони је организовао своје, а у сарадњи са Албанцима и мешовите органе, „окупаторске власти” и посебне оружане формације за „одржавање реда и мира” на окупираној територији.

Немачка окупациона зона обухватала је косовскомитровачки срез коју су Немци потчинили комесарској управи, односно Српској влади у Београду. У 1942. и 1943. години окупациону власт на овој територији чиниле су и бугарске посаде, које су радиле по заповестима надлежне фелдкомандантуре, односно Крајскокомандантуре (I/861 и I/838) у Косовској Митровици и биле обавезне да, у области управних послова, поштују немачке законе и српско законодавство које је усвојено са немачким одобрењем. Због економских разлога и националне структуре, квислиншки апарат има и своје специфичности. До октобра 1941. године налазе се под управом 809. фелдкомандантуре (команда у Нишу) и 861. Крајскокомандантуре (седиште у Косовској Митровици). Од краја 1941. године у Косовску Митровицу из Шапца премештена је Крајскокомандантура I/838, која је потчињена 610. Фелдкомандантури са седиштем Врњачкој Бањи. У састав немачке окупационе управе ушле су све структуре колаборациониста. Сарадња са великоалбанским националистима почела је од априлског рата. Албански националисти шире идеје нацифашизма, заговарају стварање Велике Албаније; лојални су немачким и италијанским окупационим

властима у борби против народноослободилачког покрета (НОП) и КПЈ; српског и великобугарског национализма; организују муслимански покрет и везују га за Албанију; подржавају, уверени у њихову победу, само присуство Италијана и Немаца на Балкану.

У италијанском и бугарском делу окупационе територије КиМ успостављена је окупациона управна власт по угледу на ону у Албанији, односно у Бугарској. Италијани настављају политику стварања Велике Албаније, па на окупационим подручју КиМ формирају готово исти систем управних и оружаних органа власти. То често чини и бугарска окупациона управа.

До септембра 1941. године Италијани на окупационој територији КиМ формирају префектуре у Призрену, Пећи и Приштини, а по селима подпрефектуре. Њихови представници су контролисали комплетну администрацију, правосуђе, образовање и привреду и у сталном контакту са албанском квислиншком владом. Од оружаних снага Италија на КиМ држи око 1.000 карабињера (четврти батаљон) са седиштем у Призрену. Три чете тога батаљона биле су у призренској, пећкој и приштинској префектури које су по општинама распоредиле од 10 до 20 карабињера. Поред карабињера, италијански окупатор је на КиМ држао регуларне јединице, од којих је 7. финансијски батаљон био најбоља јединица.³⁵ Окупациону полицијску власт вршиле су призренска, пећка и приштинска инвентура од којих је свака имала од 30 до 40 тајних агената. На КиМ, односно у Призрену, постојао је и батаљон „црнокошуљаша”, чији су се припадници сурово иживљавали над антифашистима. Од августа 1943. године формирана је и албанска добровољачка милиција, формата дивизије, потчињена оружаним снагама Албаније и Италије. Посебну војну колаборационистичку снагу чиниле су добровољачке (по селима) групе Албанаца. Укупно, италијанска команда на КиМ имала је од 20.000 војника, 5.000 карабињера и око 5.000 наоружаних албанских квислинга разврстаних у различите формације.³⁶

Италијани све време, од 1939. године, као и током рата, интензивно раде на италијанизацији и фашизацији КиМ. Пропагирају идеју о традиционалним везама Италијана и Албанаца, о чему су објавили стотине чланака и књига.³⁷

³⁵ Видети детаљније: Бранислав Божовић, исто, стр. 48-56.

³⁶ Исто.

³⁷ Исто, стр. 47-48.

Инсистирање италијанских окупационих власти на негацији југословенске државе, посебно на потирању српске државности и историје српског народа, њиховог историјског, културног и конфесионалног наслеђа, отворило је огромне могућности да се максимално распламса великоалбански сепаратизам и екстремно антисрпско деловање Албанаца. Масовност Албанаца у колаборацији, њихова обележја, затим масовни напади на Србе и неалбанско становништво ширили су на целом КиМ општу несигурност. Доминантна карактеристика свих албанских квислиншких оружаних снага била је стално распиривање мржње према Србима, а суштина и крајњи циљ њиховог деловања и постојања било је „стварање етнички чисте Велике Албаније”. Све оружане формације Албанаца, без изузетка, биле су у служби окупатора који су им дозвољавали и толерисали пљачке и суровост у поступању према Србима, посебно насељеницима. Број Албанаца у квислиншким формацијама од првих одметничких група и Качака преко вулнетара (добровољаца) којих је било у свим селима и оних су били у саставу окупаторских јединица 21. СС „Скендербег” дивизије бројни неколико десетина хиљада људи, који су касније учествовали у борби против три дивизије НОВЈ које су ослобађале КиМ, 1944. године.³⁸

Део КиМ и Македоније окупирале су јединице 5. Бугарске армије. По договору о подели територија, качачки одред ушао је у састав Скопске области. Окупациона власт формирала је качаничку среску управу, а општинске у пет места: Штрпцу, Вучитрну, Жегри, Пасјану и Ранилугу. Од половине рата, бугарска окупациона територија проширена је још на: лабски, вучитрнски и митровачки срез. За бугарски окупациони систем карактеристично је да су увели: своје судство, законодавство, најстрожије репресивне казнене мере у случају напада на бугарске војнике, службена лица и ако врши антибугарску пропаганду. Окупациони поредак обезбеђивали су батаљони граничара, а у општинама жандармерија. Од првог дана успостављен је снажан административни апарат (сви службеници Бугари), у школама је настава на бугарском језику. Ради изградње војних објеката уведен је принудни рад. Бугарска окупациона власт спроводила је политику асимилације становништва, а освојену територију планирала да припоји Бугарској. У окупационом систему постојале су јединице полиције и снага безбедности које су, поред осталог, контролисале и рад Албанаца и спречавале италијанску и великоалбанску пропаганду.

³⁸ Исто, стр. 54-56.

Успостављањем фашистичког система у Бугарској веровали су да ће уз помоћ Немаца сачувати „новоослобођене територије”, на којима су увели режим репресија и прогонства. Увођењем у праксу новоусвојених закона (преко 40) наметнули су фашистички окупациони поредак са циљем реализације својих циљева окупације. О екстремизму и карактеру фашистичког режима у Бугарској, иако су у првим данима рата били против прогона Јевреја, говоре нови закони о „заштити” нације од Јевреја, којим су они (Јевреји) проглашени за државне непријатеље, а њихов положај је доведен у исту раван онако како су третирани у нацистичкој Немачкој и у Хрватској НДХ. Иначе, као што су Италијани сарађивали са Албанцима, и бугарске јединице су крајем јуна 1944. године заједно са 4. албанским пуком нападе партизанску болницу 13. Бригаде НОВЈ и при томе побили све рањенике и особље болнице.³⁹

Масовно страдање српског становништва на КиМ

На окупираној територији КиМ окупатори и њихови сарадници албански квислинзи чинили су за све време рата над српским становништвом и припадницима јеврејске заједнице масовне злочине: убиства, мучења, тровања, интернације – расељавање, затварања, логорисања, силовања, отмице, пребијања, принудни рад, отмице, рањавања, малтретирања, узурпирање или отимање или уништавање покретне и непокретне имовине (имања, стока), паљевине кућа, крађа покретне имовине, прогон људи са њихових поседа, што је све било у супротности са Четвртом женевском конвенцијом којом је регулисан положај становништва на окупираним територијама. Злочиначко, односно геноцидно поступање према Србима и Јеврејима било је последица политичке, расне и верске мржње и територијалних претензија и тежње за стварањем, на туђим, српским територијама, етнички чисте „Велике Албаније”.⁴⁰

О томе Светозар Вукмановић – Темпо 3. септембра 1943. године пише да „окупационе снаге и шиптарски квислинзи настављају над српским живљем терор, пљачку, интернирање и убијање уз помоћ шиптарске војске, вулнетара и милиције”. Нарочито је „терор јак и сталан у срезовима Косова, тј. свуда онамо под италијанском окупацијом где има српских села и живља”. Посебно је, пише Темпо, „заstraшујуће како војска, вулнетари, милиција и карабињери врше

³⁹ Исто, стр. 219-246.

⁴⁰ Смиља Аврамов, *Геноцид у Југославији 1941-1945*, 1991. Књига прва, Београд, 2008, стр. 192-228 и 321-428.

претрес свих српских кућа без изузетка”, а у селима је „мноо страшније, јер поред премлаћивања и пљачке практикују и убијања”.

Методe пљачкања и терора над Србима „су нечувени”, па су чак Италијани јула 1943. године у свом извештају написали како се појачава тенденција дивљања шиптарских власти против српског елемента, да су Срби принуђени да од италијанских окупационих власти траже „интернацију сопствених породица у циљу безбедности”.⁴¹

Код албанског квислиншког вођства доминирало је схватање да ће протеривањем Срба и уништавање свих трагова њиховог живота на КиМ, после рата, лако доказивати како је та територија албанска и да, због албанске етничке доминације, мора да припадне „Великој Албанији”. Позив за уништавање једног, српског народа долазио је из врха албанске државе, што је у ствари претпостављало захтев за реализацију геноцида над Србима. У спровођењу таквог сулудоог захтева ангажовале су се све албанске снаге: „регрутна” војска, жандармерија, полиција, милиција и наоружане групе Албанаца. Сви од реда су пљачкали, протеривали и убијали Србе. Мржња према српском народу, чак и према деци, добијала је чудовишне, неразумне, психопатолошке, екстремно фашистичке облике, што се манифестовало тиме да су и своју децу у школама учили да певају: „На окуп браћа, спалимо Србина, Војвода хеј...”, а на митинзима говорили: „Срби су на Балкан дошли силом, силом са Балкана морају отићи, а пошто немају куда да оду, треба их све побити. На нама Албанцима лежи тај задатак”.⁴²

Овим указујемо на екстремизам већег дела Албанаца, који тада, на жалост, није наишао, осим појединачних случајева, на озбиљнију осуду оних који су се, због одсуства било какве људскости у себи, дичили размерама учињеног зла против насељеника и ненаоружаног српског становништва на КиМ. У тим тешким временима на КиМ у којем је мржња надвладала људскост и разум код припадника колаборационистичких формација драгоцено је истаћи оне који су Србима помагали – Ђон Кнута, који је страдао штитећи Србе од вулнетара или Бајрам Зећирај који је спречавао пљачкање и отимање имовине Срба својих комшија, или Нуо Ђун Делијал или Ђазим Боба који је штитио насељенике, или Рахма Рушита који је бранио своје сусељане.

⁴¹ *Зборник докумената и података о НОР-у*, Том XIII, књига 3.

⁴² Бранислав Божић, исто, стр. 195-202.

Размере масовног страдања српског становништва илуструје податак да је од априла, па до краја 1941. године већина насељених места у Метохији била без житеља, без Срба, са свим спаљеним, порушеним и опљачканим кућама, а на стотине невино убијених људи.

На основу доступне архивске грађе, а пре свега објављених научних радова, учинили смо само тек осврт на хронологију и интензитет масовних злочина које су албански квислинзи чинили над Србима. Из тог мноштва зла навешћемо неке примере који указују на то да је српско становништво свакодневно на путевима, пољима, селима, кућама, нападано и убијано. Један пример, а и сви други, налик су или исти овоме, каквим су се лукавством и „методом” служили Албанци при нападима на српско становништво, а изводили су их свакодневно и свуда широм Косова где год је било Срба. Прво су почињали са тајним нападима и убијањем виђенијих Срба, и то не само у селима, варошима и градовима него су то најчешће вршили из заседе, на путевима.⁴³

Да би трајно протерали Србе, нарочито оне који су били упорни да остану, нису желели, и поред бројних недаћа, да напусте своју имовину и куће, Албанци су на такве људе и села редовно изводили, као опробани метод, нападе ноћу. При томе су прво палили стогове сена и сламе, а онда и куће. Често су у близини српских села групно отварали паљбу на српске куће, а када су се приближили кућама, бацали су бомбе и у дворишта и у куће. Дању, са дозволом окупационих власти, упадали су у села, хапсили, тукли и одводили људе. О свему томе у записнику комесаријата за избеглице унет је податак да је у првим месецима окупације код Урошевца убијено око 60 мушкараца, жена и деце.⁴⁴

Италијанске окупационе власти нису спречавале прогоне и убиства српског становништва. Нису реаговали ни када су Албанци из заседе убили два Србина код села Доганова, два километра од Урошевца, а ни када су Срби због напада Албанаца на село Городимље напустили своје куће које су потом Албанци опљачкали и попалили.

⁴³ Тако су код села Суви до, општина Липљан, из заседе јула 1941. године убили девет Срба, а из општине Бабушке још 11 људи (укупно 20). Радована Вукајловића Албанци су пресрели на путу, одвели су га изнад села, под брдо, разапели га између два стабла, одсекли му главу и извадили очи. На исти начин убијена је српкиња Стеванија Живковић из Бабуша. У застрашивању, иживљавању и убиствима учествовали су и припадници органа квислиншко-окупаторских власти који су ликвидирали Душана Вуковића.

⁴⁴ Зборник, исто.

Касније су та места, где су постојале куће и села, преорали, зграде порушили, воће посекали, а бунаре затровали. Албанци су чишћењем територије од српског становништва вршили злочин против човечности. Сведочанство о томе као пример послужиће изгон исељеника из Дренице, а исто или слично дешавало се и у осталим крајевима на КиМ.⁴⁵

Албански злочини сручили су се на српске солунске добровољце, колонисте и насељенике. Сви су били изложени претњама и уценама. Често су их албански колаборационисти тукли и убијали, а њихову имовину отимали и уништавали. Већ до краја прве године рата попалили су сва српска насељеничка села у Метохији, а убили су 162 лица, од којих 14 свештеника и једну монахињу. Начин на који су се Албанци обрачунавали са Србима на остатку КиМ исти је оном који су примењивали при протеривању српског становништва из дреничких и метохијских села. Прогон, пљачке и убиства Срба дешавали су се готово у свим насељима. Да поменемо само нека: Танкосић, Врело, Староградско, Кратаре, Смолуша, Даброво, Ново Село, Помазатин, Потуровце, Мазгит, Крушевац, Српски Вршевац, Нови Мирош, Бујан, Слатина, Бадово и друга места.⁴⁶

Албанци су септембра 1943. године по капитулацији Италије извршили један од најмасовнијих злочина над Србима у Пећи и околини. Стрелили су или на други начин убили неколико стотина Срба. На територији Сијаринске жупе Албанци су извршили више злочина над Србима, а крајем јула 1944. године Албанци са КиМ припадници СС Скендербег дивизије убили су 428 мештана претежно жена, деце и стараца. Такође, слична убиства су вршена и ван КиМ и то у селу Велика, општина Плав и у општини Чакор у Црној Гори.⁴⁷

До ослобођења КиМ крајем 1944. године, односно до пораза великоалбанских и квислиншких војних формација (у време окупације деловале су под називом „национални демократик шиптар”, касније преименоване у „Беса комбтар”, а које су у ствари представљале наставак „Бали комбтар”), српско становништво било је од априла 1941. до фебруара 1945. године изложено масовном страдању. Срби нису убијани само код своје куће, у свом селу и њиви, него и по

⁴⁵ Јован Пејак, *Страдање Срба у Метохији 1941-1944*, Београд, 1994, стр. 3-210; Радомир Поповић, *Страдање Срба на Косову, Малом Косову и Сиринићкој Жупи 1941-1944*, Архив Србије, Београд, 1999, стр. 3-245.

⁴⁶ Исто.

⁴⁷ *Зборник докумената и података о НОР-у*, стр. 636.

логорима и затворима, умирали су и у избегличким логорима или збеговима.⁴⁸

И након ослобођења КиМ долази до распламсавања оружаног устанка албанских квислинга и сепаратиста који су увек истицали парољу „не дозволимо насељеницима повратак”, што се односило и на Србе староседеоце. Редовна пароља је била „Косово и Метохија је Албанија”. Пароља о забрани повратка насељеницима „радо је прихваћена” међу Албанцима, који устају против повратка Срба, па Срби поново напуштају своја имања (шарпланински срез). Овакви примери забележени су и у осталим срезовима на КиМ.⁴⁹

Веома лоше поступање са оним људима који су били одлучни да остају на својим имањима и ослобођеној земљи, односно нехуман однос, показали су комунистички кадрови на власти, а и команданти јединица.⁵⁰ Све то убедљиво потврђује да је врх нове револуционарне власти и даље неговао став да треба наставити борбу против „Великосрпског хегемонизма”. Све се то дешава када Срби повратници на своја имања живе без хране, веома бедно и у апсолутно непримерним условима, и када нова власт чак и Албанцима забрањује да се са повратницима договарају у вези успоставе суживота.⁵¹

Напокон је Корпус националног ослобођења Југославије (КНОЈ) марта 1945. године донео одлуку о привременој (читај трајно) забрани повратка насељеника у њихова места живљења. Оваква одлука НКОЈ значила је, и директно и индиректно, свршен чин, као одлука највишег органа нове власти, који је фактички, уместо осуде злочинаца, исте амнестирао још у току рата, за почињене злочине над српским народом, а чин протеривања и етничког чишћења КиМ од Срба стварно и оправдао.⁵²

За четири године рата, са КиМ је протерано око 70.000 насељеника и око 100.000 староседелаца Срба, а истовремено, на КиМ се уселило преко 100.000 Албанаца из Албаније. Тиме је демографска структура на КиМ битно промењена на штету Срба.

Нова комунистичка власт у Југославији доследно је истрајавала на политици деструкције српске државе и разградње српског

⁴⁸ Милорад Вавић, *Затвор у Косовској Митровици 1941-1944.*

⁴⁹ Архив ВИИ, бр. 12/1, стр. 1-30, 332, 44, 57-60.

⁵⁰ Бранко Петрановић, исто, стр. 557

⁵¹ Исто, стр. 557

⁵² Исто, стр. 561: Опширније: Гавро Перaziћ, *Бесмислени закони одузимали земљу Србима и Црногорцима*, Политика, 07.04.1989.

националног простора. Прво, крајем 1940. године комунисти су насељавање добровољаца на КиМ квалификовали као великосрпску политику којој се треба супротставити; друго, у самом рату, без угледа међу Албанцима нису били способни да зауставе протеривање Срба; треће, марта 1945. године забранили су повратак расељених на своја огњишта и четврто, Кардељ је 1947. године у разговору са Стаљином говорио: „ми мислимо касније када се још боље повежемо са Албанцима да им препустимо ту територију”.⁵³

Размере масовног страдања српског становништва које су изазвале албанске оружане или добровољачке формације „вулнетари” су неспорно веома велике. На жалост, Обласна комисија, која је образована 11. јула 1945. године ради истраживања ратних злочина, окупатора и колаборациониста – Албанаца, на КиМ није учинила много. Разлог је у томе што су непуних месец дана касније, 5. августа 1945. године, Указом о општој амнестији и помиловању ослобођени одговорности сви злочинци, Албанци, за извршене стравичне злочине над Србима и Јеврејима на КиМ. Због тога, Обласна комисија није имала основ да би донела било какво решење у вези са почињеним злочинима над Србима и Јеврејима, нити је изречена иједна правоснажна пресуда за извршени злочин геноцида на КиМ од 1941-1944. године.

Обласна комисија била је мешовитог националног састава (седам Албанаца и четири Србина). Прикупила је 10.019 пријава за ратне злочине до половине 1948. године. Осим тога, забележила је имена 247 Албанаца (југословенски, односно албански држављани) који су у рату починили злочине на територији КиМ, односно НР Србије.

По званичном попису из 1964. године у СФРЈ установљено је да је на КиМ у рату 1941-1945. године страдало 7.927 људи, односно 33.635, према подацима Музеја жртава геноцида (ажурирани подаци до 31.12.2008. године), а прикупљена су и 8.063 имена жртава на КиМ. У научним радовима историчара, односно у српској историографији, наводе се бројке да је на КиМ убијено од 10 до 12 хиљада људи.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Божић, Бранислав, Вавић, Милорад, *Сурова времена на Косову и Метохији, квислинзи и колаборација у другом светском рату*, ИСИ, Београд, 1991.
2. Богдановић, Димитрије, *Књига о Косову*, IV издање, Београд, 1999.

⁵³ Исто, стр. 582-583.

3. Аврамов, Смиља, *Геноцид у Југославији 1941-1945, 1991*, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2008.
4. Игњатовић, Александар, *Геноцид у међународном кривичном праву*, НИУ Војска, Београд, 1996.
5. Радовановић, Милован, *Косово и Метохија у Републици Србији и на Западном Балкану*, Центар за очување наслеђа на КиМ, Београд, 2005.
6. *Шиптарски геноцид над Србима у XX веку*, Документи, Архива Епархије Рашко-призренске и Косовско-метохијске, Грачаница-Београд, 2008.
7. Димић, Љубодраг, Дневни лист „Новости”, март-мај 2021, стр. 17-24, Београд.
8. Целетовић, Павле, *Јевреји и Косово и Метохија*, Београд, 2020.
9. Целетовић, Павле, *21. СС дивизија „Скендербег”*, Нова књига, Београд, 1987.
10. Врућинић, Душан, *Демографски губици Србије проузроковани ратовањима у XX веку*, Београд, 2007.
11. Вукаловић, Татомир, *Дреница – Друга српска Света гора*, Београд, 2005.
12. Антонијевић, Ненад, *Албански злочини над Србима на Косову и Метохији у другом светском рату*, Београд, 2009.
13. Албала, Давид, *Специјални делегат при Југословенском Краљевском посланству у Вашингтону 1939-1942*, Београд, 2010.
14. Поповић, Радмила, *Страдање Срба на Косову, Малом Косову и Сиринићкој жупи 1941-1944*, Београд, 1999.
15. Вавић, Милорад, *Затвор у Косовској Митровици 1941-1944*, Косовска Митровица, 1983.
16. *Зборник докумената о НОР-у*, Том XIII књига I-II, Војно историјски институт, Београд, 1983.
17. *Зборник докумената о НОР-у*, Том XII, књига I-II, Војно историјски институт, Београд 1987.
18. Бојић, Миладин, *Срби међу Албанцима*, Хришћанска мисао, Свечаник, Ваљево, 2018.
19. *Кардељ уступа Космет Албанији*, дневни лист „Новости”, јун 2021, стр. 17-24, Београд.
20. *Отпор фашистичком покрету*, дневни лист „Новости”, март 2021, стр. 17-24.
21. Девић, Немања, *За партију и Тита: Партизански покрет у Србији 1941-1945*, ИСИ, Београд, 2020.
22. Гаљак, Василије, „Затирање српског народа Старог Колашина 1941-1947”, Поглавља IV до VII, *Страдање српског народа Косова и Метохије*, Београд, 2019.

ОТИМАЊЕ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ОД СРБИЈЕ - ЗАВРШНИ ЧИН НАТО АГРЕСИЈЕ НА СР ЈУГОСЛАВИЈУ

Сажетак: У ненајављеном рату против Савезне Републике Југославије 1999. године, циљ НАТО-а је био отимање српске аутономне покрајине од Србије и подизање највеће војне базе у Европи. У раду је приказана генеза настанка Косова од 1912. године до данашњих дана на уштрб територије Србије. Како би овладали територијом Косова и Метохије, чланице НАТО-а и САД су у агресији на Србију 1999. године користиле и женевским конвенцијама забрањена убојна средства, касетне бомбе и муницију пуњену осиромашеним ураном и плутонијумом. Током агресије, територија СРЈ била је својеврстан полигон за испитивање и приказ нових војних средстава и за пражњење магацина са застарелом муницијом којој је истекао ресурс.

Кључне речи: агресија на СРЈ, НАТО, Косово и Метохија, касетне бомбе, муниција са осиромашеним ураном, плутонијум.

УВОД

Агресија на СР Југославију је дуго припремана. Требало је да почне на јесен 1998. године, међутим, тада временски услови нису били повољни, а није постојао ни убедљив повод који би популација западне Европе и САД прихватила. Повод се нашао у неприхватању уцене југословенске делегације у Рамбујеу и посебно, кроз медије громогласно подржаном наводном масакру невиних албанских цивила у Рачку. Срамну улогу у тој „лажној застави” одиграла је америчка администрација и њен истурени службеник, озлоглашени Вилијем Вокер. Где год се појавио, за њим су остајали крвави трагови. Сложивши ове догађаје у велики повод за агресију, кренуло је 24. марта 1999. године, бомбардовање СР Југославије крстарећим ракетама са бродова у јужном Јадрану. Данас је јасно да је агресија била због огољене пљачке и отимања Косова и Метохије и сузбијања Србије у свим њеним доменима, посебно индустријским и војним. Косово и Метохија су били главни циљ западних колонизатора, навиклих на

¹ Др Мирјана Анђелковић Лукић, дипл. инж. технологије, виши научни сарадник Војнотехничког института у пензији, члан Међуресорног координационог тела за истраживање загађења Србије од НАТО агресије.

отимање туђих територија. Све њихове империје - америчке, енглеске, француске, немачке, све су оне своје богатство заснивале на бесомучној пљачки колонија. Нису отимали само ресурсе и људе, већ и историјске вредности. Културолошки и војно, њихова доктрина се базира на пљачки и освајању туђих територија, тако да ни Србија није била поштеђена. Уосталом, рат на разбијању СФР Југославије био је пре свега рат против српског, православног живља и против Србије. Да би се лакше дочепали Србије и Косова и Метохије, и осветили се за Први и Други светски рат, морала је да се разбије целокупна територија, сада већ бивше, велике државе, СФРЈ и подели на мале, марионетске државе, које су све редом осиромашене и стављене под америчку или чизму Европске уније, сасвим је свеједно.

ВЕКОВНИ ИНТЕРЕСИ ВЕЛИКИХ СИЛА ЗА ТЕРИТОРИЈУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Косово и Метохија је одувек било поприште интереса великих сила. И то из два разлога: због великог рудног богатства и изузетног геостратешког положаја. Косово је српска војска ослободила од турских окупатора 1912. године и припадало је територијално Старој Србији.

Током турске владавине, Срби на Косову и Метохији су били изложени великом терору албанског живља. Краљевина Србија је у више наврата предузимала потезе са циљем побољшања безбедносног положаја српског становништва у Османском царству, премда су могућности за значајнију подршку биле лимитиране. У Хагу је 1899. године штампан посебан меморандум становника Старе Србије и Македоније о арбанашким насиљима у Старој Србији 1898–1899. године. Увидевши да су могућности за побољшање положаја српског становништва у Османском царству дипломатским путем скромне и не дају жељене резултате, српска влада је почетком XX века Србима у Косовском вилајету почела да шаље оружје, како би на тај начин успоставила равнотежу између српског и албанског живља. Поред Србије, све већи интерес за Косовски вилајет крајем 19. века показивала је и Аустроугарска, о чему сведоче отварања аустроугарских конзулата у Призрену 1870, Скопљу 1889. и Митровици 1904. године. Аустроугарска је 1896. године дефинисала своју албанску политику, која се у великој мери подударала са интересима албанских националиста. Албанске качачке вође Азем Бејта, Бећир Реца и др. Косово и Метохију су пројектовали као саставни део Велике Албаније. Они су у новембру 1918. године у Скадру формирали „Комитет за

народну одбрану Косова”, који је представљао организациони и финансијски ослонац качачког покрета у Јужној Србији.²

Догађаји који су обележили историју Косова и Метохије од 1878. до 1945. године, па с правом можемо рећи и данас, углавном су проузроковани разним тежњама великих сила које су обележиле то време. Отуда се намеће питање: Одакле толико интересовање за територију која обухвата површину од 10.887 km²? Одговор је једноставан и лежи у њеном геостратешком положају. Велики утицај на дешавања на простору Косова и Метохије имале су велике силе, док је утицај балканских држава, укључујући и Османско царство, био слабији.³

Невоље које Србија има данас са својом територијом, Косовом и Метохијом, настале су давних 1945/46. година, кад је „највећи син наших народа” заједно са својим потуљеним пријатељем и сарадником Едвардом Кардељем на једној седници врха КПЈ 1945. године предложио да се Косово припоји Србији. Одлука о припајању донета је касније на скупштини Аутономне области Косово и Метохија, која ће тако, уместо Аутономне области постати Аутономна Покрајина. Српски комунисти, прости и необразовани, а подмићени положајима и вилама на Дедињу, нису разумели перфидност израза „припојити”, већ су то схватили као решење за српску покрајину, која ће касније, уз 15 нових српских општина, постати територијално данашње Косово и Метохија. Занимљиво је да су Шиптари после Брионског пленума, кад је смењен Александар Ранковић, захтевали да се не зову више Шиптари, него Албанци!⁴

Овој територији 1959. године, поред већ припојених чисто српских 15 општина, Косовској Митровици се припајају срезови Лепосавић и Лешак, из Рашког округа. Тако је уз помоћ „највећег сина нашег народа”, парчана Србија, а Хрватска увећавана како никад у својој историји није била. И све на рачун Србије и Срба. Ни дан-данас никоме није јасно како се припајање Лепосавића и Лешка догодило и

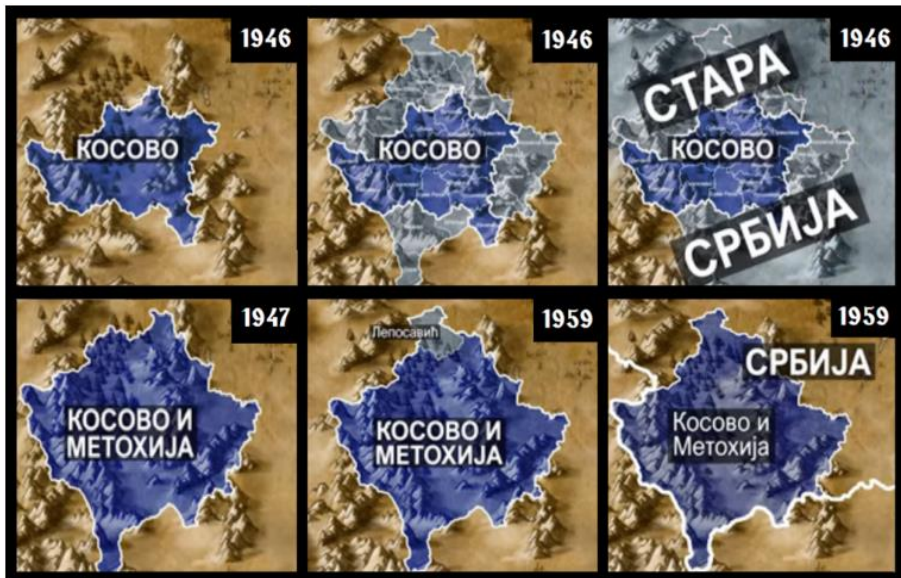
² Ђ. И. Вукадиновић, Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969), докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд, 2020.

³ В. С. Зарковић, И. М. Бецић, „Аспирације великих сила према Косову и Метохији (1878–1945)”, Тематски зборник *НАТО агресија на СРЈ (Републику Србију) – Да се вечно памти*, Београд, 2021, стр. 531-552.-

⁴ Ђ. Бојанић, 2019, „Како су комунисти мењали границу Косова после 1945.” <https://www.srpskaistorija.com/kako-su-komunisti-menjali-granicu-kosova-posle-1945/> (приступљено март 2023.)

ко је то наредио. Не постоје никакви писани трагови о овој скандалозној одлуци којом је увећана територија Косова и Метохије за 197 квадратних километара додатним припајањем Лепосавића и Лешка. Неко каже Слободан Пенезић Крцун, али ће највероватније бити да је то био Петар Стамболић, како би се умилио врховном команданту и постао делегат у влади Србије. Израз „припајање” (који су највећи србомрсци Тито и Кардељ смислили), носи у себи опасност од „издвајања”! Јер како се нешто „припоји”, тако може и да се издвоји. Фадиљ Хоџа је ово потврдио на фебруарском заседању ЦК КПЈ 1945. године, кад се разговарало о „припајању” Косова Србији, да се може говорити о „праву народа Космета на самоопредељење”! Ова формулација „присаједињење”, која делује тако безазлено, у будућности ће донети много невоља Србији, демонстрације, рат и претњу отцепљењем српске територије, чему данас сведочимо. Још тада је пројектовано отцепљење Косова и Метохије, али су српски комунисти то, у свом незнању, аминовали! Верни Титу до гроба!

На следећим сликама представљена је еволуција раста Косова и Метохије на рачун српских територија до данас:

Слика 1. Косово и Метохија, некад и данас

Izvor: <https://www.srpskaistorija.com/kako-su-komunisti-menjali-granicu-kosova-posle-1945/>

На првом сегменту слике из 1946. године, са малом површином Косова приказана је територија коју је српска војска од Турака ослободила 1912. године. После Другог светског рата су придодане српске општине, а на последњој слици је Косово и Метохија како територијално изгледа данас.⁵ Види се да је територија Косова и Метохија од 1946. до 1959. године увећана додавањем српских општина за више од половине од оне коју је српска војска ослободила!

Интереси великих сила према туђој територији, Косову и Метохији, показали су се у свој својој бруталности с краја 20 века. Уз помоћ страних обавештајних сила, а посебно НАТО-а, створена је УЧК („ослободилачка војска Косова”), коју су у почетку чак и Американци сврставали у терористичке организације, али су је после назвали „ослободилачком војском”, јер се „боре против српског терора”. Кад би било искрености међу западним народима, видели би да су једине жртве на КиМ били Срби. Оружана побуна Албанаца је постојала и пре 1998. године, али је ескалацију достигла 1998. године, кад је савезна полиција ушла у покрајину како би спречила злочине над српским живљем. Тих година је формирана терористичка, побуњеничка УЧК, која је нападала полицију на том терену и злостављала српско становништво. И тако је почело. Генеза догађаја је опште позната.⁶

НАТО БАЗА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Данас је Косово и Метохија, после НАТО агресије, војно окупирана српска територија, на којој се налази америчка база Бондстил, једна од највећих у Европи. База је изграђена у близини места Урошевац и то на српској земљи, без надокнаде власницима.

Величина и место на коме је Бондстил изграђен, указује на извесност да ће се САД дугорочно стационаирати у региону централног Балкана, одакле ће контролисати не само Балкан, већ и део Африке, Азије, Европе и нарочито путеве каспијске нафте. Ово потврђује један текст објављен у „Вашингтон посту” уочи бомбардовања СРЈ, фебруара 1999. године, у коме се тврди да је САД-у потребна јака база на Балкану из које би полетали авиони ради „заштите Каспијског мора и извора нафте у његовом приобаљу”. Ове намере су се изјаловиле

⁵ Исто.

⁶ М. Анђелковић Лукић, „Да ли су узалудне жртве рата на Косову и Метохији”, књига *Отворене вене Србије*, Пешић и синови, новембар 2021, Београд, стр. 228-232.

одласком Јељцина са кормила Русије. Окупација Косова није дакле, етничко и политичко питање, већ пре свега економско.⁷

ОБОЈЕНЕ РЕВОЛУЦИЈЕ — УДАРНА ПЕСНИЦА САД

Са дистанце од 24 године од НАТО агресије на СРЈ, може се видети да је агресија на СРЈ била проба за агресију на Русију, јер је дугогодишњи сан западних империјалиста покорити и распарчати Русију и украсти њене ресурсе. На СР Југославију, економски изнурену санкцијама, без модернизације војске, пошла је велика сила. Оно што је Србија имала од наоружања, то је све било још из Титовог времена, али брижљиво чувано, одржавано и ремонтвано. Била је слаба економски и територијално мала у односу на силу која ју је напала.

Сличност са Украјином се огледа у организацији обојених револуција у Србији, петог октобра 2000. године и обојене револуције у Украјини, 2014. године у Кијеву, где је страдао велики број грађана. У оба случаја је дошло до свргавања легално изабраних председника и увођења колаборационих влада.

У светлу најновијих догађаја - рата у Украјини, који је изнуђен, осврнућемо се на наше трагично искуство које смо имали са НАТО агресијом 1999. године.

АГРЕСИЈА НА СР ЈУГОСЛАВИЈУ 1999. ГОДИНЕ

У „Рату за Косово” земље које су напале СР Југославију биле су 228 пута веће од Србије, имале су 67 пута бројније становништво, њихов економски потенцијал премашивао је југословенски 679 пута и биле су 37 пута војнотехнички надмоћније. Био је то вероватно најнеравноправнији оружани сукоб икада виђен у историји! Не сме се заборавити активно учешће војске Албаније са терористичком УЧК у садејству са НАТО авијацијом у копненој агресији против СР Југославије, коју су предузели два пута током 1999. године. Рат против СРЈ имао је и особине сајбер ратовања. Поједини експерти, као што је нпр. Атина Карацојани, сматрају да је сукоб 1999. године био први већи сукоб који је праћен сајбер ратовањем. Web сајтови и сервери НАТО-а

⁷ М. Анђелковић Лукић, „Србија на правцу путева нафте и Via Militaris, данас Коридора 10”, НСПМ, 2005.

били су изложени бројним нападима од стране југословенских и кинеских хакера у току агресије 1999. године.⁸

НАТО бомбардовање Савезне Републике Југославије (кодно име Операција Савезничка сила (енгл. *Operation Allied Force*) или у САД, Операција Племенити наковањ (енгл. *Operation Noble Anvil*), била је завршна фаза рата за отимање Косова и Метохије од Србије. Рат је трајао од 24. марта до 10. јуна 1999. године. То је било друго важније војно уплитање НАТО-а после бомбардовања босанских Срба у операцији „Намерна сила” 1995. године и највећи војни сукоб на простору Србије и Црне Горе од времена Другог светског рата.

Агресија на СРЈ представља једну од најсрамнијих страница у историји међународних односа и суноврат савремене цивилизације у другој половини XX века. Она је злочин против мира, здравља људи и здраве природе. Повећање броја оболелих од разних малигних болести, тешкоће у зачећу, повећање броја спонтаних побачаја, стерилитет у мушкој популацији, повећање оболевања штитне жлезде, повећан број деце, али и старијих особа астматичара, драматично су сведочанство и дарови „хуманитарног” деловања бомбардерске НАТО мисије „Милосрдног анђела”.

Челници НАТО-а агресију су назвали „хуманитарном кампањом”, с циљем заштите албанског становништва на Косову и Метохији, а у Србији је позната као „Милосрдни анђеос” и „НАТО агресија”. То је била свеобухватна оружана агресија и терористичко насиље извршено над једном сувереном земљом, како је ту агресију окарактерисао наш војни геостратешки стручњак, генерал Радиновић: *„Агресија је кулминирала оружаним нападима 19 најразвијенијих земаља Запада окупљених у војној алијанси НАТО, која је имала све карактеристике свеобухватног терористичког насиља у основи којег су били кажњавање и одмазда према једном слободоумном народу, промовисање доктрине новог интервенционизма изван граница НАТО земаља и потпуно негирање и рушење међународног правног и политичког поретка.”*⁹

И поред велике неравноправности у бројчаној и војној снази земаља које су је нападе, СР Југославија није војнички изгубила рат, јер Кумановски споразум није стриктно означавао капитулацију, већ примирје у рату, који се завршио 10. јуна Кумановским споразумом и

⁸ Д. Вулетић, М. Врачар, „Сајбер ратовање и промена физиономије савремених сукоба”, *Употреба силе у међународним односима*, Београд, 2018, 157-201.

⁹ Р. Радиновић, „Београдски форум за свет равноправних”, март 2008.

Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација. Значи, не капитулација.¹⁰

У овој бомбардерској агресији убијено је 1.031 војник и полицајац, погинуло је преко 2.500 цивила, од тога 79 деце, а рањено око 6.000 цивила. Снаге НАТО-а су 1.991 пут дејствовале по 995 цивилних објеката, од чега је 119 потпуно уништено, а 876 тешко оштећено. На 112 локација бачено је око 50.000 пројектила с осиромашеним ураном, а 57 циљева је нападнуто касетним бомбама. Напади су изведени на градска подручја, при чему је избачено 156 контејнера са 37.440 касетних бомби. После доласка међународних војних и полицијских снага, јуна 1999. године, са Космета је протерано око 350.000 углавном Срба, али и становника других националности. Извршено је преко 8.000 терористичких акција, убијено 2.000, а отето 1.500 и рањено 2.500 људи. Укупна ратна штета је процењена на 120 милијарди долара, од чега је само војска, изузимајући војну инфраструктуру на Космету, претрпела штету од девет милијарди долара.

У току напада НАТО-а на СРЈ регистровано је 26.095 налета авијације, од чега је 18.168 извела борбена авијација. Лансирано је око 37.000 ракета, бомби и других пројектила, око 1.000 крстарећих ракета, са приближно 40.000 тона убојног високобризантног експлозива. Ово су оквирне вредности, јер нико не може са сигурношћу потврдити колика је била тачна количина убојних пројектила, али сигурно је да нису биле мање.

На почетку напада, НАТО је ангажовао 371 авион дневно, а пред крај рата 1.200 авиона дневно од чега 850 борбених, који су са територије Италије, Немачке, Велике Британије, Турске, Француске, Мађарске, као и са континенталног дела САД, по НАТО подацима, извели 35.000 ваздушних напада. Деловање авијације подржавала је морнаричка групација у саставу три носача авиона, шест ударних подморница, две крстарице, седам разарача, 13 фрегата. У Средоземном мору налазила су се четири велика десантна брода са 10.000 маринаца. Авијација НАТО-а је нанела 2.300 ваздушних удара на 995 објеката.¹¹

У то време, СР Југославија, састављена од Црне Горе и Србије, била је у тешкој економској ситуацији, јер су јој уведене комплетне

¹⁰ Б. Антић, „Војска Југославије није изгубила рат 1999. године”, Стање ствари, 12. август 2017.

¹¹ М. Анђелковић Лукић, *Дарови „Милосрдног анђела”*, еколошко разматрање рата НАТО-а против СР Југославије, друго допуњено издање, Балканија, Нови Сад, 2017, стр. 23-33.

санкције, била је практично у опсади од 30 маја 1992. године. Али, како нису могли да војску СРЈ победе на терену, чланице НАТО-а и њихове инсталације у Србији, извеле су државни удар петог октобра 2000. године, а легално изабраног председника Слободана Милошевића киднаповали и предали Хагу да му се суди зато што је сузбијао оружану побуну на Косову и Метохији. Довођењем квислиншких влада од 2000. до данас, Србија је коначно окупирана, економски уништена, војно ослабљена, а сада јој прети и одвајање 15% најбогатијег дела територије, Косова и Метохије. Уколико се то деси и наша влада потпише извлачење Косова и Метохије из састава Србије, онда се аболирају сви злочини које су починили албански терористи и аболира се и злочиначко бомбардовање СР Југославије, јер би се на овај начин признало да је СР Југославија чинила злочине над Албанцима и да је кажњавање било оправдано. То би био само почетак у парању Србије, која би у неком наредном периоду од можда десетак година била сведена на Београдски пашалук.

КОРИШЋЕЊЕ ЗАБРАЊЕНЕ МУНИЦИЈЕ

Коришћење муниције са осиромашеним ураном и бацање касетних мина по цивилном становништву СР Југославије представља злочин против људи, природе и будућих нараштаја. Посебно се то односи на примену муниције са осиромашеним ураном, у којој се налазио и плутонијум.

НАТО бомбардери су избацивали контејнере са муницијом која је пројектована против пешадије, али и против оклопних возила. У контејнерима који се вешају на авион налазиле су се касетне бомбе различитих величина, од оних које подсећају на металну амбалажу за пиво до много већих. Има их са навођењем и без навођења.

Поред ове забрањене муниције, на територију СР Југославије падале су обичне бомбе са истеклим ресурсом, које нису увек деловале, заривале су се у земљиште или би се преполовиле приликом пада. Таква муниција се назива „рањеном муницијом” и њено уништавање је веома скупо и сложено. Због тога су НАТО агресори бацали старе бомбе како их не би уништавали на својим полигонима.¹²

¹² Исто, стр. 178-183.

КАСЕТНЕ АВИО-БОМБЕ (УБОЈНЕ) - КРШЕЊЕ ЖЕНЕВСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ

Под појмом „касетна бомба” (*cluster bomb*) подразумева се касетна бојева глава са невођеним потпројектилима, односно пројектилима слободног расејавања. Касетне бојеве главе развијене су за потребе ваздухопловства, као и копнене војске. Ове бомбе су забрањене Конвенцијом о забрани употребе касетних бомби, коју је 2008. године у Ослу потписало више од 90 земаља.

Од 1. августа 2010. године када је ступила на снагу, конвенцију је потписало око 130 земаља. Међу потписницама су све земље у нашем окружењу и велике светске силе попут Немачке, Француске и Велике Британије. Србија још није потписала Конвенцију о забрани употребе, производње и складиштења касетне муниције и потпуно је нејасно због чега то није урадила.¹³

Касетне авио-бомбе носе специјални контејнери у којима је смештено од неколико десетина до неколико стотина малих авио-бомби различитих калибара и намене, под називом субмуниција (*submunition*). У свету постоји много врста ових авио-бомби, али најраспрострањеније су америчке и неке из европских чланица НАТО-а (Немачка, Француска и Велика Британија).

Субмуницију чине мале авио-бомбе, намењене за уништавање живе силе и оклопљених циљева, запречавање одређених тактичких пролаза, рушење полетно-слетних стаза (ПСС), а у комбинацији свих ових ефеката, додатком белог фосфора или цирконијума - за изазивање пожара. Те мале авио-бомбе могу бити обичне бомбице са различитим временом успорења или специјалне бомбице, опремљене разним типовима сензора (ИС, акустични или сеизмички), за детекцију и самонавођење на објекат дејства.

Посебну групу система за разбацивање субмуниције чине подвесни контејнери (MW/1 - Немачка и JP/233 - Велика Британија) који се могу користити више пута. Опремају се са неколико стотина до неколико хиљада комада малих авио-бомби у различитим комбинацијама и за различите намене. Против-тенковске у директном поготку уништавају оклопно возило, а у случају промашаја, касетне бомбице падају на земљу да се само-ликвидирају у различитим терминима (или дејствују на нагаз).

¹³ З. Главоњић, Радио Слободна Европа, 10. mart/ožujak, 2009.

Слика 2. Касетна бомба CBU-89

На СРЈ је бачено више врста касетних бомбица које су намењене убојном дејству по незаштићеној живој сили на отвореном простору. Еклатантан пример кршења Женевске конвенције за заштиту цивила у ратним дејствима је дејствовање касетним бомбама по цивилном становништву у Нишу и Алексинцу, као и по осталим деловима земље насељеним цивилним становништвом. Њиховом употребом се остварује велика површина покривања од $(200 - 250) \times (400 - 500)$ m. Упаљач им је темпирни (5 - 90 s), а боја касетних бомбица је углавном жута.

Распрскавајуће бомбице смештене су у велики контејнер, који носи авион бомбардер.

Касетне бомбице имају различита деловања по живој сили, садрже преко 250 челичних куглица, имају избацно пуњење које чини да бомбица одскочи пре деловања. Имају различито дејство: или на земљи или на два до три метра изнад земље, а висина одбацивања је различита и варира од 750 до 1.000 и 1.500 m. Убојно дејство по живој сили је до 25 m удаљености (Сл. 3).

Касетних бомбица које се на земљу спуштају уз помоћ падобрана има две врсте: а) са кумулативним дејством, за пробијање металних оклопа (противтенковске), и б) разорне, са парчадним дејством (имају уграђене металне куглице у металној облози бојеве главе) и делују против живе силе.

Слика 3. Дејство касетног пројектила

Касетне бомбице које нису одмах при приземљењу експлодирале, веома су опасне јер имају упаљаче који могу да се активирају услед нагле промене осветљаја (сенка пролазника, при њиховом померању или нагазу на њих).

Такође, могу и саме да се активирају (самоликвидирају) после одређеног временског периода, који може да варира између пар сати до пар дана и месеци.

На који временски период је темпиран упаљач из касетних бомбица одређен, знају само конструктори, односно они који су такве бомбице бацали. Бомбице BLU - жутог тела и белог унутрашњег цилиндра, ако су са падобраном у скупљеном, неразвученом положају, неприпремљене су за дејство. Такве бомбице могу се опрезно сакупљати и у фугасама (иницирањем у посебним условима) скупно уништавати, а уколико им је падобран у развученом положају, свако померање може иницирати капислу и изазвати експлозију бомбице. Такве бомбице се уништавају на лицу места. Касетне бомбице на терену се могу наћи: са пластичном ветрушком (малим падобраном) на крају тела (у стабилизатору) и без пластичне ветрушке.

Бомбице које немају ветрушку не смеју се додиривати, већ уништавати на лицу места, јер отпала ветрушка упозорава да је сатни механизам бомбице „одрадио” и да је носач електричне каписле ротацијом подведен под преносник електричног импулса са пиезоелектричног упаљача. Додиривање такве бомбице, нагаз при

претрази терена или спадање са грмља и растиња на којима се понекад зауставе, може изазвати њено деловање. Непотребно је да се нагласи да су од оваквих изузетно нехуманих пројектила страдала углавном радознала деца. Експлозије ових бомби, уколико дете не би усмртиле на лицу места, остављају тешке повреде на његовом телу, чиме га чине доживотним тешким инвалидом.¹⁴

Ознаке у тексту:

BLU- *Bomb Live Unit*

CBU- *Cluster Bomb Unit*

ПРВИ ПУТ У БОРБЕНИМ ДЕЈСТВИМА НА СРЈ КОРИШЋЕН АВИОН Б-2А И ВОЂЕНЕ ПРОБОЈНЕ БОМБЕ

У овој агресији америчке снаге су први пут употребиле стратегијски бомбардер В-2А, у мисијама са вођеним бомбама JDAM (*Joint Direct Attack Munition*). Пилоти под чијим авионима је била подвешена ова бомба, звали су је: „испали и заборави” јер јој временски услови не утичу на прецизност. Авио-бомбе JDAM представљају ефикасан и врло јефтин систем вођених авио-бомби, добијен интеграцијом класичних авио-бомби серије МК-82, МК-83 и МК-84 за тепих бомбардовање (ознака GBU-29, GBU-30 и GBU-31) и пробојне бомбе BLU-109/В (ознака GBU-32) са комбинованим системом за вођење на бази инерцијалне и глобалне сателитске навигације (INS/GPS) смештеним у репни део бомбе, са интерфејсом повезаним са управљачким површинама. Уз додавање аеродинамичких површина (стрејкова) на средњем делу бомбе, за побољшање летних карактеристика, ове бомбе се могу употребити у свим метеоролошким условима, на било којој тачки земаљске кугле, са тачношћу погађања до 13 метара. На Слици 4 приказана је једна од JDAM бомби.

Слика 4. *Изглед бомбе JDAM*

Извор: <https://man.fas.org/dod-101/sys/smart/jdam.htm>

¹⁴ М. Анђелковић Лукић, 2017, стр. 52-55.

На следећој Слици 5 приказана је бомба JDAM под крилом авиона B-52.

Слика 5. Бомба JDAM испод крила авиона B-52

Извор: <https://www.thedrive.com/the-war-zone/winged-jdam-smart-bombs-are-now-operational-in-ukraine>

Процењује се да је над територијом СРЈ употребљено око 500 комада таквих авио-бомби са невидљивог (стелт) бомбардера B-2. Овај бомбардер је први пут летео у борбену акцију над територијом СР Југославије. То је стратегијски бомбардер и имао је експерименталне летове 1999. године, кад је бомбардовао аеродром Поникве и остале добро утврђене објекте – бункере и капонире. Коначни и поуздани подаци о многим аспектима борбених дејстава по СР Југославији и употребљеним убојним средствима још дуго неће ни бити доступни широј јавности. У неким војним часописима наводи се да је JDAM коришћен у Украјини.¹⁵ По неким информацијама, Американци су Украјини послали неколико JDAM бомби. Међутим, авиони B-2 и B-52 носе ове бомбе и немогуће је да они долете у Украјину. Украјинци имају само совјетске бомбардере МИГ-29 и на њих су покушали да подвешају бомбу JDAM. О томе како је „проба” прошла, нема података.¹⁶

¹⁵ oruzjeonline 2023, Ukrajina upotrebila JDAM-ER bombe protiv ruskih snaga, <https://oruzjeonline.com/2023/03/12/zvanicnik-dnr-ukrajina-upotrebila-jdam-er-bombe-protiv-ruskih-snaga/> (приступљено март 2023).

¹⁶ Military Watch Magazine Editorial Staff, 2023, Ukraine Makes First Ever Use of New American JDAM Smart Bombs on Battlefield Reports Military Watch Magazine Editorial Staff, <https://militarywatchmagazine.com/article/ukraine-first-use-jdam-bombs>, (приступљено март 2023).

Деловање „in vivo” прецизног оружја је показано на територији СР Југославије бомбардовањем цивилних и војних објеката, аеродрома као и путничких превозних средстава, аутобуса и воза у покрету на мосту у Грделичкој клисури, кад је погинуо велики број цивила и деце.¹⁷

Ознаке у тексту:

GBU - *Guided Bomb Units*

BLU - *Bomb Live Unit*

РАДИОЛОШКИ (НУКЛЕАРНИ) АСПЕКТИ НАТО АГРЕСИЈЕ - ЗЛОЧИН ПРОТИВ ЉУДИ И ПРИРОДЕ

НАТО је признало да је на СРЈ бачено 30.000 пројектила са осиромашеним ураном. Имајући у виду њихову склоност ка избегавању тачних података, сумња се да је тај број много већи (око 50.000 пројектила). Употребом пројектила са осиромашеним ураном (против-тенковска муниција и муниција већих калибара велике разорне моћи за уништавање бетонских утврђења и бункера), НАТО је против СРЈ водио специфичан радиолошко-нуклеарни рат, уз дугорочно загађење екосистема и покушај затирања живота на овим просторима, које ће имати несагледиве последице по сав живи свет, не само код нас, већ и у Европи.

Уран спада у тешке метале и налази се на крају Менделејевог система, као последњи члан низа природних елемената. Сврстан је у групу актиноида, са редним бројем 92 и атомском масом 238,07. Сви елементи који следе иза њега су вештачки и спадају у трансурани. Руде урана су уранит U_3O_8 , тоберанит $Cu(UO_2)_4(PO_4)_2 \times 8H_2O$, карнатит итд. Уран је метал сребрнасто сиве боје, веома велике густине $19,07g/cm^3$ (олова $11,3 g/cm^3$, гвожђа $7,8 g/cm^3$).

Природни уран се може наћи свуда у малим количинама. У литосфери на 1 t земљишта просечно долази 0,5-5 g природног урана, ређе и до 10 ppm. Природно повећан садржај урана пронађен је у планинским регионима Србије, Букуље, Јање, Старе планине, Авале-Космаја, Рудника, Цера, Врања, Фрушке Горе и Вршачког брда.

¹⁷ М. Анђелковић Лукић, Љ. Радовић: „Територија СР Југославије била је полигон за испробавање нових војних средства НАТО”, *Безбедносни форум*, год. VII, бр. 1, 2022.

С обзиром на то да је уран радиоактиван елеменат, он у своју околину емитује нуклеарно зрачење које је резултат његовог распадања. Уран (^{238}U) се распада углавном емисијом алфа честица у низ такође веома радиоактивних хемијских елемената, као што су: ^{230}Th , ^{226}Ra , ^{222}Rn и ^{210}Po , односно изотопи торијума, радијума, радона и полонијума¹⁸. Постоје три врсте зрачења: α , β и γ , која нити су иста, нити су подједнако опасна по живе организме. Док ^{235}U (онај који се користи у комерцијалне сврхе) емитује највише γ зраке, дотле ^{238}U највише зрачи у алфа спектру. Осиромашени уран емитује α честице знатно краћег домета, али су чак 20 пута опасније од γ зрачења кад дођу у контакт са ткивом.

Један грам ^{238}U у равнотежи са продуктима распада емитује у једној секунди $99,84 \times 10^4$ α честица које када продру у ткиво током десетобилионског дела секунде изазивају јонизацију атома, а затим формирањем слободних радикала проузрокују промене у молекулима важним за функцију ћелије.¹⁹

Војна примена осиромашеног урана за израду пројектила са повећаном кинетичком енергијом зрна је актуелна у последњих двадесет година. То је последица његових особина, првенствено велике густине ($19,07 \text{ g/cm}^3$) и запаљивости, али и повећавања стокова нискордиоактивног материјала из нуклеарних електрана или постројења за прераду уранијумске руде и истрошеног нуклеарног горива. Муниција чији су пројектили од осиромашеног урана спада у муницију са поткалибарним пројектиlima. Намењена је за неутралисање и уништавање противничких оклопних борбених возила и склоништа. Реализује се у више различитих калибара. Језгро пројектила је израђено од легуре у којој је доминантно присуство осиромашеног урана.

При удару пројектила од осиромашеног урана (Слика 6) у чврсту препреку ствара се висока температура и око 10% урана сагорева у ураноксид, а 70% прелази у стање аеросола. Када пројектили од осиромашеног урана ударе у чврсту подлогу, тело тенка, уран се као изузетно пирофоран метал пали на око 700 °C и развија температуру од 3.000 °C, услед чега пробија и најтврђе оклопе, а уз мале примесе

¹⁸ <http://www.nspm.rs/srbija-i-nato/ekoloske-i-zdravstvene-posledice-nato-bombardovanja-1999-s-akcentom-na-osiromaseni-uranijum.html>

¹⁹ Б. Ђуровић, В. Спасић-Јокић, С. Петковић, Д. Фортуна, В. Селаковић-Мићуновић, Н. Атлагић, *Осиромашени уранијум, методе детекције, санирање непосредних ефеката и превенција касних последица*, Београд, 2011, стр. 33.

плутонијума температура се повећава за још 400 °С, тако да достиже температуру горења до 3.400 °С.

Слика. 6. *Изглед метака са осиромашеним ураном којима су гађани наши простори (Војни музеј на Калемегдану)*

Употребом осиромашеног урана у муницији, НАТО је угрозило цивилно становништво и његово потомство. Ово нису непознате чињенице ратним стратезима, што јасно указује да је НАТО намерно користио осиромашени уран како би дугорочно загадио животну средину у нашој земљи. Међутим, са сигурношћу се може тврдити да се загађење животне средине није локализовало само на нашим просторима, већ је дошло до загађења животне средине на ширем подручју југоисточне Европе. За време ратних дејстава на територију СРЈ, измерена је повећана радиоактивност у свим пограничним државама.

Основну опасност по човека представља инхалација аеросола у непосредној околини погођеног објекта. Интерно (унутрашње) озрачење се знатно теже избегава. Највећу количину осиромашеног урана у организам уносе лица која су се нашапа у непосредној близини погођеног места у тренутку и непосредно после удара. Није искључено да се у тим случајевима инхалира и сто милиграма осиромашеног урана. Инхалирани аеросоли имају и растворљиву и нерастворљиву

компоненту. Од растворљиве компоненте нису искључене акутне последице изазване хемотоксичношћу урана²⁰

ЗАКЉУЧАК

Не смемо никад заборавити злочиначко бомбардовање СР Југославије које је било вишеструко погубно по Србију.

Не смемо да заборавимо зарад нас и оних који иза нас долазе. Бомбардовање је било терористички напад на једну суверену земљу која није никога напала, а на својој територији у Аутономној Покрајини Косово и Метохија је сузбијала оружану побуну Албанаца. Бомбардовањем муницијом од осиромашеног урана загађена је природа за милионе година унапред. Од употребе осиромашеног урана повећана су оболевања од рака у Србији.

Загађена је природна средина, екосистем.

Од последица загађења бомбардовањем, Србија има највећи проценат оболевања од рака у Европи. Смртност је такође већа него у Европи.

Ова бомбардерска агресија се трагично одражава на здравље српске популације и њено потомство, јер се све чешће рађају деца са малформацијама, што је пре бомбардовања било у веома малом проценту.

Друга последица НАТО агресије је стварање терористичке творевине Косово, отимање јужне српске покрајине Косова и Метохије од Србије и инсталирање окупационе војске у бази Бондстил. Српско становништво је остало без заштите, изложено свакојаком терору и прогону, које свакодневно врше Албанци.

То су последице агресије 1999. године по Србију у којој су учествовале све земље Европске уније, а српска власт жели да угура Србију у већ видљиво пропалу Европску унију, међу српске арми-непријатеље.

²⁰ Б. Ђуровић, В. Спасић-Јокић, С. Петковић, Д. Фортуна, В. Селаковић-Мићуновић, Н. Атлагић, *Осиромашени уранијум, методе детекције, санирање непосредних ефеката и превенција касних последица*, Београд, 2011, стр. 102.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Анђелковић Лукић, М., „Србија на правцу путева нафте и Via Militaris, данас Коридора 10”, НСПМ, 2005.
2. Анђелковић Лукић, М., *Дарови „Милосрдног анђела”, еколошко разматрање рата НАТО-а против СР Југославије*, друго допуњено издање, Балканија, Нови Сад, 2017, стр: 15-21, 52-55, 178-182.
3. Анђелковић Лукић, М., „Да ли су узалудне жртве рата на Косову и Метохији”, *Отворене вене Србије*, Пешић и синови, новембар 2021, Београд, стр. 228-232.
4. Анђелковић Лукић, М., Радовић Љ., „Територија СР Југославије била је полигон за испробавање нових војних средства НАТО”, *Безбедносни форум*, год. VII, бр. 1, 2022, стр. 87-104.
5. Антић, Б., „Војска Југославије није изгубила рат 1999. године”, <https://stanjestvari.com/2017/08/12/antic-vj-nije-izgubila-rat/> (приступљено марта 2023.)
6. Бојанић, Ђ., 2019, „Како су комунисти мењали границу Косова после 1945.” <https://www.srpskaistorija.com/kako-su-komunisti-menjali-granicu-kosova-posle-1945/> (приступљено марта 2023)
7. Вукадиновић, Ђ. И., *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945-1969)*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд, 2020.
8. Вулетић, Д., Врачар, М., „Сајбер ратовање и промена физиономије савремених сукоба”, *Употреба силе у међународним односима*, Београд, 2018, стр. 157-201.
9. Главоњић, З., Радио Слободна Европа, 10. mart/ožujak, 2009, <https://www.slobodnaevropa.org/a/1507616.html>, (приступљено марта 2023)
10. Ђуровић, Б., Спасић-Јокић, В., Петковић, С., Фортуна, Д., Селаковић-Мићуновић, В., Атлагић, Н., *Осиромашени уранијум, методе детекције, санирање непосредних ефеката и превенција касних последица*, Београд, 2011.
11. Зарковић, В. С., Бецић, И. М., „Аспирације великих сила према Косову и Метохији (1878–1945)”, тематски зборник *НАТО агресија на СРЈ (Републику Србију) – Да се вечно памти*, Београд, 2021, стр. 531-552.

12. Радиновић, Р., „Београдски форум за свет равноправних”, март 2008.
13. <https://oruzjeonline.com/2023/03/12/zvanicnik-dnr-ukrajina-upotrebila-jdam-er-bombe-protiv-ruskih-snaga/> (приступљено марта 2023)
14. Ukraine Makes First Ever Use of New American JDAM Smart Bombs on Battlefield Reports Military Watch Magazine Editorial Staff <https://militarywatchmagazine.com/article/ukraine-first-use-jdam-bombs>, (приступљено марта 2023)

Јелена Кртолица

Ибар

Тугује река у хладној тишини
на дну свом мрачном од камена
прште јој сузе по површини
боли је једна обала њена.

Тај оштар звук што сече ко мач
у ваздуху од туге отужном
није њен жубор већ плач
тужне реке за обалом јужном.

Дрхте обриси северног града
на таласима њеним без одсјаја
и тамна сенка по реци пада
сабласног моста који раздваја.

Само понекад нада се јави
узбурка воду хладну и тужну
да може бар све да поплави
да врати своју обалу јужну.

После погрома

Гаврани наричу
над Косовим пољем
црни дим доноси ветар

Нису то божури,
то земља крвари,
у пепелу свенуо бекар

Цар Душан Силни
у гробу дрхти
из утробе му чупају векове

Срушен звоник
занемело звоно,
ветар плаче кроз зидове

Васкрс је,
распели Те поново,
нема зоре да сване

Небески народ
пали свеће
у шаторима за прогнане

У празнично јутро
мукла тишина
спустила се на огњишта

Прастаре фреске
сузе лију
са зидина згаришта

Царски град

Чистом сузом ратника
светом крвљу мученика
криком мајке страдалника
молитвом краљева испосника
царски град плаче над Бистрицом

Кроз благоухање Коришке пустиње
тихи шапат Божије слушкиње
Јеле крај дечанских изворишта
и ехо звона из Муштутишта
царски град плаче над Бистрицом

Кроз магле око Шар планине
у долини Архангелске зидине
побожном нејаког Уроша тишином
силном цара Душана силином
царски град плаче над Бистрицом

У мени пламти чежња пламена
да сам камен његовог камена
да сам каљаја његова утврђена
у зеници ми Љевишка угнежђена
у слободном царском граду над Бистрицом

Видовдан

Над Самодрежом црквом
закрвављено небо
под њом причешћена земља.

Кос невидљиво тужи
над својим пустим пољем.

Гавран занемемо.

Још Бошков барјак
нагони воду на Ситницу,
Лазарева глава без рамена,

Српство обезглављено

Грачаница јечи.

Не дам те, поље са крвавом травом!

Не дам те, црвен цвете!

Не дам те, Видовдане!

Не дам, не дам децеубицама!

Вукови са Паштрика

Тихо, све тише, спушта се тама
по снегу што се од крви крави
ледену стену мраз док разлама
Паштрик се вучјим сузама плави.

Хуком тмулим хучи планина
вукови бели гризу јој образ
без хумке кости брата и сина
расуте шумом, жеже их црн мраз.

Ту стоје часни чувари крста
десница држи срце из груди
стиснута чврсто знаком тропрста
и вуци уз њих, к`о добри људи,

и држе стражу на грудобрану
срасли уз тврду паштричку стену
низ вучју стазу тек утабану
спремни да у смрт поново крену.

Тамо су сени од месечине
гранични камен на груди свиле
јецајем страшне вучје тишине
плачу рањене горске виле.

Дођите опет, будите први,
што уби тело дух не убија
међник од свете крштене крви
у срцу Христос, светлост, Србија!

Јелена Кртолица, рођена је у Приштини 1978. године, више пута награђивана на песничким конкурсима, до сада није објављивала поезију. Први роман – Југ Богданова кћи, објавила је 2017. у издању Књижевног друштва Косова и Метохије. Завршила је Медицински факултет у Косовској Митровици. Мајка је три кћерке, живи у Белегишу где ради као лекар.

SUMMARY

NATO AND THE EUROPEAN UNION AS FACTORS OF THE KOSMET CRISIS

Božidar Forca

Summary: From a theoretical point of view, a crisis is a process of organizational dysfunction caused by various factors, which can have an ambivalent outcome. Related terms to crisis are disaster, conflict, emergency and others. The crisis in and around Kosovo and Metohija has been going on for several centuries, culminating in the NATO aggression (conflict) on FR Yugoslavia in 1999. The UN organization introduced a protectorate over Kosovo and Metohija with Security Council Resolution 1244 (1999), and the temporary Albanian authorities unilaterally proclaimed the independence of Kosovo in that territory in 2008. After the failed initiative of Serbia to declare the unilateral proclamation of independent Kosovo as illegal, monitoring of negotiations between Belgrade and Pristina on the normalization of mutual relations was formally taken over from the UN Security Council by the European Union (2010). The European Union, which *de jure* is monitoring the negotiations between Belgrade and Pristina, *de facto*, and with the support and pressure of the USA, is managing the Kosmet crisis towards the complete independence of Kosovo. The goal of this work is to try to prove that the Kosmet crisis is an integral part of the breakup of the SFR Yugoslavia by the Western countries led by the USA, which was not completed on the territory of the Republic of Serbia. The basic hypothesis from which the work started is as follows: The Kosmet crisis is part of the meeting strategy of NATO and the EU in the management of crises in the Western Balkans. The main hypothesis is proven through two auxiliary hypotheses: 1) NATO is a lever of US “hard power” in establishing a unipolar world order and 2) In crisis management, the EU is strongly influenced by the US and applies “soft power”. As a general conclusion of the research, it can be stated: NATO is managing crises in the Western Balkans with “hard” and EU with “soft power” and they will persist in their intention to make Kosovo an independent state.

Key words: *Kosmet crisis, USA, NATO, EU, Republic of Serbia.*

ACTIONS OF THE UNITED STATES OF AMERICA AND GREAT BRITAIN ON THE SECURITY STATE IN EUROPE (ESPECIALLY REGARDING SERBIAN AREAS)

Dragan Petrović

Summary: After the Second World War, the USA strengthened its influence in Europe through NATO, where its most important ally is Great Britain. After the disappearance of the Warsaw Pact and the collapse of the USSR in the early 1990s, the USA became the only superpower and NATO the leading security alliance on European soil. In the Balkans, the USA, Great Britain and NATO act together with absolute dominance, so, on the one hand, they are the promoters of the so-called Kosovo as a state in an attempt, that is, its separation from Serbia. However, the gradual beginning of the process of multipolarism in the world has its reflection in the Balkans, where, among other things, the influence of Russia and China is increasing. This, in parallel with the development of the Ukrainian crisis, will have its reflection in the further resolution of the Kosovo issue. After the Brussels Agreement, which did not go in its favor, Serbia should be more cautious about the further resolution of the Kosovo issue. In this direction, the development of a multipolar world order and the increased influence of Russia, China and other powers that bear multipolarism can have a positive long-term effect on Serbian national interests.

Key words: *United States of America, Great Britain, Serbian issue, Balkans, Kosovo and Metohija, Great Albania.*

STRATEGIC CHALLENGES IN THE PROCESS OF SOLVING THE PROBLEMS OF KOSOVO AND METOHIJA

Stanislav Stojanović
Mile Draganović

Summary: Kosovo and Metohija, as an area that has a special place in the historical, identity and geopolitical reality of the Serbian people, has been confronting the Republic of Serbia for decades with the not-so-easy challenges regarding violation of its state territorial integrity. That is precisely why, as the historical, religious and spiritual center of the Serbian people and the Serbian state, Kosovo and Metohija represents a problem of the highest order for the Republic of Serbia. The continuity of aggressiveness that accompanies the actions of the Kosovo Albanians, in particular, the endangering of the historical and spiritual heritage of the Serbian people, as well as the safety of the Serbian people in Kosovo and Metohija, represent the most difficult aspects of endangering the national security of the Republic of Serbia. The current and projected global and regional geopolitical turmoil, especially the Euro-Atlantic preference for the “independent Kosovo” project and the persistence of the Western world's cherished misconceptions about Serbian-Albanian relations, will continue to promote biased perceptions. All the more so, as there are indisputable efforts of significant international actors to redefine the framework of international politics and demands for its more grounded positioning within the framework of the international legal order. The Russian-Ukrainian war, its causes and consequences, as well as the historical and cultural closeness of the Serbian and Russian people will continue to have a strong and often ambivalent influence on the direction and dynamics of the resolution of the Serbian-Albanian dispute. The weight and complexity of the aforementioned challenges must not diminish the strength of the efforts of the Republic of Serbia to more bravely, boldly and offensively expose the fact about the illegality of the “independent Kosovo” project and its consequences. In these efforts, the academic community must have a particularly important place to influence the suppression of quasi-scientific conclusions promoted by the Albanian side with its scientific contribution. This implies a significantly more active engagement of the academic community to, on the basis of scientifically based research engagement, affirm the historical, cultural and legal foundation of the demands of the Serbian people.

Key words: *Kosovo and Metohija, strategic challenges, academic community.*

THE PRESENCE OF SERBIA IN KOSOVO AND METOHIA AND „KOSOVO'S INDEPENDENCE“

Vladan Stanković

Summary: The topic of this paper is a chronology of the so-called „supervised independence“ of Kosovo and Metohija. The subject of research is, therefore, the political and legal processes of the so-called „building Kosovo's independence“ from two opposing motivational angles. One angle examines the secessionist tendencies of the Albanian national minority in Serbia and Yugoslavia, while the other deals with the reading of the meaning in the process of „rounding off the independence“ of the so-called „State of Kosovo“. Therefore, as the spatial frame of consideration we have chosen the Republic of Serbia, that is, the Autonomous Province of Kosovo and Metohija, in the time range from 1945 to the present day. The aim of the paper is to explain the genesis of the strengthening of the state authorities of Kosovo on the territory of Serbia and: FNRY, SFRY, FRY, SMN. The scientific contribution of the research points to: tendencies of strengthening the authority of Kosovo and Metohija, revealing the factual and legal status of the province, the chronology of the construction of the so-called „Kosovo statehood“, international legal perspectives of the so-called „Republic of Kosovo“. The social significance of the research is contained in questioning of two opposing political and constitutional models of the final solution for the status of the observed political subject. Methodological approaches: content analysis, comparative approach, observation method, dogmatic and objective interpretation of legal provisions.

Key words: *Kosovo and Metohija, „Republic of Kosovo“, autonomy, supervised independence, statehood, sovereignty.*

SECURITY ASPECTS AND SIGNIFICANCE OF KOSOVO AND METOHİJA FOR THE FUTURE OF SERBIA

Mitar Kovač

Summary: The paper mainly analyzes the various security aspects of the importance of Kosovo and Metohija for the future of Serbia and the Serbian people, from the point of view of objective historical facts and current misconceptions of the Serbian government and political elite from the time of the declaration of independence of the fake NATO state of Kosovo in 2008, until today. The focus of the analysis is on the decisive influence of the USA, NATO and the EU on the political and security processes in Kosovo and Metohija. The so-called negotiations between “Belgrade and Pristina” were conducted tendentially under the auspices of the EU, despite the majority will of the Serbian people. Even today, the people of Serbia do not allow the alienation of Kosovo and Metohija from Serbia, and any such attempt marks the greatest betrayal of Serbian national interests. The people do not accept the violence of the West, which has been carried out for several years, in order to obtain any kind of agreement from Serbia for the integration of the fake state of Kosovo into the Euro-Atlantic structures. The strategic problem of the Republic of Serbia is that the government agreed to negotiate under the mandate of the EU, with the decisive influence of the USA, and that it agrees to some kind of agreements, which are unconstitutional, illegal and contrary to the will of the people. All agreements made in such a way, such as Brussels and Washington, and especially the so-called “Agreement on normalization of relations between Serbia and Kosovo”, as well as the Ohrid Annex on the implementation of that Agreement, are harmful and were adopted outside the established procedure and without respecting the will of the Serbian people. After the analysis of the security aspects, the focus of the work is on the cumulative emphasis of the importance of Kosovo and Metohija for the Serbian nation and the Republic of Serbia. Kosovo and Metohija was and remains a major security challenge, because the preservation of the spiritual strength and the overall future of Serbia and the Serbian people largely depends on its solution. Serbia should remain firm, determined and steadfast in protecting the territorial integrity, integrity and sovereignty of the state. If there is no will of the West and the separatist authorities in Kosmet to find an adequate solution in accordance with international law and the Constitution of the Republic of Serbia, it is necessary to wait for better times, because law, justice and changes in international relations are on Serbia's side.

Key words: *Kosovo and Metohija, security aspects, Serbia, NATO, Brussels Agreement, Serbian people.*

SUSTAINABLE ENERGY DEVELOPMENT IN SERBIA

Dragan Škopalj

Abstract: The future development of the economy in Serbia, from the point of view of the needs and possibilities of the country in the stage of (backward) economic transition, looks quite different today than before the end of the 20th century. In addition to the basic economic changes that the transition itself means, numerous challenges of a structural nature, among which completely different concepts and the role of energy in the modern economy and society, impose a different perception of development and lifestyle changes. The energy market, in addition to the general economic impact on energy inflow and development, requires the definition of regional and global energy interdependence, standards and economic criteria for production, transfer, internal and international exchange, and energy consumption. Those standards are increasingly taking on a general character based on the principles of decentralization and deregulation, as well as greening and energy efficiency. Serbia's energy sector must as soon as possible go through the standards and criteria of economic efficiency, which will not threaten the basic ecological suitable energy strategy and which will fit into the concept of sustainable development of the economy and society.

Key words: *energetics transition, energy market, environmental standards, decentralization, global energy changes.*

KOSOVO AND METOHIJA THE RECOGNIZABLE NATIONAL IDENTITY OF THE SERBIAN PEOPLE AND THE INALIENABLE TERRITORY OF THE STATE OF SERBIA

Miloje Pršić

Summary: The Serbian nation is one of the oldest state-forming nations in Europe. Kosovo and Metohija are the source-center of its medieval secular and spiritual vertical. The territory of Kosovo and Metohija is rich in sacred objects of Serbian provenance. Its monasteries and buildings are part of the world cultural heritage. This is a recognizable spiritual sign of Serbian belief and duration. Great European powers, and today the United States of America, have attacked Serbia and Serbian countries due to geopolitical and strategic interests. In two world wars, Serbs, defending themselves and the noblest values of humanity, suffered huge demographic losses. The communists played with the historical achievements of the Serbian people. They took over the results of all the liberation wars, broke up its territory by introducing administrative borders, with a special attitude towards the Serbian people they imposed a special autonomy for the Albanians and thus created the preconditions for today's anti-Serb situation in the southern province. Kosovo and Metohija is an inalienable part of the state of Serbia and the Serbian people. With the aggression of NATO countries against Serbia, a new crime was committed against the Serbian people, and the international elites allowed the Albanians to massively destroy the Serbian cultural and spiritual heritage. In Kosovo and Metohija, a state of powerlessness and anarchy and arbitrariness of the so-called institutions of the independent state prevailed. With this text, the history of the Serbs in Kosovo and Metohija and its continuous suffering inflicted on the Serbian people by the Albanians is presented in an argumentative manner.

Key words: *suffering of Serbs, NATO, aggression, Serbs, Kosovo and Metohija, monasteries, Albanians, demography, ethnic cleansing of Serbs, Yugoslavia, wars.*

SEIZURE OF KOSOVO AND METOHİJA FROM SERBIA - FINAL ACT OF NATO AGGRESSION ON FR YUGOSLAVIA

Mirjana Anđelković Lukić

Summary: In the undeclared war against the Federal Republic of Yugoslavia in 1999, NATO's goal was to seize the Serbian autonomous province from Serbia and build the largest military base in Europe. The paper shows the genesis of the creation of Kosovo from 1912 to the present day at the expense of the territory of Serbia. In order to control the territory of Kosovo and Metohija, the members of NATO and the USA used lethal means prohibited by the Geneva Conventions, cluster bombs and ammunition filled with depleted uranium and plutonium in the aggression against Serbia in 1999. During the aggression, the territory of the FRY was a kind of training ground for the testing and display of new military equipment and for emptying warehouses with outdated ammunition that had run out of resources.

Key words: *aggression against FRY, NATO, Kosovo and Metohija, cluster bombs, depleted uranium ammunition, plutonium.*

РЕЗЮМЕ

НАТО И ЕВРОСОЮЗ КАК ФАКТОРЫ КОСОВСКОГО КРИЗИСА

Божидар Форца

Сюжет: Теоретически смотря, кризис - это процесс дисфункциональности организации, вызванный различными факторами, который может иметь неоднозначный результат. Термины по своему значению схожие кризису - это катастрофа, конфликт, чрезвычайная ситуация и другие. Кризис в Косово и Метохии и вокруг нее длится несколько столетий и кульминирует НАТО агрессией (конфликтом) против СР Югославии в 1999 году. Организация ООН ввела протекторат над Косово и Метохией резолюцией Совета Безопасности 1244 (1999), а временные албанские власти в одностороннем порядке провозгласили независимое Косово на территории в 2008 году. После неудачной инициативы Сербии объявить одностороннее провозглашение независимого Косово незаконным, мониторинг над переговорами между Белградом и Приштиной по нормализации отношений был официально передан СБ ООН Европейскому союзу (2010). Европейский союз, который де-юре проводит мониторинг над переговорами между Белградом и Приштиной, а де-факто (при чем и при поддержке и давлении США) управляет косовским кризисом в направлении полной независимости Косово. Целью данной работы является попытка доказать, что косовский кризис является неотъемлемой частью разгрома СФР Югославии западными странами во главе с США, который не был завершен на территории Республики Сербия. Основная гипотеза, исходящая из статьи: Косовский кризис является частью стратегии встречи НАТО и ЕС в управлении кризисами на Западных Балканах. Основная гипотеза была доказана с помощью двух вспомогательных гипотез: 1) НАТО является рычагом „жесткой силы“ США в установлении униполярного мирового порядка и 2) в управлении кризисами ЕС находится под сильным влиянием США и применяет „мягкую силу“. В качестве общего вывода исследования можно констатировать: НАТО с помощью «жесткой» и ЕС с помощью «мягкой силой» управляют кризисами на Западных Балканах и будут упорствовать в намерении сделать Косово независимым государством.

Ключевые слова: *Косовский кризис, США, НАТО, ЕС, Республика Сербия.*

ДЕЙСТВИЯ США И ВЕЛИКОБРИТАНИИ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ БЕЗОПАСНОСТИ В ЕВРОПЕ (ОСОБЕННО В ОТНОШЕНИИ СЕРБСКИХ ПРОСТРАНСТВ)

Драган Петрович

Сюжет: После Второй мировой войны, США через НАТО укрепил свое влияние в Европе, где их самым важным союзником является Великобритания. После исчезновения Варшавского договора и распада СССР в начале 1990-х годов, США стал единственной сверхдержавой, а НАТО ведущим союзом по безопасности на европейском континенте. На Балканах США, Великобритания и НАТО действуют вместе, обладая абсолютным господством, поэтому, с одной стороны, являются промоутерами тзв. Косово как государства в попытке, то есть его отделения от Сербии. Однако постепенное зарождение процесса мультиполярности в мире находит свое отражение и на Балканах, где, среди прочего, усиливается влияние России и Китая. Это, параллельно с развитием украинского кризиса, будет иметь свой резонанс и в дальнейшем решении косовского вопроса. Сербия, после Брюссельского соглашения, которое не сработало в ее пользу, должна более осторожно относиться к дальнейшему решению косовского вопроса. В этом направлении развитие многополярного мирового порядка и усиление влияния России, Китая и других держав-носителей многополярности могут положительно отразиться на сербских национальных интересах в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: *США, Великобритания, сербский вопрос, Балканы, Косово и Метохия, Великая Албания.*

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ В ПРОЦЕССЕ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ КОСОВО И МЕТОХИИ

Станислав Стоянович
Миле Драганович

Сюжет: Косово и Метохия, как пространство, занимающее особое место в исторической, самобытной и геополитической реальности сербского народа, десятилетиями сталкивала Республику Сербию с непростыми испытаниями, которые несет ее нарушенная государственная территориальная целостность. Именно поэтому, как исторический, религиозный и духовный центр сербского народа и сербского государства, Косово и Метохия представляют собой проблему высочайшего уровня. Непрерывность в агрессивности, которую сопровождают действия косовских албанцев, особенно угроза к историческому и духовному наследию сербского народа, а также к безопасности сербского населения в Косово и Метохии, являются наиболее серьезными аспектами угрозы национальной безопасности Республики Сербия. Текущие и прогнозируемые глобальные и региональные геополитические потрясения, особенно евроатлантическая симпатия к проекту „независимое Косово” и упорство в развенчанных заблуждениях западного мира о сербско-албанских отношениях, будут продолжать способствовать предвзятому восприятию. Тем более, что неоспоримые усилия значительных международных игроков по переопределению рамок международной политики и требования для ее более обоснованного позиционирования в рамках международного правового порядка. Русско-украинская война, ее причины и последствия, а также историческая и культурная близость сербского и русского народов будут по-прежнему оказывать сильное и часто двойственное влияние на направление и динамику урегулирования сербско-албанского спора. Тяжесть и сложность упомянутых задач не должны уменьшить стремления Республики Сербия по гораздо более смелому и наступательному разоблачению фактов о незаконности проекта независимого «Косово» и последствиях, которые несет этот проект. В этих усилиях академическое сообщество должно занимать особенно важное место, чтобы своим научным вкладом влиять на подавление квазинаучных выводов, продвигаемых албанской стороной. Это подразумевает значительно более активное участие академического сообщества чтобы, на основе научно обоснованного исследовательского действия, продвигать историческую, культурную и правовую обоснованность требований сербского народа.

Ключевые слова: *Косово и Метохия, стратегические вызовы, академическое сообщество.*

ПРИСУТСТВИЕ СЕРБИИ В КОСОВО И МЕТОХИИ И «НЕЗАВИСИМОСТЬ КОСОВО»

Владан Станкович

Сюжет: Работа по теме- это хронология тзв. „контролируемой независимости“ Косово и Метохии. Таким образом, объектом исследования являются политические и правовые процессы тзв. „формирования независимости Косово“ с двух противоположных мотивирующих точек зрения. Один угол рассматривает сепаратистские тенденции албанского национального меньшинства в Сербии и Югославии, в то время как другой занимается изучением смысла в процессе „округления независимости“, тзв. „государства Косово.“ Поэтому в качестве пространственной рамки рассмотрения мы выбрали Республику Сербия, то есть автономную провинцию Косово и Метохию, в временном диапазоне с 1945 года по сегодняшний день. Работа направлена на объяснение происхождения усиления государственных ingerенции Косово на территории Сербии и: ФНРЮ, СФРЮ, СРЮ, СЧГ. Научный вклад исследования указывает на: тенденции укрепления ingerенции Косово и Метохии, обнаружение де-факто и правового статусов края, хронологию формирования тзв. „государственности Косово“, международно-правовые перспективы тзв. „Республики Косово.“ Социальная значимость исследования сводится к допросу двух взаимно противоположных политических и конституционно-правовых моделей окончательного решения статуса наблюдаемого политического субъекта. Методические подходы: контент-анализ, сравнительный подход, метод наблюдения, догматическая и целевая интерпретация правовых положений.

Ключевые слова: *Косово и Метохия, „Республика Косово“, автономия, наблюдаемая независимость, государственность, суверенитет.*

АСПЕКТЫ БЕЗОПАСНОСТИ И ЗНАЧЕНИЕ КОСОВО И МЕТОХИИ ДЛЯ БУДУЩЕГО СЕРБИИ

Митар Ковач

Сюжет: В работе тщательно анализируются различные аспекты безопасности значения Косово и Метохии для будущего Сербии и сербского народа с точки зрения объективных исторических фактов и текущих заблуждений сербского правительства и политической элиты с момента провозглашения независимости фальшивого НАТО государства Косово в 2008 году и по сей день. Основное внимание в анализе уделяется решающему влиянию США, НАТО и ЕС на политические процессы и процессы безопасности в Косово и Метохии. Так называемые переговоры между „Белградом и Приштиной“ прошли тенденциозно под эгидой ЕС, вопреки воле большинства народа Сербии. Даже сегодня народ Сербии не допускает отчуждения Косово и Метохии от Сербии и отмечает любую такую попытку величайшим предательством сербских национальных интересов. Народ не признает насилие Запада, которое проводилось уже много лет, чтобы получить любое согласие Сербии на интеграцию этого фальшивого государства Косово в евроатлантические структуры с различными обещаниями. Стратегическая проблема Р. Сербии заключается в том, что правительство согласилось вести переговоры под мандатом ЕС с решающим влиянием США и что оно соглашается на какие-то соглашения, которые являются неконституционными, незаконными и противоречат воле народа. Все соглашения, принятые таким образом, как брюссельские и вашингтонские, и особенно так называемые. "Соглашение о нормализации отношений между Сербией и Косово“, а также Охридское соглашение о реализации этого соглашения являются вредными и были приняты вне установленной процедуры и без уважения к воле сербского народа. После анализа аспектов безопасности, основное внимание в работе уделяется кумулятивному подчеркиванию значения КиМ для сербского рода и для Р. Сербии. Сербия должна оставаться твердой, решительной и стойкой в защите территориальной целостности, целостности и суверенитета государства. Поскольку нет воли Запада и сепаратистских властей в Косово, чтобы найти адекватное решение, в соответствии с международным правом и Конституцией Р. Сербии, необходимо дождаться лучших времен, потому что право, справедливость и изменения в международных отношениях на стороне Сербии.

Ключевые слова: *Косово и Метохия, аспекты безопасности, Сербия, НАТО, Брюссельское соглашение, сербский народ*

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ЭНЕРГЕТИКИ В СЕРБИИ

Драган Шкобаль

Сюжет: Будущее развитие экономики в Сербии, с точки зрения необходимости и возможностей страны на этапе (отсталого) экономического перехода, сегодня выглядит совсем иначе, чем до конца 20-го. века. В дополнение к фундаментальным экономическим изменениям, которые означает переход как таковой, ряд проблем структурного характера, среди которых совершенно иные представления и роль энергетики в современной экономике и обществе, навязывают иное восприятие развития и изменения образа жизни. Энергетический рынок, помимо общего экономического воздействия на приток и развитие энергии, требует определения региональной и глобальной энергетической взаимозависимости, стандартов и экономических критериев производства, передачи, внутреннего и международного обмена и даже потребления энергии. Эти стандарты все чаще приобретают общий характер, основанный на принципах децентрализации и дерегулирования, а также экологизации и энергоэффективности. Энергетика Сербии должна как можно скорее пройти стандарты и критерии экономической эффективности, которые не будут угрожать основной экологически приемлемой энергетической стратегии и будут вписываться в концепцию устойчивого развития экономики и общества.

Ключевые слова: *энергетический переход, энергетический рынок, экологические стандарты, децентрализация, глобальные энергетические изменения.*

КОСОВО И МЕТОХИЯ ОТЛИЧИТЕЛЬНАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ СЕРБСКОГО НАРОДА И НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ТЕРРИТОРИЯ ГОСУДАРСТВА СЕРБИЯ

Милое Пршич

Сюжет: Сербский народ - один из старейших государственностроительных народов Европы. Косово и Метохия являются источником- центром его средневековой светской и духовной вертикали. Территория Косово и Метохии очень богата сакральными объектами сербского происхождения. Его монастыри и здания являются частью всемирного культурного наследия. Это узнаваемое духовное предзнаменование сербской веры и продолжительности. Великие европейские державы, а сегодня Соединенные Штаты Америки из-за геополитических, стратегических интересов атаковали Сербию и сербские земли. В двух мировых войнах сербы, защищая себя и самые благородные ценности человечества, понесли огромные демографические потери. Коммунисты поигрались с историческим наследием сербского народа. Они взяли на себя результаты всех освободительных войн, разрушили его территорию с введением административных границ, своим особым отношением к сербскому народу навязали албанцам особую автономию и тем самым создали предпосылки для сегодняшней антисербской ситуации в южной провинции. Косово и Метохия-неотъемлемая часть государства Сербия и сербского народа. Агрессия стран НАТО против Сербии совершила новое преступление против сербского народа, а международные элиты позволили албанцам массово уничтожить сербское культурное и духовное наследие. В Косово и Метохии царило безвластное состояние и анархия и вседозволенность так называемых институтов независимого государства. Именно этот текст аргументированно показывает историю сербов в Косово и Метохии и их продолжающиеся страдания, которые албанцы причиняют сербскому народу.

Ключевые слова: *страдания сербов, НАТО, агрессия, сербы, Косово и Метохия, монастыри, албанцы, демография, этническая чистка сербов, Югославия, войны.*

ЗАХВАТ КОСОВО И МЕТОХИИ СЕРБИЕЙ-ПОСЛЕДНИЙ АКТ АГРЕССИИ НАТО ПРОТИВ СР ЮГОСЛАВИИ

Мирыана Анджелкович Лукич

Сюжет: В необъявленной войне против Союзной Республики Югославии в 1999 году, цель НАТО состояла в том, чтобы вырвать сербскую автономную провинцию у Сербии и создать крупнейшую военную базу в Европе. В работе показано возникновение формирования Косово с 1912 года по сегодняшний день за счет территории Сербии. Чтобы овладеть территорией Косово и Метохии, страны- члены НАТО и США в агрессии против Сербии в 1999 году пользовались боеприпасами, кассетными бомбами и боеприпасами, заполненными обедненным ураном и плутонием, которые запрещены по Женевским конвенциям. Во время агрессии, территория СРЮ была своего рода полигоном для проверки и демонстрации новых военных средств, а также для опорожнения складов с устаревшими боеприпасами, у которых истек ресурс.

Ключевые слова: *агрессия против СРЮ, НАТО, Косово и Метохии, кассетные бомбы, боеприпасы с обедненным ураном, плутоний.*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327.56

БЕЗБЕДНОСНИ ФОРУМ : научно-теоријски часопис / главни и одговорни уредник Митар Ковач. - Год. 8, бр. 1 (2023).- Београд : Евроазијски безбедносни форум, 2021-(Београд : Dis Public). - 25 cm

Полугодишње.

ISSN 2466-4448 = Безбедносни форум

COBISS.SR-ID 223673868

